

บทที่ 4

ผลการวิจัยและการอภิปรายผล

การวิจัยกระบวนการย้ายถิ่นของหญิงอาชีพนวดแผนไทยในชนบทอีสาน ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยเป็น 5 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 ภูมิหลังของผู้ย้ายถิ่น ส่วนที่ 2 สาเหตุการย้ายถิ่นของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทย ส่วนที่ 3 การย้ายถิ่นของผู้หญิงไปประกอบอาชีพนวดแผนไทย ส่วนที่ 4 ผลกระทบที่เกิดจากการย้ายถิ่นของหญิงอาชีพนวดแผนไทย และส่วนที่ 5 การอภิปรายผลการวิจัย ดังรายละเอียดของผลการวิจัยต่อไปนี้

1. ภูมิหลังของผู้ย้ายถิ่น

ผู้วิจัยได้ทำการวิจัยภูมิหลังของผู้ย้ายถิ่นหญิงอาชีพนวดแผนไทยจากพื้นที่ต้นทางที่เป็นสาเหตุผลักดันให้เกิดการย้ายถิ่น ได้แก่ บริบทแวดล้อมของชุมชนด้านต่างๆ และแบ่งการนำเสนอเป็น 4 ส่วน คือ บริบททางกายภาพ บริบททางเศรษฐกิจ และบริบททางสังคมวัฒนธรรม ดังนี้

1.1 บริบททางกายภาพ

1.1.1 ที่ตั้งและอาณาเขต

หมู่บ้านเด่นราษฎร์ อำเภอนองสี จังหวัดร้อยเอ็ด ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 และ 11 ของตำบลเด่นราษฎร์ มีระยะห่างจากอำเภอนองสี ประมาณ 8 กิโลเมตร ไปทางทิศใต้ ซึ่งอยู่ห่างจากอำเภอเมืองร้อยเอ็ดประมาณ 87 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดกับชุมชนอื่น ๆ ดังนี้ (ภาคผนวก ค)

ทิศเหนือ	ติดกับ	หมู่บ้านหนองเหล็ก หมู่ที่ 5
ทิศใต้	ติดกับ	หมู่บ้านหนองกุ่ม หมู่ที่ 7, 8 และ 10
ทิศตะวันออก	ติดกับ	หมู่บ้านหนองไสลด ต.คูกึ่ง
ทิศตะวันตก	ติดกับ	หมู่บ้านดงเย็นและวัดหนองตาปู่บ่อพันขัน

1.1.2 ลักษณะภูมิประเทศ

พื้นที่ในการวิจัยมีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มลอนคลื่นลาดเอียงจากทางทิศเหนือลงไปทางทิศใต้ ประกอบด้วย พื้นที่ดอนและพื้นที่ลุ่ม คือ บริเวณตั้งแต่หมู่บ้านบริเวณทิศเหนือขึ้นไปทางหมู่บ้านหนองเหล็กมีลักษณะเป็นที่ราบดอนเอียงขึ้นไปเรื่อยๆ ส่วนบริเวณทางทิศใต้ของหมู่บ้านลงไปทางหมู่บ้านหนองกุ่มและลำน้ำเสียวเป็นที่ราบลุ่มเอียงลงไปเรื่อยๆ บริเวณรอบๆ หมู่บ้านเป็นทุ่งนาและมีป่าไม้บางส่วน (ภาคผนวก ค) พบว่ามีพื้นที่ของหมู่บ้านทั้งหมดจำนวน 5,358 ไร่ แบ่งเป็นที่อยู่อาศัย จำนวน 458 ไร่ ที่ทำกินจำนวน 4,900 ไร่ พื้นที่สาธารณประโยชน์ ได้แก่ คงปู่ตา ป่าช้า คงภูมิบ้าน หนองอีโคตร คงคั้ง หนองตาปู่ และหนองสิม

รวมมีเนื้อที่ 187 ไร่ (แผนชุมชน, 2551) สภาพที่ดินทำกินเป็นดินร่วนปนทรายและดินเค็ม ถึงแม้ปัจจุบันมีหน่วยงานของรัฐเข้ามาช่วยเหลือแนะนำวิธีการบำรุงแก้ปัญหาดินเค็ม โดย การใส่ปูนขาว ในบริเวณดินที่เค็มทำให้สภาพดินเค็มลดน้อยลง แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังขาดการอย่างต่อเนื่อง ทำให้สภาพดินกลับมาเค็มอีก ประกอบกับชาวบ้านทำนาปีละครั้ง หลังฤดูการเก็บเกี่ยวเสร็จจะปล่อยที่ดินว่างไม่มีการปลูกพืชหมุนเวียนเพื่อบำรุงรักษาดิน จากคำบอกเล่าของพ่ออายุ 62 ปี บอกว่า

“ตอนที่ผมเป็นผู้ใหญ่บ้านได้ติดต่อหน่วยงานเข้ามาช่วยส่งเสริมพัฒนาที่ดิน ให้ชาวบ้าน เพราะบ้านเราดินเค็มหน่วยงานจึงให้เงินสนับสนุนมาซื้อปูนขาวไปแจกชาวบ้านไปใส่ที่นาที่มีสภาพดินเค็ม รัฐช่วยมาหลายปีตั้งแต่พ่อยังไม่เป็นผู้ใหญ่บ้าน(พ่อหาเป็นผู้ใหญ่ปี พ.ศ.2530) มีหน่วยงานเข้ามาช่วยเรื่อย ๆ พอรัฐบาลเขาไม่มีงบประมาณมาช่วยก็มาถามกับผู้ใหญ่บ้านให้ไปติดต่อมาให้มาช่วยหน่อย ชาวบ้านส่วนใหญ่มีแต่รอของแจกฟรีไม่ค่อยช่วยเหลือพึ่งตนเอง ผมสังเกตอยู่แต่ไม่รู้จะอย่างไร ส่วนปัญหาเรื่องน้ำท่วมมันเกิดขึ้นจากภัยธรรมชาติ เราไปแก้มันไม่ได้ ชาวบ้านที่มีที่นาอยู่ที่ลุ่มใกล้ลำน้ำเสียก็ท่วมทุกปี จะท่วมมากน้อยเท่านั้น เดียวนี้รัฐบาลเข้ามาช่วยถ้าภัยแล้งข้าวตายก็ให้เงินและถ้าเจอน้ำท่วมก็ให้เงิน ชาวบ้านจึงไม่สนใจรอแต่ว่ารัฐบาลจะมาช่วยเหลือตลอด”

ลักษณะดินในที่ดินทำกินของชาวบ้านส่วนใหญ่ยังมีสภาพเป็นดินเค็มอยู่ ทำให้ประสบปัญหาข้าวเสียหายผลผลิตข้าวได้ต่ำมากถึงแม้ปัจจุบันรัฐบาลได้เข้ามาช่วยแก้ไขในเรื่องของดินเค็มแต่การทำนาของชาวบ้านทั้งในอดีตและปัจจุบันมีความเสี่ยงภัยกับภัยธรรมชาติ ทั้งนี้เพราะชาวบ้านอาศัยน้ำฝนเป็นหลักในการทำนา จึงทำให้ไม่สามารถปลูกพืชอย่างอื่นได้หลังการเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จถึงจะมีแหล่งน้ำหลายแหล่ง แต่ชาวบ้านไม่สามารถเข้าถึงเพื่อใช้น้ำในแหล่งน้ำดังกล่าวได้ ทุกครัวเรือน ดังนั้น ลักษณะภูมิประเทศจึงมีความสัมพันธ์กับการย้ายถิ่นของชาวบ้านที่เป็นแรงผลักดันให้ชาวบ้านย้ายถิ่นไปหารายได้อื่น ๆ เพิ่มมาก

1.1.3 สาธารณูปโภค

1) การคมนาคม

ในอดีตถนนในหมู่บ้านเป็นดินทราย และเป็นถนนทางเกวียนสำหรับขนเกลือและพืชผักไปขายหรือแลกข้าวไว้กิน และได้มีการพัฒนาให้เป็นถนนลูกรัง โดยผ่านบ้านเด่นราษฎร์ ต่อมา มีการสร้างถนนคอนกรีตตรงเส้นกลางหมู่บ้านในปี พ.ศ. 2535 และได้พัฒนามาจนถึงปัจจุบันทุกซอยภายในหมู่บ้านเป็นถนนคอนกรีตและเมื่อปีพ.ศ. 2541 ได้มีการพัฒนาถนนลาดยางสายจากหมู่บ้านหนองคูมไปถึงหมู่บ้านกอกแก้วเชื่อมต่อกับถนนลาดยางของ ร.พ.ช. สายพนมไพร-หนองฮี-สุวรรณภูมิ เป็นถนนสายหลักของตำบลซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่ใช้เส้นทางนี้

เป็นการสัญจรไปมาระหว่างอำเภอและจังหวัดการสร้างโดยใช้งบประมาณขององค์การบริหารส่วนจังหวัดร้อยเอ็ดผ่านองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเด่นราษฎร์ และมีถนนลูกรังต่อจากถนนลาดยางบ้านหนองคูไปเชื่อมต่อถนนสุวรรณภูมิ-โพนทราย ชาวบ้านจะใช้เส้นทางนี้ไปพื้นที่ทำกินของตน และกรณีไปเยี่ยมญาติพี่น้องที่อยู่บริเวณ อ.โพนทราย และ อ.ราษีไศล จ.ศรีสะเกษ ส่วนถนนเชื่อมต่อระหว่างหมู่บ้าน และตำบลใกล้เคียง จะเป็นถนนลูกรังติดต่อกันทุกหมู่บ้านมีสภาพเป็นหลุม และมีน้ำท่วมขังเมื่อถึงฤดูฝนชาวบ้านส่วนใหญ่ใช้สัญจรเพื่อพบปะเยี่ยมญาติและเที่ยวงานประเพณีในหมู่บ้านใกล้เคียงเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ชาวบ้านนิยมใช้ยานพาหนะส่วนตัวในการสัญจร เช่น รถจักรยานยนต์ รถยนต์กระบะเพื่อเดินทางไปยังหมู่บ้านใกล้เคียง เดิมจะมีรถประจำหมู่บ้าน 2 คัน เพื่อไปตลาดในอำเภอนมไพร แต่เนื่องจากความนิยมใช้รถจักรยานยนต์ของชาวบ้านเพราะสะดวก ทำให้รถโดยสารเลิกวิ่งไป ปัจจุบันคงเหลือเพียงรถโดยสารที่วิ่งมาจากบ้านหนองคู 1 คันเพื่อไปตลาดตอนเช้า วิ่งวันละ 1 รอบ เท่านั้น

การเดินทางไปทำงานต่างถิ่นของคนในชุมชนส่วนใหญ่มุ่งตรงไปที่กรุงเทพฯ เพราะหมู่บ้านมีรถโดยสารส่วนบุคคล 2 คัน วิ่งเข้ากรุงเทพฯ ทุกวันเสาร์ รถจะวิ่งเส้นทางหลวงสายหลักหมายเลข 202 ระยะทางจากชุมชนประมาณ 520 กิโลเมตร ใช้เวลาเดินทางประมาณ 7-8 ชั่วโมง ราคารถโดยสารอยู่ที่ประมาณ 380 บาท ราคาขึ้นตามภาวะน้ำมันของตลาดทั่วไป โดยชาวบ้านที่ต้องการเดินทางไปกรุงเทพฯ ต้องแจ้งล่วงหน้าตั้งแต่ช่วงกลางวันในกรณีฝากสิ่งของไปให้ญาติที่กรุงเทพฯ ต้องไปฝากช่วงเย็นก่อน 19.00 น.และรถจะวนไปรับที่หน้าประตูบ้านตั้งแต่ 19.00 น. เพราะออกจากหมู่บ้านตอน 20.00 น. ถึงกรุงเทพฯ เวลา 02.00-03.00 น.และกลับออกจากกรุงเทพฯ วันอาทิตย์ถึงหมู่บ้านเช้าวันจันทร์ เวลา 02.00-03.00 น. นอกจากนี้ยังมีรถโดยสารส่วนบุคคลที่ชาวบ้านนิยมขึ้นกันเป็นประจำ คือ รถบัสแบบพัดลมวิ่งมาจากหมู่บ้านหนองคูทุกวัน ๆ ละ 2 รอบ เข้าเย็น จะวิ่งรับผู้โดยสารตั้งแต่หมู่บ้านหนองคู ผ่านหมู่บ้านเด่นราษฎร์ ไปรับผู้โดยสารที่อยู่ในเขตอำเภอหนองฮีไปถึงเขตอำเภอสวรรภูมิตั้งแต่บ้านปลาเค้าถึงบ้านกู่พระโกนา มีชาวบ้านหลายคนที่ยังจะมารอขึ้นข้างถนนที่รถโดยสารดังกล่าววิ่งผ่านไปกรุงเทพฯ ซึ่งรถโดยสารดังกล่าวจะรอรับผู้โดยสารกลับจากกรุงเทพฯ ทุกวันตอนเย็นตั้งแต่เวลา 17.00 น. จอดรอผู้โดยสารอยู่ใต้ทางด่วนใกล้โรงแรมเดอะทวินทาวเวอร์หรือที่ชาวบ้านเรียกกันติดปากว่าโรงแรมโซลทวิน ชาวบ้านที่อยู่กรุงเทพฯ ทราบทั่วกันว่า รถจะออกเวลา 20.00 น. ทุกวัน หากวันไหนผู้หญิงย้ายถิ่นต้องการกลับบ้านจะหยุดงานเพื่อเตรียมตัวซื้อของฝากทั้งวันและเพื่อมารอขึ้นรถตั้งแต่หกโมงเย็นเพราะสามารถเลือกที่นั่งได้สบาย รถโดยสารส่วนบุคคลมักประสบปัญหากับตำรวจประจำในเรื่องการวิ่งทับเส้นทางหลัก แต่ชาวบ้านนิยมใช้บริการรถโดยสารดังกล่าวกันมาก เพราะรถวิ่งผ่านไปถึงหมู่บ้าน ทำให้สะดวกกว่านั่งรถโดยสารที่มีอยู่ประจำทางหลัก ในอำเภอนมไพรและ

อำเภอสุวรรณภูมิ หรือวิ่งมาจากจังหวัด ขุขันธ์และจังหวัดอุบลราชธานี ผ่านมีตั้งแต่รถปรับอากาศชั้น 2 จนถึงรถปรับอากาศนอนพิเศษวิ่งตามเส้นทางหลักเท่านั้น หากจำเป็นต้องขึ้นรถดังกล่าวชาวบ้านต้องเสียค่าใช้จ่ายในการจ้างเหมารถเพิ่มหรือต้องให้ญาติเสียเวลาไปส่งที่ท่ารถ เพราะหมู่บ้านอยู่ไกลท่ารถประมาณ 25 กิโลเมตร ชาวบ้านจึงไม่นิยมเพราะไม่สะดวกกรณีสัมภาระมากๆ

การเดินทางย้ายถิ่นของคนในชุมชนจึงเป็นเรื่องไม่ลำบากเพราะการคมนาคมที่สะดวกทำให้สามารถเดินทางเมื่อไหร่ก็ได้และชีวิตของคนในชุมชนค่อยดีขึ้นและมีโอกาสได้รับรู้ข่าวสารข้อมูลจากภายนอกมากขึ้น ปัจจุบันในหมู่บ้านมีรถใช้มากขึ้น ทำให้การเดินทางเข้าออกระหว่างหมู่บ้านกับภายนอกมีความสะดวกรวดเร็วกว่าแต่ก่อน ดังนั้น การที่คมนาคมที่สะดวกในหมู่บ้านกับภายนอกมีความสัมพันธ์กับการย้ายถิ่นของชาวบ้านในชุมชน ที่เป็นสาเหตุทำให้การย้ายถิ่นมีความสะดวกและง่ายยิ่งขึ้น

2) ไฟฟ้าและโทรศัพท์

ชุมชนเริ่มมีไฟฟ้ามีไฟฟ้าใช้เมื่อปี พ.ศ. 2524 ปัจจุบันชาวบ้านมีไฟฟ้าใช้ทุกครัวเรือน เมื่อมีไฟฟ้าเข้ามาในชุมชนทำให้มีการเปลี่ยนแปลงของคนในชุมชนหลายอย่างในเรื่องของการมีเครื่องใช้ไฟฟ้าเข้ามาใช้ในชีวิตประจำวัน ได้แก่ หม้อหุงข้าวไฟฟ้า โทรทัศน์ วิทยุ เครื่องเสียง เครื่องซักผ้า เป็นต้น การมีโทรทัศน์ของคนในชุมชนทำให้ชาวบ้านได้รับข้อมูลข่าวสารต่างๆ มากมาย และชาวบ้านเริ่มมีพฤติกรรมเลียนแบบการบริโภคสินค้าเช่นเดียวกับคนในเมือง ปัจจุบันคนในชุมชนได้มีการติดตั้งจานดาวเทียมเพื่อรับชมรายการโทรทัศน์ให้มีความหลากหลายมากขึ้น ดูหนังได้มากขึ้น จากการสัมภาษณ์ผู้นำหมู่ที่ 11 เล่าว่า

“เดี๋ยวนี้จานดาวเทียมก็มีราคาถูกลง พอมีบ้านหลังหนึ่งติดตั้งบ้านข้างๆ ก็ต้องหาเงินมาติดด้วยเพราะทีวีจะไม่ชัดจานมันจะดังสัญญาณไปหมด พอก็รับติดตั้งให้ด้วยราคาสามพันกว่าบาท ซึ่งเราสามารถที่จะเรียกดูรายการได้ตั้งหลายช่องคุ้มค่ากว่าเสาทีวีธรรมดา ชาวบ้านแถวนี้ติดตั้งจานดาวเทียมกันเกือบหมดแล้ว”

จะเห็นได้ว่า การมีไฟฟ้าใช้ของคนในชุมชน ส่งผลให้ชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไปมีความทันสมัยขึ้น ค่านิยมการบริโภคมีการเลียนแบบสังคมเมืองเพิ่มมากขึ้น มีค่านิยมในการบริโภควัตถุนิยม และมักนำวัฒนธรรมเมืองกลับมาปฏิบัติในชุมชนส่งผลให้ชาวบ้านมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปตามสังคมเมืองด้วย เช่น การแต่งกายของเด็กวัยรุ่นหญิงที่นุ่งห่มน้อยขึ้น เป็นต้น ดังนั้น การมีไฟฟ้าใช้มีความสัมพันธ์กับการย้ายถิ่นทำให้ชาวบ้านรับรู้ข้อมูลข่าวสารสถานการณ์ในพื้นที่ปลายทางจากข่าวผ่านรายการโทรทัศน์

สำหรับโทรศัพท์ของชาวบ้านมีโทรศัพท์สาธารณะ 4 แห่ง หมู่ละ 2 แห่ง และการใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่เริ่มมีเข้าหมู่บ้านในปีพ.ศ.2540 อยู่ประจำหมู่บ้านละ 1 เครื่องเมื่อ

มีใครโทรมาผู้ใหญ่ว่านก็จะประกาศกระจายเสียงให้ไปรับที่บ้านผู้ใหญ่ ต่อมามีการพัฒนาระบบโทรศัพท์เคลื่อนที่มาเรื่อยจนราคาถูกลงและปัจจุบันชาวบ้านนิยมใช้โทรศัพท์เคลื่อนที่มากกว่า ซึ่งเกือบทุกครัวเรือนมีโทรศัพท์เคลื่อนที่อย่างน้อย 1 เครื่อง เพื่อใช้ในการติดต่อสื่อสารกับคนในครอบครัวหรือญาติพี่น้องที่ไปทำงานต่างถิ่น ซึ่งจากการสัมภาษณ์น้องสิ อายุ 24 ปี บอกว่า

“แม่หนูโทรมาบอกว่าเลิกทำงานนวดแผนไทยแล้วตอนนี้ เพราะเขามีประวัวยอยู่กรุงเทพฯ กันไม่เลิกเลย เจ้าของร้านนวดแผนไทยจึงปิดไปก่อนรอให้เขาประวัวยเสร็จค่อยเปิดร้าน ไม่มีลูกค้าเลยเข้าไปทำงานที่ร้านแถวสีลมก็ไม่ได้กลัวโดนทำร้าย หนูกำลังว่าจะลงไปกรุงเทพฯ ก็ต้องรอก่อนเพราะช่วงนี้นักท่องเที่ยวไม่เข้ามาเมืองไทยเลย หนูคงไปกรุงเทพฯ เดือนตุลาคม เพราะแม่ออกจากงานนวดแผนไทยมาทำโรงงานที่สำโรง ถ้าหนูลงไปแม่ต้องมาเลี้ยงลูกให้ เพราะยายแก่แล้วไม่มีใครเลี้ยงให้”

การใช้โทรศัพท์ของคนในชุมชนเพื่อการติดต่อสื่อสารเพื่อแจ้งข่าวสารเกี่ยวกับสถานการณ์รวมถึงการปรึกษาหารือในเรื่องของการย้ายถิ่นและทำให้ผู้ที่อยู่หมู่บ้านพื้นที่ต้นทางทราบถึงการทำงานของคนในครอบครัวหรือญาติเพื่อนฝูงที่อยู่ในถิ่นปลายทางอยู่ตลอดเวลาเป็นการสร้างความสัมพันธ์ภายในครอบครัวกันอยู่ตลอดเวลา แต่ถึงอย่างไรก็ตามในอีกมุมหนึ่งของชุมชนที่ถูกย้ายถิ่นไปหมดและให้อยู่กับหลานบอกว่า

“เขาโทรมาถามทุกวันก็จริงแต่แม่ก็ไม่อยากบอกหรือบอก เวลาไม่สบายกลัวเขาเป็นห่วงเสียเวลาทำงานเขา ก็โกหกเขาไปว่าสบายดีแก่เฒ่าแล้วก็เป็นอย่างนี้แหละ ปวดแข็งปวดขาจะลุกไปมามันลำบาก วิงเวียนศีรษะไปตามประสาคนแก่แล้วไม่รู้วันไหนจะตาย ถ้าตายก็อยากให้หลานมันโตก่อนจะได้ไม่ลำบากแม่มัน”

จะเห็นว่าถึงแม้มีการใช้โทรศัพท์เพื่อติดต่อสร้างความสัมพันธ์ของครอบครัวอยู่ทุกวัน แต่ความเหงาของผู้สูงอายุที่ต้องอยู่เลี้ยงหลานในชุมชนถึงแม้ว่าจะมีญาติช่วยดูแลพาไปหาหมอ แต่ก็ไม่เหมือนลูกของตนเองมาดูแลเมื่อไม่สบายเวลาเจ็บไข้ได้ป่วย ดังนั้นการใช้โทรศัพท์มือถือใช้และการติดต่อสื่อสารที่ทันสมัยมีความสัมพันธ์กับการย้ายถิ่นของคนในหมู่บ้าน ที่เป็นสาเหตุทั้งในส่วนของแรงดึงดูดจากถิ่นปลายทาง คือ การใช้โทรศัพท์ของชาวบ้านทำให้ทราบข้อมูลข่าวสารเรื่องราวต่างๆ ในพื้นที่ปลายทางได้สะดวกรวดเร็ว และในทางกลับกันการใช้โทรศัพท์ยังยับยั้งการย้ายถิ่นกลับของผู้ย้ายถิ่นไปแล้ว เพราะการทราบข้อมูลข่าวสารในพื้นที่ต้นทางที่ย้ายออก ทำให้ผู้ย้ายถิ่นไม่จำเป็นต้องเดินทางกลับมาในหมู่บ้านบ่อยก็ได้

3) ร้านค้าบริการภายในชุมชน

ภายในหมู่บ้านมีร้านค้าสวัสดิการหรือร้านค้าสหกรณ์จำนวน 2 แห่ง มีร้านค้าของชาวบ้าน คือ ร้านค้าขายอาหารสด 3 แห่ง ร้านขายของชำหรือของใช้จำเป็น 4

แห่ง ร้านขายอาหาร 3 แห่ง ร้านตัดผมและร้านเสริมสวย 1 แห่ง ร้านซ่อมรถจักรยานยนต์ 1 แห่ง ร้านขายวัสดุก่อสร้างหนึ่งแห่ง โรงสีข้าวของหมู่บ้าน 1 แห่ง โรงสีส่วนตัว 2 แห่ง จะเห็นว่าการที่ร้านค้าภายในชุมชนมีการขยายตัวมากขึ้น เป็นผลมาจากการย้ายถิ่นของคนในชุมชน เพราะผู้ย้ายถิ่นจะส่งเงินกลับมาให้ครอบครัวเพื่อการดำรงชีวิตและใช้สอยในชีวิตประจำวัน จึงทำให้คนในชุมชนมีการจับจ่ายซื้อของส่งผลถึงเศรษฐกิจของชุมชนมีสภาพคล่องและมีเงินทุนหมุนเวียนภายในชุมชนเพิ่มมากขึ้น

1.1.4 แหล่งน้ำ

ชุมชนมีแหล่งน้ำธรรมชาติที่ใช้ประโยชน์ในการทำประมงน้ำจืดและเพื่อการเกษตรจำนวน 2 แห่ง คือ ลำน้ำเสียวและบ่อพันขัน และมีหนองน้ำที่อยู่ในชุมชน จำนวน 4 แห่ง คือ หนองตาปู่ หนองสิม อยู่หมู่ที่ 11 ส่วน หนองอีโคตร และหนองภูมิบ้าน อยู่หมู่ที่ 6 แหล่งน้ำที่ใช้เพื่อการอุปโภคของชาวบ้านในชุมชน ซึ่งเดิมชาวบ้านใช้น้ำจากบ่อบาดาลสาธารณะและบ่อน้ำที่ขุดใช้เองในหมู่บ้าน น้ำที่ใช้บริโภคคือน้ำฝน จะรองเก็บไว้ตอนฤดูฝนด้วยโอ่งขนาดใหญ่หลายใบสามารถกินได้ทั้งปี ชาวบ้านมีน้ำประปาใช้เมื่อประมาณปี พ.ศ.2533 ปัจจุบันมีใช้ทั่วถึงกันทุกครัวเรือน ส่วนแหล่งน้ำเพื่อทำการเกษตร ชาวบ้านพึ่งพาน้ำฝนเป็นหลักในการทำนา ชาวบ้านทำนาปีละ 1 ครั้ง ปัจจุบันมีบางรายที่ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐให้ทำนาปรังกับชาวบ้านที่มีที่นาอยู่ติดกับแหล่งลำน้ำเสียวและบ่อพันขันจึงสามารถทำนาได้ปีละ 2 ครั้ง และนอกจากนี้ชาวบ้านยังนิยมหาสัตว์น้ำมาดำรงชีพและขาย เช่น ปลา หอย กุ้ง ปู เป็นต้น ส่วนหนองน้ำภายในชุมชน เช่น หนองสิม หนองตาปู่ หนองอีโคตร หนองภูมิบ้าน ชาวบ้านเก็บไว้เพื่อเลี้ยงปลาและให้สัตว์เลี้ยงคัมกิน เช่น วัวควาย ไก่คัมกิน และชาวบ้านมีการปลูกพืชผักสวนครัวบ้างในบริเวณบ้านของตน แต่หนองน้ำเหล่านี้ไม่เก็บน้ำในฤดูแล้ง จึงใช้ทำประโยชน์ได้ไม่มากนัก

อ่างเก็บน้ำบ่อพันขัน เป็นอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กตั้งอยู่กึ่งกลางของรอยต่อทั้งสามอำเภอ คือ อำเภอหนองฮี อำเภอโพนทรายและอำเภอสุวรรณภูมิ มีเนื้อที่กว่า 700 ไร่ บริเวณอ่างเต็มไปด้วยเกาะและดอนต่างๆ ที่เกิดจากการสร้างทำนบกั้นน้ำระหว่างบ่อพันขันกับลำน้ำเสียวขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2524 ในอดีตบ่อพันขันถือเป็นแหล่งผลิตเกลือสินเธาว์ของชุมชนในบริเวณใกล้เคียงที่มีชื่อเสียงที่สุดในภาคอีสาน ปัจจุบันอ่างเก็บน้ำบ่อพันขันเป็นแหล่งอาหารและเพื่อใช้ในการเกษตรของชุมชนบริเวณใกล้เคียงทั้งสามอำเภอ น้ำจากบ่อพันขันได้ไหลลงไปเชื่อมสู่ลำน้ำเสียวที่เป็นลำน้ำสาขาสายหนึ่งของแม่น้ำมูล โดยลำน้ำเสียวมีแหล่งกำเนิดจากอ่างเก็บน้ำหนองบ่อของ อ.บรบือ จ.มหาสารคาม ไหลผ่านพื้นที่ 3 จังหวัด 8 อำเภอ คือ พื้นที่ อ.บรบือ อ.วาปีปทุม จ.มหาสารคาม อ.ปทุมรัตน์ อ.เกษตรวิสัย อ.สุวรรณภูมิ อ.โพนทราย อ.หนองฮี จ.ร้อยเอ็ด อ.ศีลาลาด และไหลลงสู่แม่น้ำมูลที่ อ.ราษีไศล จ.ศรีสะเกษ มีความยาวทั้งสิ้น 225 กิโลเมตร นอกจากนั้นบริเวณอ่างเก็บน้ำ

บ่อพันธันยังใช้เป็นสถานที่จัดการแข่งขันเรือยาวประจำปีในวันออกพรรษาของทุกปี เพื่อชิงถ้วยพระราชทานของพระบาทสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี จัดโดยหน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเด่นราษฎร์ร่วมกับชาวบ้านทุกหมู่บ้าน และบริเวณรอบอ่างเก็บน้ำแห่งนี้ ชาวบ้านยังได้พยายามจัดทำสวนเกษตรพอเพียงตามโครงการพระราชดำริ โดยปลูกพืชผักปลอดสารพิษชนิดต่าง ๆ มีทั้งผักกาด พริก มะเขือ และถั่วฝักยาว เพื่อเอาไว้กิน เอาไว้ขายสร้างรายได้ให้กับครอบครัวอีกทางหนึ่ง แต่ปัจจุบันชาวบ้านไม่ได้เข้าไปทำในส่วนนี้แล้ว เมื่อมีรัฐเข้ามาชาวบ้านจึงเข้าไปทำ แต่เมื่อรัฐไม่ได้ติดตามผลงานอะไร ชาวบ้านก็ไม่รวมตัวกัน กลับไปใช้ชีวิตต่างคนต่างอยู่อาศัยกันในกลุ่มญาติพี่น้องในชุมชนเหมือนเดิม ลักษณะการรวมกลุ่มจึงเป็นการขอความร่วมมือจากผู้นำชุมชนมากกว่าได้รับความร่วมมือโดยตรงแบบสมัครใจจากชาวบ้าน

อาจสรุปได้ว่าชุมชนมีแหล่งน้ำเพื่อการเกษตรแต่ยังไม่สามารถช่วยในการทำเกษตรได้เต็มที่และเป็นแหล่งน้ำเสริมในพื้นที่ทำกินของชาวบ้านบางรายเท่านั้น ชาวบ้านส่วนใหญ่ยังคงพึ่งพาน้ำฝนในการทำนา ประกอบกับสภาพพื้นที่ดินทำกินของชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นที่ราบลุ่มมากและอยู่ใกล้แม่น้ำใหญ่ จึงมักประสบปัญหาน้ำท่วมนาข้าวเป็นประจำ ในบางปีแม้ฝนตกไม่มากแต่ได้รับผลกระทบจากการระบายน้ำไม่ทันของลำน้ำเสียวและแม่น้ำมูล จึงทำให้น้ำดันล้นขึ้นมาท่วมที่นาจึงเกิดน้ำท่วมเช่นกัน นอกจากนี้สภาพดินของชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นดินเค็มดังที่กล่าวมาแล้ว ทำให้ข้าวไม่สามารถเจริญเติบโตส่งผลให้ข้าวได้ผลิตต่ำ คนในชุมชนส่วนหนึ่งจึงต้องย้ายถิ่นไปทำงานต่างถิ่น เพื่อหารายได้มาจุนเจือให้กับครอบครัวและส่งเงินมาสนับสนุนครอบครัวในการทำนา โดยในแต่ละครอบครัว มักจะมีสมาชิกในวัยแรงงานย้ายถิ่นไปทำงาน

1.2 บริบททางเศรษฐกิจ

1.2.1 การประกอบอาชีพและแหล่งรายได้

ชาวบ้านมีการประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยการทำนาเป็นหลักและมี การปลูกพืชอื่น ๆ เลี้ยงสัตว์ และรับจ้างทั้งในภาคการเกษตรและนอกการเกษตร การประกอบอาชีพ และแหล่งรายได้ที่สำคัญมีดังต่อไปนี้

1) การประกอบอาชีพในภาคการเกษตร

(1) การทำนา ชาวบ้านทุกครอบครัวมีอาชีพหลักคือ ทำนา

ข้าวที่ปลูกส่วนใหญ่เป็นข้าวหอมมะลิจะปลูกไว้เพื่อขายและเก็บไว้กินเล็กน้อย มีการปลูกข้าวเหนียวไว้บริโภค การทำนาของคนในชุมชนจะทำนาปีละครั้ง เพราะชาวบ้านยังพึ่งพาน้ำฝนในการทำนา ชาวบ้านส่วนใหญ่มีการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อทุนแรงงานและเพิ่มผลผลิต เช่น รถไถนาขนาดใหญ่ รถเกี่ยวข้าว มีการใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลง และใช้ปุ๋ยชีวภาพบางส่วน ทำให้การทำนาของชาวบ้านมีการลงทุนเพิ่มสูง สาเหตุเพราะแรงงานในวัยหนุ่มสาวมีการย้ายถิ่นไปทำงานต่างถิ่น

กันส่วนใหญ่ จึงขาดแรงงานในการทำนาทำให้หันมาใช้เครื่องจักรช่วยโดยได้รับการสนับสนุนเงินทุนจากผู้ย้ายถิ่นไปทำงานที่ต่าง ๆ ปี ชาวบ้านส่วนใหญ่มีรายได้จากการขายข้าวเฉลี่ยครอบครัวละ 30,000 บาทต่อปี และแบ่งข้าวหอมมะลิขายทันทีเมื่อเก็บเกี่ยวเสร็จเพื่อนำเงินมาชำระหนี้ค่ารถเกี่ยวข้าวหรือค่าปุ๋ยและอื่นๆหรือชาวบ้านบางรายขายข้าวหอมมะลิทั้งหมดเพื่อชำระหนี้และนำมาใช้จ่ายในครอบครัว บางรายที่ไม่มีภาระหนี้สินจะยังไม่ขายข้าวโดยจะเก็บเอาไว้เพื่อประกันราคาข้าวกับรัฐบาล และเพื่อเก็งกำไรราคาข้าวจะทำให้ได้ราคาดีกว่าขายทันทีที่เกี่ยวข้าวเสร็จ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับราคาข้าวในตลาดแต่ละช่วง ในบางครั้งชาวบ้านที่เก็บข้าวไว้ก็พบปัญหาขาดทุนเพราะข้าวจะแห้งทำให้น้ำหนักเบา แต่ราคตลาดยังเท่าเดิม ในช่วงเก็บเกี่ยวเสร็จจะมีพ่อค้าคนกลางมาติดต่อขอซื้อข้าวถึงที่นาหรือที่บ้านซึ่งนำรถมาขนเอง ทำให้ชาวบ้านไม่ต้องรับภาระค่าขนส่งในการขายข้าวแต่ราคาก็จะถูกกว่าการไปขายที่โรงสีใหญ่ในตัวเมือง

(2) การปลูกไม้ยูคาลิปตัสหรือไม้กระดากเป็นพืชเศรษฐกิจ

อีกประเภทหนึ่งที่ชาวบ้านนิยมปลูกกันมาก เดิมชาวบ้านต่างคนต่างปลูกและต่างคนต่างขาย และยังพบว่าพ่อค้าคนกลางพันธุ์ไม้ยูคาลิปตัสมาโฆษณาเกี่ยวกับไม้ยูคาลิปตัสพันธุ์ใหม่ปลูกแล้วรกรากน้อยไม่เป็นพิษต่อสิ่งแวดล้อม จึงทำให้ชาวบ้านนิยมปลูกกันมากจนทำให้ขายได้ราคาน้อย ชาวบ้านหมู่ที่ 6 จึงมีการรวมกลุ่มปลูกยูคาลิปตัส ชาวบ้านเป็นสมาชิกจำนวน 43 ราย วัตถุประสงค์การจัดตั้งกลุ่มเพื่อขายต้นกล้าราคาถูกให้สมาชิกและรับซื้อไม้ยูคาลิปตัสกับสมาชิกตามราคตลาด ไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลางที่มารับซื้อในหมู่บ้าน โดยชาวบ้านจะนิยมปลูกในพื้นที่ว่างเป็นที่ดอนที่ไม่เหมาะในการทำการเกษตรหรือปลูกตามคันนา ส่วนชาวบ้านหมู่ 11 ยังไม่มีการจัดตั้งกลุ่ม แต่มีการปลูกเช่นเดียวกันแต่ไม่มากนัก เพราะปลูกง่ายมีคนรับซื้อในชุมชนและขายง่ายเป็นไม้ปลูกง่ายโตเร็วประมาณ 2-3 ปีก็มีขนาดใหญ่สามารถตัดขายได้ ส่วนราคาของไม้ยูคาลิปตัสจะขึ้นอยู่กับช่วงฤดู ถ้าฤดูแล้งราคาอยู่ที่ตันละประมาณ 900-1,200 บาท ถ้าอยู่ในช่วงฤดูฝนไม้ยูคาลิปตัสราคาตันละประมาณ 500-600 ถึงแม้ว่าชาวบ้านจะมีการปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อสร้างรายได้เสริมให้กับครอบครัว แต่ในการปลูกไม้ยูคาลิปตัสต้องใช้เวลามากกว่าจะโต แต่ปลูกง่ายไม่ต้องดูแล ทำให้เกิดเวลาว่างหลังเก็บเกี่ยวข้าวอยู่นั่นเอง ดังนั้น การปลูกยูคาลิปตัสเพื่อเป็นอาชีพเสริมไม่สามารถทำให้ชาวบ้านมีรายได้ไม่เพียงพอในชีวิตประจำวัน

(3) การปลูกต้นไผ่ ต้นไผ่เป็นไม้ดั้งเดิมที่ชาวบ้านปลูกไว้

เพื่อบริโภคหน่อไม้และใช้ประโยชน์จากลำต้นที่เก่ามาใช้ในการจักสานเครื่องใช้ภายในครัวเรือนของแต่ละครอบครัว เช่น ตะกร้า กระด้ง จ่อ ไซ ฆ้อง เป็นต้น มีบางครอบครัวเท่านั้นที่ยังปลูกเพราะมีผู้สูงอายุที่เป็นผู้ชายเป็นผู้มีความรู้ด้านนี้ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านที่ถ่ายทอดกันมานาน โดยจะผลิตใช้เองภายในครอบครัวก่อน ต่อมา มีการส่งเสริมการผลิตสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

ตามนโยบายของรัฐบาล จึง ทำการคัดเลือกผลิตภัณฑ์จักสาน ไม้ไผ่ที่ทำเองจากฝีมือของคนในชุมชนและจัดตั้งกลุ่มจักสานเครื่องใช้จากไม้ไผ่ เลือกให้เป็นสินค้าของชุมชนไว้ขายสำหรับสร้างรายได้ให้กับครอบครัว และเมื่อการพัฒนาทำแผนชุมชน ชาวบ้านจึงผลักดันให้เป็นสินค้าของชุมชน มีการขยายพันธุ์ไม้เพื่อใช้ประโยชน์และไม่ให้สูญพันธุ์

(4) การปลูกหม่อน เป็นการปลูกหม่อนเพื่อนำมาเลี้ยงไหม ยังมีชาวบ้านบางรายปลูกหม่อนเพื่อเลี้ยงไหม สำหรับทอผ้าไหมไว้ใช้ในครอบครัวและขายบ้างเล็กน้อย ส่วนใหญ่ครอบครัวที่เลี้ยงไหมมักเป็นครอบครัวมีหญิงสูงอายุที่เคยเลี้ยงไหมมาตั้งแต่อดีต ปัจจุบันมีการเลี้ยงไหมกันไม่มากนัก เพราะชาวบ้านที่ทอผ้าไหมจะนิยมซื้อไหมสำเร็จมาข้อมเอง แม้ราคาจะแพงกว่าแต่สะดวกกว่าการเลี้ยงไหมเอง จากการสัมภาษณ์คุณยายวัย 63 ปีเล่าว่า “ยายเลี้ยงไหมเอาไว้ใช้เอง บางทีก็มีคนมาขอซื้อเส้นไหมไปทอผ้าถุง ยายก็ขายไป ลูกเขยก็ไม่อยากให้เราหрокมันเหนื่อย อยากได้เงินลูกก็ส่งมาให้ใช้ตลอดนั่นแหละ ยายเคยทำแล้วก็ไม่อยากอยู่เฉยๆ ไม่มีใครทำเหมือนยายหрокในบ้านเราตอนนี้เลิกทำกันหมดแล้วแหละ เหลือสองสามคนนี่แหละเลี้ยงไหม อยู่สวนปลูกหม่อนก็เหลือไว้แต่ก่อนแล้ว ไม่ได้ปลูกเพิ่มอีก” จะเห็นว่าวัฒนธรรมของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป ผู้หญิงไม่มีการมาศึกษาวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาเกี่ยวกับการเลี้ยงไหมกันอีกแล้ว ดังนั้นแม้จะมีกลุ่มดำเนินกิจกรรมการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม แต่ไม่ใช่กิจกรรมที่สร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวส่วนใหญ่ในชุมชน

(5) การเพาะเห็ด ชุมชนบ้านเด่นราษฎร์มีกลุ่มเพาะเห็ดเพื่อบริโภคและขายให้กับคนในชุมชน มีกรรมการกลุ่ม 10 คน มีสมาชิก 43 คน รวมมีสมาชิก 53 คน กลุ่มเพาะเห็ดมีการเพาะเห็ด เช่น เห็ดฟาง เห็ดนางฟ้า เห็ดขอนขาว ราคาดีเท่ากับราคาท้องตลาดทั่วไป กิโลกรัมละ 60 บาท ชาวบ้านจะได้กินเห็ดที่สดและช่วยส่งเสริมคนในชุมชนให้มีรายได้เพิ่มขึ้น การจัดตั้งกลุ่มเพาะเห็ดทำขึ้นเพื่อต้องการเงินมาการสนับสนุนจากหน่วยงานของภาครัฐที่เข้ามาช่วยส่งเสริมให้ชาวบ้านมีอาชีพเสริมในชุมชนเพื่อสร้างรายได้เพิ่มมากขึ้น นอกจากการทำนา และชาวบ้านนำเงินกองทุนเพาะเห็ดมาให้สมาชิกกู้ยืมเพื่อไปลงทุนเพาะเห็ดของตนเองที่บ้าน กลุ่มจะช่วยสนับสนุนในเรื่องของเงินทุน ไม่ได้ช่วยส่งเสริมในเรื่องของการตลาดหรือการขายเห็ด ดังนั้น การเพาะเห็ดจึงสร้างรายได้ไม่มากเท่าไร เป็นเพียงอาชีพเสริมให้กับชาวบ้านบางครอบครัวเท่านั้น และยังประสบปัญหาการเป็นหนี้สินของสมาชิกเพิ่มขึ้น ในกรณีสมาชิกกู้เงินกลุ่มมาเพาะเห็ดแล้วแต่เพาะเห็ดไม่ได้ เห็ดไม่ออกจึงทำให้เป็นหนี้กลุ่มเพาะเห็ด ส่งผลให้ต้องพึ่งพารายได้ในส่วนอื่นมาชำระหนี้กลุ่มแทนการขายเห็ด

จะเห็นได้ว่าชาวบ้านมีอาชีพหลักคือ การทำนา รวมถึงการทำอาชีพเสริมเพื่อสร้างรายได้ให้กับครอบครัวด้วยการสนับสนุนจากเงินทุนของรัฐบาล แต่การประกอบอาชีพดังกล่าวยังไม่เพียงพอกับชาวบ้าน ส่งผลให้ชาวบ้านยังมีการย้ายถิ่นอย่างต่อเนื่อง

2) การประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตรกรรม

การประกอบอาชีพนอกภาคการเกษตรของชาวบ้านเด่นราษฎร จะแบ่งเป็นเป็นการรับจ้างในงานภาคการเกษตรและการรับจ้างในงานนอกภาคการเกษตรมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

(1) การรับจ้างในงานภาคเกษตรกรรม ได้แก่ การรับจ้าง

คานา รับจ้างเก็บเกี่ยวข้าว รับจ้างไถนา รับจ้างใส่ปุ๋ยในนาข้าว รับจ้างตัดไม้ และตัดหญ้าอัตราค่าจ้างแล้วแต่จะตกลงกันและขึ้นอยู่กับความต้องการแรงงานในชุมชนมีสูงหรือไม่ ก็จะมีการปรับเปลี่ยนข้อตกลงกันไป เช่น จากเดิมจ้างคานาเป็นรายวัน วันละ 250 บาท ช่วงที่มีความต้องการแรงงานสูงค่าแรงจะขึ้นเป็นราคา 300 บาทต่อวัน โดยเฉพาะช่วงที่กำลังมีฝนจะมีความต้องการแรงงานมากเพื่อทำนาให้ทันน้ำฝนในช่วงนั้นๆ หรือ บางรายจ้างคานาเป็นรายชั่วโมง คิดชั่วโมงละ 25-30 บาท ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมกันมากเพราะสามารถเลือกช่วงเวลาทำได้ว่าจะทำช่วงเช้าหรือเย็น และชาวบ้านบอกว่าทำให้ไม่รู้สึกเหนื่อยจนเกินไปด้วย ส่วนการรับจ้างไถนามีชาวบ้านไม่กี่ครอบครัวเท่านั้นที่รับจ้าง ซึ่งปัจจุบันชาวบ้านหันมานิยมจ้างรถแทรกเตอร์กัน เพราะสะดวกและเร็วกว่า ยกเว้นในกรณีทำนาหว่าน แต่ก็มีชาวบ้านบางรายยังรับจ้างรถไถนาคันเล็กและรถไถนาเดินตาม ยังมีชาวบ้านบางรายต้องการทำนาคาเพราะได้ผลผลิตดีกว่านาหว่าน อัตราค่าจ้างไถนาขึ้นกับราคาของน้ำมันที่ขึ้นลงในตลาดทั่วไป เช่น ไร่ละ 200 บาทหรือมีการรับจ้างรถไถนาโดยใช้รถของผู้ว่าจ้าง ผู้รับจ้างไถนาจะได้ค่าตอบแทนอยู่ที่ประมาณวันละ 300 บาททำงานตั้งแต่เช้า 8.00-17.00 น. การรับจ้างเก็บเกี่ยวข้าวชาวบ้านนิยมจ้างรถเก็บเกี่ยวเพราะสะดวกโดยจ้างเหมาไร่ละประมาณ 600 บาท แต่รถเก็บเกี่ยวไม่รับงานเล็กๆ ชาวบ้านบางรายไม่จ้างเพราะคิดว่ารถเก็บเกี่ยวไม่สามารถเก็บข้าวได้หมดข้าวหกมาก จึงว่าจ้างคนเก็บเกี่ยวคิดค่าจ้างเหมาเป็นไร่ ๆ ละ 500 บาท หรือจ้างเป็นรายชั่วโมง ๆ ละ 25-30 บาท และยังมีการจ้างขนข้าว นวดข้าวอีกครั้งละ 60-100 บาทแล้วแต่ระยะทางหรืองานหนักเบา มีรถรับจ้างนวดข้าวคิดค่านวดมัดละ 2-3 บาท ปัจจุบันพบว่าชาวบ้านที่มารับจ้าง มักจะเป็นผู้หญิงที่เคยย้ายถิ่นเมื่ออายุมากขึ้นต้องกลับมาเลี้ยงหลาน หลานยังเล็กช่วยตนเองไม่ได้ก็ไม่สามารถไปรับจ้างได้ และแรงงานรับจ้างบางส่วนเป็นผู้ชายที่ย้ายถิ่นตามฤดูกาล เช่น การไปจับแท็กซีหรือสามล้อที่กรุงเทพฯ เมื่อถึงฤดูทำนาต้องกลับมาดูแลผลผลิตของตนเอง หากเป็นอาชีพอื่น ๆ ก็ไม่สามารถกลับมาได้หลายวัน เพราะการจับแท็กซีหรือสามล้อทำให้มีอิสระ

จะเห็นว่าคนในชุมชนมีการรับจ้างในภาคการเกษตร จะขึ้นกับฤดูกาลของกิจกรรมนั้นๆ ด้วยว่าช่วงนั้นทำอะไร เช่น ช่วงหว่านดำ ช่วงเก็บเกี่ยวแต่ก็หาแรงงานลำบากเพราะทุกคนก็จะมีกิจกรรมของตนเองเช่นกัน การรับจ้างในภาคการเกษตรก็มีไม่มากนัก จะมีมากในช่วงฤดูทำนาเท่านั้น หลังจากนั้นก็ว่างงาน

(2) การรับจ้างนอกภาคเกษตรกรรม ได้แก่ การรับจ้างก่อสร้าง เช่น สร้างบ้าน ก่อกำแพงรั้วบ้าน ทำห้องน้ำ เป็นต้น การรับสร้างก่อสร้างจะมีเฉพาะชาวบ้านที่เป็นผู้ชายมีฝีมือไม่ถนัดงานอื่น ซึ่งเป็นผู้เคยย้ายถิ่นไปทำงานก่อสร้างในอดีตได้มาประสบการณ์มารับเหมาเองภายในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงถ้ามีฝีมือดีก็จะบอกต่อกันไป แต่มีผู้ทำงานมีไม่มากนักมีการรวมตัวแบบไม่เป็นทางการ ถ้ามีงานก็จะมีหัวหน้ากลุ่มเป็นผู้รับงานและชักชวนเพื่อนหรือญาติไปทำงานร่วมกันและแบ่งค่าตอบแทนกัน พบว่าในชุมชนมีกลุ่มอยู่ประมาณ 3 กลุ่มและมีสมาชิกร่วมทำงานอยู่ที่ 4-5 คนต่อกลุ่ม และยังมีการรับจ้างจักสานของใช้ในครัวเรือนด้วยไม้ไผ่ เช่น ตะกร้า กระติบข้าวเหนียว ไซ เป็นต้น ราคาแล้วแต่ตกลงกัน มีการรับจ้างนวดแผนไทยและสอนนวดแผนไทยแต่ไม่มากนักเพราะผู้หญิงที่เคยทำงานนวดแผนไทยที่กลับมาอยู่บ้านมักมีกิจกรรมอย่างอื่นทำมากกว่า คิดเป็นชั่วโมงละ 100 บาทหรือแล้วแต่จะตกลงกันในกรณีไม่ถึงชั่วโมง มีการรับจ้างทอผ้าไหมบาง และมี 2 ครัวเรือนที่รับจ้างทำขนมจีนขาย

การย้ายถิ่นไปทำงานรับจ้างที่ต่างจังหวัดของชาวบ้านจากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนพบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมย้ายถิ่นไปทำงานต่างจังหวัด เพราะภายในชุมชนทำนาปีละครั้ง ทำให้ชาวบ้านมีเวลาว่างจากการทำนา บางรายย้ายถิ่นไปตลอดปีจะกลับมาบ้านเฉพาะวันหยุดช่วงเทศกาลเท่านั้น เช่น สงกรานต์ งานบุญแข่งเรือ ช่วงออกพรรษา เป็นต้น เมื่อถึงฤดูทำนาผู้ย้ายถิ่นจะส่งเงินกลับมาให้กับครอบครัวเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายหรือส่งกลับมาทุกเดือน ผู้ย้ายถิ่นส่วนใหญ่มักเป็นวัยหนุ่มสาวที่จบการศึกษาทั้งระดับประถมศึกษาขึ้นไป ส่วนใหญ่ชาวบ้านจะอพยพย้ายถิ่นไปทำงานที่กรุงเทพฯ และปริมณฑล บางรายอพยพไปทำงานต่างประเทศ ชาวบ้านในชุมชนมีการย้ายถิ่นทั้งผู้ชายและผู้หญิงมีอัตราส่วนเท่ากัน บางครอบครัวย้ายไปทั้งหมดฝากให้พ่อแม่หรือญาติพี่น้องดูแลบ้านให้และนำลูกไปศึกษาที่ถิ่นปลายทางด้วย แรงงานที่ย้ายถิ่นมีอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป ลักษณะงานที่นิยมไปทำ คือ ผู้ชายขับรถรับจ้าง เช่น รถแท็กซี่ รถสามล้อ และผู้หญิงจะนิยมทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม และงานด้านบริการ เช่น งานนวดแผนไทย งานเย็บผ้า งานบ้าน งานนวดแผนไทย เป็นต้น ซึ่งเป็นอาชีพใหม่ที่ผู้หญิงในชุมชนเริ่มเข้าไปทำกันในช่วงปี พ.ศ. 2535 และนิยมทำกันมากในช่วงปี พ.ศ. 2540 ถึงปัจจุบัน

(3) การเลี้ยงสัตว์ ชาวบ้านส่วนใหญ่จะเลี้ยงสัตว์ไว้เพื่อบริโภค สัตว์เลี้ยงที่สำคัญ ได้แก่ ไก่พันธุ์พื้นบ้าน เป็ด เป็นต้นและเลี้ยงสัตว์ใหญ่ไว้เพื่อขาย ได้แก่

วัว หมู ควาย มีบางครอบครัวที่ได้รับการแจกวัวในโครงการของรัฐบาลฝากเลี้ยงเอาไว้ได้ถูกวัว ลักษณะการเลี้ยงของชาวบ้านจะปล่อยไปตามทุ่งนาและชายป่า เมื่อถึงฤดูทำนาจะขังคอกไว้ ชาวบ้านจึงมีการเลี้ยงไม่มาก เพราะต้องเก็บเกี่ยวหญ้าในนาหรือปลูกหญ้าไว้ให้วัวกินและกว่าจะโต ต้องใช้เวลาหลายปีจึงจะขายได้ นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงกบและปลาในบ่อบางในชาวบ้านบางราย แต่ส่วนมากชาวบ้านมักจะหาปลาธรรมชาติในลำน้ำเสียวเพื่อบริโภคและขาย ชาวบ้านบอกว่าอรรถ กว่าปลาที่เลี้ยง มีชาวบ้านบางครอบครัวทำการเลี้ยงไก่พันธุ์ไข่ และเก็บไข่ไก่ขายเพื่อเป็นรายได้ เสริมนอกจากการทำนาแล้ว

ดังนั้นจะเห็นว่าอาชีพหลักของชาวบ้าน คือ การทำนาเพื่อขายและเก็บไว้ บริโภคในครอบครัวบางส่วน เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นหนี้ ธกส.และกองทุนหมู่บ้าน ชาวบ้าน ยังมีการปลูกไม้ยูคาลิปตัสไว้ตามคันนาสำหรับขายเพื่อเป็นรายได้เสริมอีกทางนอกจากการทำนา ยัง มีการรับจ้างและว่าจ้างแรงงานภายในชุมชนส่วนใหญ่เป็นงานในภาคการเกษตร ส่วนการรับจ้าง นอกการเกษตรกรรมชาวบ้านนิยมย้ายถิ่นไปทำงานที่ต่างจังหวัด โดยเฉพาะกรุงเทพฯ ส่วนอาชีพที่ นิยม คือ ขับรถรับจ้าง งานนวดแผนไทย งานบ้าน งานบริการทั่วไป แรงงานส่วนใหญ่เป็นหนุ่มสาว ที่อยู่ในวัยทำงาน

1.2.2 กลุ่มต่างๆ ภายในหมู่บ้าน

1) กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน (อสม.) จัดตั้งขึ้นโดย สาธารณสุขจังหวัดผ่านสถานีอนามัยบ้านเด่นราษฎร์ ซึ่งกำลังเปลี่ยนเป็นโรงพยาบาลส่งเสริม สุขภาพชุมชนในวันที่ 18 มีนาคม พ.ศ. 2554 ในชุมชนมีสมาชิกที่เป็นผู้หญิงที่คัดเลือกมาช่วยทำงาน ทั้งหมดหมู่บ้านละ 16 คน รวมทั้งหมด 32 คน กิจกรรมที่ดำเนินการ คือ กิจกรรมด้านสาธารณสุข ของชุมชน ทำหน้าที่ประสานให้ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพกับคนในชุมชนและคอยเฝ้าระวังของโรค ระบาดที่อาจเกิดขึ้นในชุมชน เช่น ไข้เลือดออก โดยอสม.จะต้องให้ความรู้กับคนในชุมชนในการ ป้องกันไม่ให้สมาชิกในครอบครัวป่วยและอีกอย่างคือกรณีไข้หวัดนกหรือไข้หวัด 2009 อสม.จะ คอยเฝ้าระวังและแนะนำการป้องกันไข้หวัดสำหรับคนในชุมชน และยังเป็นแกนนำในการส่งเสริม สุขภาพโดยการออกกำลังกาย เช่น นำเต้นประกอบเพลงเพื่อสุขภาพ เป็นต้น

2) กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิตหรือกลุ่มผลิตพันธุ์ข้าว จัดตั้งขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. 2547 โดยได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบล หมู่บ้านละจำนวน 100,000 บาท ปัจจุบันมีสมาชิกทั้งหมด โดยหมู่ที่ 6 จำนวน 126 คน หมู่ที่ 11 จำนวน 113 คน ซึ่งทั้ง สองหมู่บ้านมีลักษณะดำเนินกิจกรรมคล้ายกัน โดยกลุ่มจะดำเนินกิจกรรมผลิตพันธุ์ข้าวให้กับ สมาชิกทุกคนให้มีพันธุ์ข้าวที่ดีในการเพาะปลูกต่อไป โดยมีผู้ใหญ่บ้านของทั้งสองหมู่บ้านเป็น ประธานกลุ่ม

3) กลุ่มสตรีทอผ้าไหม ซึ่งเป็นการรวบตัวของสมาชิกภายในชุมชน ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานพัฒนาชุมชน จำนวน 50,000 บาท ในการจัดตั้งกลุ่มโดยสมาชิกในกลุ่มเป็นแม่บ้านในชุมชนที่อาศัยอยู่ในชุมชน มีสมาชิกจำนวน 25 คน ซึ่งเป็นกิจกรรมในการดำเนินการก็คือ การทอผ้าไหมของสมาชิกเพื่อจำหน่าย วิธีดำเนินการจะให้สมาชิกในชุมชนกู้เงินเพื่อไปผลิตผ้าไหมจำหน่าย ช่วงหนึ่งปีแรกจะไม่มีมีการคิดดอกเบี้ยสำหรับสมาชิกเพราะเป็นช่วงแรกในการดำเนินการ สมาชิกยังต้องหาตลาดสำหรับจำหน่ายยังอยู่ในภาวะเสี่ยง ต่อมาสมาชิกได้นำผ้าไหมไปจำหน่ายตามงานประเพณีของอำเภอและตำบลใกล้เคียง แต่ก็มีคู่แข่งของชุมชนอื่นๆ ด้วยเช่นกัน ทำให้การจำหน่ายเป็นลักษณะค่อยเป็นค่อยไปมากกว่าแข่งขันทางการตลาด

4) กลุ่มเพาะเห็ด ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2549 ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานพัฒนาชุมชน โดยเงินงบประมาณจำนวน 100,000 บาท ซึ่งมีกรรมการในการดำเนินงานจำนวน 10 คน และสมาชิกทั้งหมดจำนวน 43 คน กลุ่มเพาะเห็ดมีการดำเนินการลักษณะคล้ายๆ กลุ่มออมทรัพย์ทั่วไปโดยจะให้สมาชิกกู้เงินไปดำเนินการเพาะเห็ด และกลุ่มทำการหาวิทยากรมาฝึกสอนวิธีการเพาะเห็ดให้กับสมาชิก เช่น การเพาะเห็ดนางฟ้า เห็ดฟาง และเห็ดขอนขาว เป็นต้น

5) กลุ่มโรงสีข้าว เป็นการรวมกลุ่มของชาวบ้านในชุมชนเป็นลักษณะการบริหารงานในรูปของสหกรณ์โรงสี โดยชาวบ้านจะได้รับเงินปันผลทุกสิ้นปี ในชุมชนมีกลุ่มโรงสีสองกลุ่มด้วยกัน โดยชาวบ้านได้จัดตั้งมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 การรวมกลุ่มโรงสีของคนในชุมชนค่อยข้างเข้มแข็ง ชาวบ้านเกือบทุกหลังคาใช้บริการโรงสี และมีการให้สมาชิกกู้ยืมเงินในกรณีจำเป็น โดยจะมีคณะกรรมการบริหารเงินโรงสีดำเนินการทำบัญชี การเก็บและฝากเงินอย่างเรียบร้อย ตรวจสอบได้

6) กลุ่มจักสานเครื่องใช้จากไม้ไผ่ เป็นการรวมกลุ่มกันทำงานในรูปแบบเดียวกับกลุ่มสตรีทอผ้าไหม โดยให้สมาชิกกู้ยืมเงินลงทุนในการจักสานไม้ไผ่ และหาตลาดเอง ซึ่งสาเหตุที่ทำการจัดตั้งกลุ่มจักสาน เพราะพบว่ามีผู้สูงอายุชายหลายคนมีฝีมือในด้านนี้ พร้อมทั้งมีการส่งเสริมอาชีพให้ผู้สูงอายุให้มีรายได้ด้วย ตลาดในการขายจะเป็นลูกค้าที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน และชุมชนใกล้เคียง เวลาว่างผู้นำชุมชนจะนำสินค้าไปแสดงเพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์สินค้าให้กับชาวบ้าน จะมีการรับสั่งทำตามแบบที่ลูกค้าต้องการด้วยว่าอยากได้สินค้าแบบไหน ซึ่งเป็นสินค้าที่ขายดี ส่วนใหญ่เป็นตะกร้าไม้ไผ่จะขายดีที่สุด ชื่อง ไซ เป็นต้น การรวมกลุ่มไม่จำกัดสามารถสมัครเข้าร่วมได้ตลอด จะให้กู้ยืมเงินโดยไม่คิดดอกเบี้ยสำหรับสมาชิก แต่ลักษณะตลาดยังเป็นสินค้าในชุมชนใกล้เคียงเท่านั้น

การรวมกลุ่มของชาวบ้านในชุมชนเป็นลักษณะของการสนับสนุนจากหน่วยงานในภาครัฐมากกว่าดำเนินการเอง จากการสัมภาษณ์และข้อมูลจากแผนชุมชนของทั้งสอง

หมู่บ้าน เป็นการกำหนดตามความต้องการของชาวบ้านจริง โดยมีหน่วยงานรัฐบาลมาชี้แนะช่องทางในการทำแผนเพื่อขอเงินงบประมาณมาช่วยเหลือสนับสนุนจากรัฐบาลในการหารายได้เสริมให้กับชาวบ้านในชุมชน ถึงอย่างไรการจัดตั้งกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ของชาวบ้านในชุมชนยังไม่สามารถสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านทุกคนครบถ้วน จึงทำให้มีชาวบ้านส่วนใหญ่ทำการย้ายถิ่นอย่างต่อเนื่อง

1.2.3 เงินออมและหนี้สิน

ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มีการออมเงิน เพราะเนื่องจากมีภาระหนี้สินและภาระค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวันเพิ่มขึ้น ได้แก่ ค่าซื้อของเครื่องใช้ภายในครอบครัว ค่าใช้จ่ายซื้อปุ๋ยและค่าจ้างในการทำนา ค่าการศึกษาของบุตรหลาน ภาระค่าใช้จ่ายดังกล่าวส่งผลให้ชาวบ้านส่วนใหญ่มีหนี้สินทั้งในระบบและนอกระบบเกือบทุกคนครบถ้วน แต่ส่วนใหญ่จะเป็นหนี้ในระบบมากกว่า ได้แก่ หนี้กองทุนหมู่บ้าน ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์ ธนาคารออมสิน และกลุ่มกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน ชาวบ้านส่วนใหญ่เกือบทุกคนครบถ้วนจะเป็นหนี้กองทุนหมู่บ้านเฉลี่ยครอบครัวละ 10,000 บาท และรองลงมาเป็นหนี้ ธนาคารเพื่อการเกษตรฯ เฉพาะชาวบ้านที่เป็นสมาชิกรวมสองหมู่บ้านประมาณ 187 ครอบครัว วัตถุประสงค์การกู้ยืมเพื่อลงทุนในการทำเกษตรเฉลี่ยครอบครัวละ 30,000-50,000 บาท โดยชำระหนี้ปีละ 1 ครั้งในช่วงเก็บเกี่ยวเสร็จ และชาวบ้านส่วนใหญ่มีปัญหาในเรื่องของผลผลิตข้าวตกต่ำ ทำให้ขายข้าวไม่เพียงพอในการชำระหนี้สิน จึงทำให้ชาวบ้านต้องเป็นหนี้ในระบบให้กับนายทุนทั้งในและนอกหมู่บ้าน กู้มาใช้หนี้ในระบบเพื่อจะได้ไม่เสียประวัติในการกู้ยืมครั้งต่อไป ภาระหนี้สินดังกล่าวทำให้ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มีการออมเงิน และยังเป็นหนี้สินล้นพ้นตัวเพิ่มขึ้น ถึงแม้จะมีนโยบายต่างๆ ของภาครัฐเข้ามาช่วยเหลือปัญหาหนี้สินเช่นการพักชำระหนี้ของธนาคาร ธ.ก.ส. แต่การเปลี่ยนแปลงและวิวัฒนาการอย่างรวดเร็วของเศรษฐกิจภายนอก ทำให้สิ่งของ เครื่องใช้ต่างๆ มีต้นทุนราคาสูงมากขึ้น ส่งผลถึงชาวบ้านในชุมชนมีภาระค่าใช้จ่ายมากขึ้น จึงเป็นสาเหตุให้ชาวบ้านต้องส่งสมาชิกในครอบครัวย้ายถิ่นไปหารายได้จากที่อื่นๆ เพื่อลดภาระความเสี่ยงของครอบครัวและให้ครอบครัวมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

1.3 บริบททางสังคมและวัฒนธรรม

1.3.1 ประวัติของชุมชน

ประวัติความเป็นมาของชุมชนหมู่บ้านเด่นราษฎร์ จัดตั้งหมู่บ้านเมื่อปี พ.ศ. 2200 เดิมชื่อบ้าน โต้น ตั้งชื่อตามตระกูลบรรพบุรุษที่ได้มาจัดตั้งหมู่บ้าน ก็คือยายโต้น ที่พาครอบครัวญาติพี่น้องย้ายมาจากบ้านยางเครือ อำเภอสวรรคภูมิ และมีชาวบ้านอื่นๆอพยพเข้ามาอยู่ในชุมชนโดยสร้างความสัมพันธ์กันผ่านพิธีการแต่งงานสืบทอดลูกหลานมากันหลายรุ่น ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ลาวอีสาน คนในชุมชนใช้ภาษาลาวอีสานในการสื่อสาร สาเหตุที่เลือกตั้งหมู่บ้านบริเวณนี้เพราะใกล้ลำน้ำเสียวเหมาะในการทำเกษตรและต่อมาได้มีการเปลี่ยน

ชื่อเป็นบ้านเด่นราษฎร์ ตำบลหนองฮี อ.พนมไพร และเมื่อปี พ.ศ. 2512 ได้แยกเป็นหมู่ที่ 11 ชุมชน จึงมี 2 หมู่ คือ หมู่ที่ 6 และ หมู่ที่ 11 และได้ขึ้นเป็นตำบลบ้านเด่นราษฎร์ อ.พนมไพร และเมื่อปี พ.ศ. 2538 ได้เปลี่ยนมาขึ้นเป็น อ.หนองฮี จ.ร้อยเอ็ด ในปัจจุบัน นอกจากนี้ชุมชนยังมีตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับบ่อพันขัน ซึ่งบ่อพันขันมีลักษณะพิเศษอย่างหนึ่ง จะมีน้ำจืดธรรมชาติที่ไหลออกมาจากดินที่บริเวณรอบมีลักษณะเป็นดินเค็มที่ชาวบ้านนำมาต้มเกลือสินเธาว์ โดยชาวบ้านที่เคยต้มเกลือบริเวณนั้นจะนำมาใช้บริโภคและอุปโภคในการไปทำงานต้มเกลือบริเวณบ่อพันขันในสมัยก่อน ที่ชาวบ้านเรียกว่า “ น้ำสร้างครก ” เพราะมีลักษณะคล้ายครกตำข้าว ที่มีน้ำผุดขึ้นมาอยู่ตลอดเวลา โดยไม่มีวันหยุด มีขนาดกว้างประมาณ 6-8 นิ้ว ลึก 6-8 นิ้ว ไม่มีใครรู้ว่ามันเริ่มไหลออกมาเมื่อใด และหยุดไหลเมื่อใด ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ ที่มีตำนานเรื่องเล่าสู่ลูกหลานสืบมา จากความเป็นมาของชุมชนทำให้เห็นว่า ชาวบ้านมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ การอยู่อาศัยร่วมกันของชาวบ้านจึงมีการช่วยเหลือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ให้การสนับสนุนทางสังคมในเรื่องต่าง ๆ ต่อกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการชักชวนญาติพี่น้องของตนไปทำงานต่างถิ่นในอาชีพต่างๆ เมื่อเห็นว่างานมีรายได้ดี

1.3.2 การเมืองและการปกครองท้องถิ่น

ในหมู่บ้านเด่นราษฎร์ประกอบด้วยหมู่ที่ 6 และ หมู่ที่ 11 โดยหมู่ที่ 6 มีผู้ใหญ่บ้านผ่านมาแล้วจำนวน 9 คน และหมู่ที่ 11 มีผู้ใหญ่บ้านผ่านมาแล้วจำนวน 6 คน ซึ่งผู้ใหญ่บ้านทั้งสองหมู่บ้านได้รับการเลือกตั้งจากชาวบ้านในแต่ละหมู่ ผู้ใหญ่บ้านและคณะกรรมการหมู่บ้านทำหน้าที่ประสานงานกับหน่วยงานของภาครัฐและหน่วยงานเอกชนที่เข้ามาพัฒนาในหมู่บ้าน ซึ่งเป็นผู้รับนโยบายมาประสานให้ชาวบ้านได้รับความรู้เพื่อพัฒนาชุมชนของตนเอง โดยชี้แจงรายละเอียดต่างๆ ให้กับชาวบ้านได้เข้าใจในการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ เช่น กลุ่มเงินกองทุนหมู่บ้าน จัดสรรเงินให้กับทุกครัวเรือนมีความชัดเจน นอกจากนี้คณะผู้นำชุมชนยังทำหน้าที่เป็นผู้นำชาวบ้านในงานพัฒนาหมู่บ้าน โดยร่วมมือจากชาวบ้านภายในชุมชน

1.3.3 ประชากร

ในหมู่บ้านเด่นราษฎร์ มีจำนวนทั้งสิ้น 249 ครัวเรือน แบ่งเป็นหมู่ที่ 6 จำนวน 126 ครัวเรือน หมู่ที่ 11 จำนวน 123 ครัวเรือน มีประชากรทั้งหมด 1,283 คน แยกเป็นชาย 631 คน และหญิงจำนวน 652 คน มีผู้สูงอายุ 60 ปีขึ้นไป 124 คน คนพิการ 18 คน มีวัยทำงานอายุระหว่าง 15-59 ปี จำนวน 867 คน ประชากรในวัยเด็กอายุระหว่าง 6-14 ปีจำนวน 268 คน (สถานีอนามัยบ้านเด่นราษฎร์หมู่ 6, 2553)

ครอบครัวส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย ซึ่งประกอบไปด้วย ตา ยาย พ่อแม่ และลูก บางรายมีทวดอาศัยอยู่ร่วมด้วย อาศัยอยู่ตั้งแต่ 4 -10 คนขึ้นไปตามทะเบียนบ้าน

ตามประเพณีของชนบทอีสานลูกสาวจะต้องอาศัยอยู่กับพ่อแม่ เมื่อแต่งงานแล้วจะต้องให้สามีมาอาศัยอยู่กับครอบครัวของพ่อแม่ พบว่าเป็นลูกสาวคนสุดท้อง หากมีลูกสาวหลายลูกสาวคนอื่นๆ จะต้องมาอยู่กับพ่อแม่ก่อนจนกว่าจะพร้อมและมีเงินสร้างบ้านของตนเอง ซึ่งพ่อแม่จะแบ่งที่ดินให้สร้างบ้านอยู่ใกล้ๆ กัน ภายในหมู่บ้านเดียวกัน สำหรับลูกชายเมื่อแต่งงานมักจะย้ายไปอยู่กับภรรยา จะเห็นว่า คนในชุมชนมีการสมรสกันเองภายในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ทำให้ความสัมพันธ์ทางเครือญาติมีความแน่นแฟ้นและมีผลต่อการสนับสนุนทางสังคมในเรื่องต่าง ๆ รวมถึงเรื่องการอพยพย้ายถิ่นไปทำงานนอกชุมชนด้วย นอกจากนี้การที่มีลักษณะเป็นครอบครัวขยายทำให้โอกาสในการอพยพย้ายถิ่นของชาวบ้านวัยแรงงานมีความเป็นไปได้มากขึ้น เนื่องจากมีญาติผู้ใหญ่ในครอบครัวคอยดูแลลูกหลานให้ในช่วงที่ย้ายถิ่นไปทำงานอาชีพนวดแผนไทยของผู้หญิงในชุมชน

การมีบุตรของคนในชุมชน ต่อคู่สามีภรรยาต้องการมีบุตรน้อย โดยมีจะมีบุตรไม่เกิน 3 คน ยกเว้นคนรุ่นเก่าที่ยังไม่มีการคุมกำเนิด มีลูกตั้งแต่ 4 คนขึ้นไป ทักษะคิดในการมีบุตรของคนในชุมชนเป็นเรื่องดีที่ปกติทุกคน เมื่อมีความพร้อมจะต้องมีครอบครัวและมีบุตรเพื่อสืบทอดสายเลือดและช่วยเลี้ยงดูพ่อแม่ยามแก่เฒ่าในอนาคต ชาวบ้านทุกครอบครัวจำเป็นต้องมีบุตรเพื่อสืบสกุลให้กับบรรพบุรุษ ผู้วิจัยพบว่า ภาวะการมีบุตรของผู้หญิงในชุมชนส่วนใหญ่ไม่มีการวางแผนเตรียมความพร้อมสำหรับการมีบุตร มักพบในกลุ่มผู้หญิงในวัยรุ่น อายุระหว่าง 14-18 ปี ส่งผลให้มีบุตรก่อนวัย คือ ยังไม่มีความพร้อมอยู่ระหว่างวัยเรียนและเป็นภาระสำหรับผู้สูงอายุในครอบครัวหรือพ่อแม่ต้องช่วยรับผิดชอบในการเลี้ยงดูอยู่ในชนบท นอกจากนี้ยังพบว่า การเพิ่มจำนวนประชากรมีความสัมพันธ์กับการย้ายถิ่นของคนในชุมชน โดยส่งผลให้ขนาดของที่ดินทำกินน้อยลงเพราะต้องแบ่งสรรที่ดินให้บุตรหลานหลายรุ่น ทำให้รายได้หลักในการในกิจกรรมเกษตรภาพรวมของชุมชนเท่าเดิมแต่ค่าเฉลี่ยรายได้ต่อคนน้อยลง จึงเป็นสาเหตุให้ชาวบ้านย้ายถิ่นออกไปทำงานหารายได้เพิ่มขึ้น

1.3.3 การศึกษา

การศึกษาของคนในชุมชนส่วนใหญ่จบระดับชั้นประถมศึกษา ต่อมาเมื่อมีโรงเรียนขยายโอกาสถึงชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นเข้ามาทำให้ชาวบ้านรุ่นต่อมามีโอกาสเรียนจบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และภายในชุมชนยังมีศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โดยมีรายละเอียดดังนี้

1) โรงเรียนบ้านเด่นราษฎร์

ประวัติการศึกษาของชาวบ้านในอดีตไปเรียนที่บ้านหนองคูณ ต่อมาเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2483 ทางราชการจึงประกาศตั้งโรงเรียนขึ้นที่วัดบ้านโต้นหรือวัดบ้านเด่นราษฎร์ โดยมีชื่อว่า โรงเรียนประชาบาลตำบลหนองฮี 6 โดยมีนายแดง หลวงหลุย ศึกษาธิการอำเภอพนมไพรมาเป็นประธานเปิดป้ายตั้งโรงเรียน เริ่มแรกมีนักเรียนทั้งหมดจำนวน 75

คนแบ่งการสอนออกเป็น 4 ชั้น คือ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึง 4 มีครูจำนวน 2 คน คือ นายสิงห์ สิบหมู่ เป็นครูใหญ่และนายบุญมา บุญพานิช เป็นครูน้อย ในปี พ.ศ. 2511 ทางราชการให้อนุมัติเงินงบประมาณจำนวน 110,000 บาท ให้สร้างโรงเรียนเป็นเอกเทศถาวรขึ้นในที่ดินทางโรงเรียน แบบ ป 1 ข ขนาด 4 ห้องเรียน สร้างแล้วเสร็จเมื่อวันที่ 20 มีนาคม พ.ศ. 2512 และได้ย้ายจากศาลาวัดมาอยู่อาคารหลังใหม่ ในวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2512 พร้อมทั้งเปลี่ยนชื่อโรงเรียนมาเป็น “โรงเรียนบ้านเด่นราษฎร์” ในปี พ.ศ. 2515 ทางราชการได้อนุมัติให้เปิดการสอนถึงชั้นประถมตอนปลาย โดยมีการสอนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึง 6 ต่อมาในปี พ.ศ. 2527 มีการเปิดสอนชั้นอนุบาล ถึง 2 และในปี พ.ศ. 2536 ได้มีการเปิดเป็นโรงเรียนขยายโอกาส โดยทำการเปิดสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาล จนถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3 ปัจจุบันมีนักเรียนทั้งหมด 217 คน มีบุคลากรทั้งหมด 18 คน ประกอบด้วยครูผู้ชายจำนวน 9 คน ครูผู้หญิง จำนวน 6 คน พนักงานราชการ 2 คน ลูกจ้างชั่วคราว 1 คน ระดับการศึกษาของคนในชุมชนส่วนใหญ่ยังจบระดับประถมศึกษา จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนซึ่งตัวผู้นำชุมชนและกรรมการในหมู่บ้านได้มีการพัฒนาตนเองโดยการไปศึกษาเพิ่มเติมที่ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนในอำเภอหนองฮี จนกระทั่งจบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 และชาวบ้านมีค่านิยมในการส่งเสริมการศึกษาให้บุตรหลานเรียนหนังสือเพิ่มมากขึ้น ปัจจุบันรัฐบาลบังคับให้ศึกษาถึงระดับมัธยมศึกษาตอนต้น เมื่อจบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น นักเรียนไปศึกษาต่อที่อำเภอหนองฮี คือ โรงเรียนหนองฮีเจริญวิทย์ และโรงเรียนในตัวเมืองอำเภอสวรรณภูมิ และวิทยาลัยการอาชีพพนมไพร ในอำเภพนมไพร หรือไปในจังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งแล้วแต่ได้รับการสนับสนุนจากผู้ปกครอง และลักษณะส่วนตัวของบุตรหลานเองที่จะเลือกเรียนที่ไหน การศึกษาที่สูงขึ้นของชาวบ้านส่งผลต่อโอกาสในการอพยพย้ายถิ่นไปทำงาน เนื่องจากชุมชนเป็นชนบทจึงไม่มีแหล่งงาน ชาวบ้านที่มีการศึกษาสูงจึงต้องย้ายถิ่นออกไปเพื่อหางานทำสร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว

2) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านเด่นราษฎร์

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้านเด่นราษฎร์ จัดตั้งขึ้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2547 โดยงบประมาณขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเด่นราษฎร์ ซึ่งในการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กนั้น หน่วยงาน อบต. ได้รับนโยบายของรัฐบาลในการลดภาระการเลี้ยงดูบุตรหลานให้แก่ประชาชนในช่วงวัยก่อนการเรียนอายุระหว่าง 2-4 ขวบ หน่วยงานของ อบต. ได้ดำเนินการโดยให้ผู้นำชุมชนบ้านทั้งสองหมู่ทำการสำรวจความต้องการของชาวบ้านในชุมชน โดยผู้นำชุมชนได้ดำเนินประชุมคณะกรรมการและชาวบ้าน เมื่อได้รับความเห็นชอบจากที่ประชุม ผู้นำชุมชนพร้อมกรรมการหมู่บ้านจะเสนอความต้องการต่อหน่วยงาน อบต. เพื่อของบประมาณในการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กดังกล่าว และรับสมัครครูดูแลเด็กเล็กประจำศูนย์ฯ ปัจจุบันศูนย์พัฒนาเด็กเล็กตั้งอยู่ที่อาคาร

อเนกประสงค์ข้างหน้าวัดบ้านเด่นราษฎร์ ซึ่งเคยเป็นสำนักงานชั่วคราวขององค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเด่นราษฎร์ มีครูจำนวน 2 คน และเด็กเล็กก่อนวัยเรียน จำนวน 45 คน

1.3.5 ระบบสาธารณสุข

การรักษาพยาบาลของชาวบ้าน เมื่อยามเจ็บป่วยเบื้องต้นและมีอาการไม่รุนแรง เช่น เป็นไข้หวัด ตัวร้อน ปวดฟัน ปวดเมื่อยตามร่างกาย หรือบาดเจ็บที่ไม่ได้รุนแรง ชาวบ้านสามารถไปรักษาที่สถานีอนามัยประจำตำบลมี 2 แห่ง คือ สถานีอนามัยบ้านขมิ้น หมู่ที่ 2 และสถานีอนามัยบ้านเด่นราษฎร์ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 มีการต่อก่อตั้งมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2539 ชาวบ้านได้ทำผ้าป่าสามัคคีเพื่อรวบรวมเงินมาซื้อที่ดินในการสร้างสถานีอนามัยตำบลเด่นราษฎร์แห่งที่ 2 และในโอกาสประมาณเดือนมีนาคม ปี พ.ศ. 2554 สถานีอนามัยบ้านเด่นราษฎร์จะเปลี่ยนมาเป็นโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพชุมชนบ้านเด่นราษฎร์ และกรณีที่ชาวบ้านรักษาแล้วอาการไม่ดีขึ้นหรือมีอาการป่วยหนัก ก็จะไปรักษาที่โรงพยาบาลประจำอำเภอหรือไปที่โรงพยาบาลประจำจังหวัดร้อยเอ็ด ชาวบ้านมีบัตรประกันสุขภาพ 30 บาท กันทุกครัวเรือน จึงทำให้มีความสะดวกในการติดต่อรักษาและลดภาระค่าใช้จ่ายค่ารักษาพยาบาลมากขึ้น แต่ที่ตั้งของชุมชนยังห่างไกลจากโรงพยาบาล เนื่องจากชุมชนขึ้นกับอำเภอหนองฮี โดยเริ่มเป็นกิ่งอำเภอที่ตั้งขึ้นมาเมื่อ ปี พ.ศ. 2538 ยังไม่มีโรงพยาบาลประจำอำเภอ ดังนั้น ชาวบ้านจึงเดินทางไปใช้โรงพยาบาลในอำเภอพนมไพร หรืออำเภอสุวรรณภูมิ แล้วแต่ความสะดวกของชาวบ้านแต่ละครอบครัว เพราะมีระยะทางจากหมู่บ้านประมาณ 25 กิโลเมตรเท่ากัน ชาวบ้านใช้รถส่วนตัวหรือจ้างเหมารถยนต์ภายในหมู่บ้านเพื่อเดินทางไปรักษาตามโรงพยาบาลดังกล่าว หากมีการเจ็บป่วยที่รุนแรงที่ไม่สามารถรักษาได้ โรงพยาบาลก็จะทำเรื่องส่งตัวไปยังโรงพยาบาลประจำจังหวัดต่อไปอีก แต่ถ้าหากชาวบ้านมีอาการเจ็บป่วยไม่มากนัก ชาวบ้านมีการรักษาแบบพื้นบ้านในบางโรค เช่น การปวดเมื่อยตามร่างกาย ชาวบ้านจะใช้บริการหมอนวดแผนไทยภายในหมู่บ้านกับหมอนวดที่เคยย้ายถิ่นไปทำงานนวดแผนไทยแล้วกลับมาอยู่บ้าน แต่ก็มีหมอนวดประจำสถานีอนามัย โดยเป็นส่วนหนึ่งของระบบสาธารณสุขซึ่งเป็นการส่งเสริมการแพทย์แผนทางเลือกให้กับชาวบ้านเป็นนโยบายของ กระทรวงสาธารณสุขที่ทุกสถานีอนามัยจะต้องมีหมอนวดประจำอย่างน้อยหนึ่งคน จากการสัมภาษณ์หมอนวดประจำสถานีอนามัยซึ่งเป็นชาวบ้านหมู่ที่ 5 บ้านหนองเหล็ก เป็นผู้หญิงทำงานเป็นลูกจ้างสถานีอนามัยมานาน ได้รับเงินเดือนประมาณ 3,000 บาท และเรียนนวดแผนไทยกับหน่วยงานของภาครัฐ โดยสถานีอนามัยเป็นผู้สนับสนุนในการไปฝึกอบรมนวดแผนไทยจากศูนย์พัฒนาฝีมือแรงงานจังหวัดร้อยเอ็ด ลูกจ้างสถานีอนามัยดังกล่าวบอกว่า “ไม่คิดย้ายถิ่นไปทำงาน เพราะอยากอยู่บ้านมากกว่า คนอื่นคงเหมือนกัน หากเลือกทำงานที่บ้านได้คงไม่ไปทำงานที่อื่น อยู่อนามัยได้เงินน้อย

แต่เราได้อยู่บ้านของตนเอง ไม่ต้องเสียค่าเช่าบ้าน มีญาติพี่น้องอยู่ใกล้ๆ สบายกว่าการไปทำงานที่อื่น” จะเห็นว่าสถานียามักเป็นแหล่งงานให้สำหรับผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยบางรายเท่านั้น

1.3.6 ความสัมพันธ์ระหว่างคนในหมู่บ้านและภายนอกหมู่บ้าน

1) ความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้าน

ชาวบ้านมีลักษณะของครอบครัวเป็นครอบครัวขยายและครอบครัวเดี่ยวอยู่ปะปนกันไป ซึ่งส่วนใหญ่เป็นครอบครัวขยาย คือ ครอบครัวขยายจะประกอบไปด้วย ปู่ย่า ตายายและทวด รวมอยู่ด้วย ครอบครัวเดี่ยวจะประกอบไปด้วย พ่อแม่ลูก การเลี้ยงดูสมาชิกในวัยเยาว์ของครอบครัวมักเป็นภาระของปู่ ย่า หรือ ตายาย แทนพ่อแม่ เพราะพ่อแม่จะต้องออกไปทำงานต่างถิ่น บางครอบครัวย้ายถิ่นไปทำงานทั้งหมด ทั้งบ้านและลูกให้ยาย ตา คุณแล การเลี้ยงดูพ่อแม่ที่แก่เฒ่ายังคงเป็นหน้าที่ของลูกสาวคนเล็กในบางครอบครัว และเมื่อลูกสาวคนเล็กแต่งงานจะนำลูกเขยเข้ามาอาศัยอยู่ในบ้านเพื่อเป็นแรงงานในครอบครัว ถึงปัจจุบันจะมีการเปลี่ยนแปลงไปผู้ที่ดูแลพ่อแม่อาจไม่ใช่ลูกคนเล็กก็ได้ แต่ชาวบ้านยังยึดถือปฏิบัติเลือกที่จะอาศัยอยู่กับครอบครัวของลูกสาวคนเล็กมากกว่าลูกคนอื่นๆ ส่วนในเรื่องของการแบ่งมรดก ชาวบ้านยังคงยึดถือหลักความยุติธรรมจะมีการแบ่งให้ลูกทุกคนอัตราส่วนที่เท่ากัน แต่ลูกที่ดูแลพ่อกับแม่จะได้รับมากกว่าคนอื่นๆ โดยพ่อแม่จะยกที่ดินและตัวบ้านดั้งเดิมให้คนที่เลี้ยงดูพ่อกับแม่ เป็นต้น ในการย้ายถิ่นของชาวบ้านที่เป็นสมาชิกในครอบครัวเดี่ยวและครอบครัวขยายแตกต่างกันไปตามสาเหตุที่เป็นเงื่อนไขจากพื้นที่ต้นทางและพื้นที่ปลายทาง เช่น กรณีครอบครัวเดี่ยวที่แยกครอบครัวออกมาแต่ยังปลูกบ้านในหมู่บ้านและพ่อแม่ยังมีชีวิต ก็สามารถที่จะฝากให้พ่อแม่ดูแลลูกและบ้านได้ทำการย้ายถิ่นทั้งสามและภรรยา ส่วนครอบครัวเดี่ยวที่แยกออกมาแล้ว แต่พ่อแม่เสียชีวิตหรือพ่อแม่มีปัญหาเรื่องสุขภาพก็เลือกให้สามเป็นผู้ย้ายถิ่น แต่มีผู้หญิงที่ทำอาชีพนวดแผนไทยบางรายเลือกที่จะย้ายถิ่นโดยให้สามอยู่บ้านเลี้ยงลูกหรือครอบครัวเดี่ยวบางครอบครัวตัดสินใจย้ายถิ่นไปทั้งหมด การเป็นครอบครัวเดี่ยวหรือครอบครัวขยายในบางโอกาสก็เป็นทั้งอุปสรรคและสนับสนุนทำให้เกิดการย้ายถิ่นของสมาชิกในครอบครัว

สำหรับความสัมพันธ์ในกลุ่มเครือญาติยังมีความเอื้อเพื่อต่อกัน แบ่งปัน ช่วยเหลือกันในหมู่เครือญาติ เช่น ถูกลูกหลานชาวบ้านมีการแลกเปลี่ยนแรงงานกัน โดยมีการหมุนเวียนช่วยเหลือแรงงานกันในการทำนาในกลุ่มเครือญาติ เช่น กรณีพ่อแม่ขอแรงจากลูกคนอื่นๆ ที่แยกครอบครัวออกไปกลับมาช่วยทำนา ซึ่งวิธีการนี้ยังคงเหลืออยู่ไม่มากนัก เพราะแรงงานหลักของครอบครัวย้ายไปทำงานต่างถิ่น บางครอบครัวไม่มีแรงงานอาศัยอยู่เลย มีแต่ผู้สูงอายุกับเด็ก ผู้ย้ายถิ่นไปทำงานมักส่งเงินมาให้ครอบครัว เพื่อจ้างเครื่องจักรหรือแรงงานในชุมชน

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างคนในหมู่บ้านนั้น ส่วนใหญ่มีการพบปะสังสรรค์กันอยู่เสมอทั้งในระหว่างพี่น้องและเพื่อนบ้าน และชาวบ้านจะมีการพบปะกันมากขึ้นเมื่อมีงานประเพณีในแต่ละเดือน เพราะชาวบ้านจะรวมกลุ่มทำกิจกรรมทางศาสนาที่วัด หรือศาลาประชาคมกลางหมู่บ้าน และเมื่อคนในหมู่บ้านมีการจัดงานแต่งงาน งานทำบุญบ้าน และงานศพ ชาวบ้านทั้งสองหมู่บ้านจะร่วมมือกันช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างเต็มที่ที่จะหยุดงานทุกอย่างเพื่อมาช่วยงานบ้านที่มีงานบุญ ทำให้ชาวบ้านพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน มีความรักสามัคคีกันในชุมชน

2) ความสัมพันธ์ภายนอกชุมชน

ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านกับชุมชนที่อยู่ใกล้เคียงกัน หรือหมู่บ้านรอบนอกภายในตำบลเด่นราษฎร์ และตำบลใกล้เคียง มักจะเป็นความสัมพันธ์โดยการแต่งงานกัน โดยผ่านการรู้จักกันจากการพื้นที่ทำกินอยู่ใกล้กันและการย้ายถิ่นไปทำงานในถิ่นปลายทาง ชาวบ้านต่างมีการพึ่งพาอาศัยกันมาโดยตลอด ผู้หญิงเมื่อแต่งงานกับผู้ชายในชุมชนอื่นจะให้สามีมาอาศัยอยู่ในชุมชนด้วยกัน และถ้าผู้ชายในชุมชนแต่งงานกับผู้หญิงนอกชุมชนต้องย้ายไปอยู่กับภรรยาที่ชุมชนอื่น ชุมชนยังมีการสร้างความสัมพันธ์ตามบุญประเพณีญาติในงานบุญข้าวสาก และหลายๆประเพณี

ส่วนความสัมพันธ์ของชาวบ้านกับหน่วยงานทางราชการและองค์การบริหารส่วนตำบล พบว่า ในหมู่บ้านมีหน่วยงานราชการต่างๆ เข้ามาส่งเสริมให้ชาวบ้านรวมกลุ่มกันเพื่อประกอบอาชีพต่างๆ คือ สำนักงานพัฒนาชุมชน กลุ่มที่สำคัญได้แก่ กลุ่มเพาะเห็ด และกลุ่มทอผ้าไหม เป็นต้น และยังมีสำนักงานเกษตรอำเภอหนองฮี สนับสนุนให้ชาวบ้านรวมกลุ่มเพื่อทำนา ซ่อปุ๋ยชีวภาพเพื่ออนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ทำโรงสีข้าว สำนักงานสาธารณสุข สนับสนุนให้ชาวบ้านได้รวมกลุ่ม อสม.ในการดูแลสุขภาพของคนในชุมชน เป็นต้น

ดังนั้นสามารถสรุปได้ความสัมพันธ์ระหว่างชาวบ้านภายในชุมชนและชาวบ้านนอกชุมชนทำให้เกิดเครือข่ายทางสังคม ให้ความช่วยเหลือกันในรูปแบบต่างๆ รวมถึงการช่วยเหลือส่งข่าวสารในเรื่องของการย้ายถิ่นและแหล่งงาน การชักชวนญาติที่อยู่ทั้งภายในและภายนอกชุมชน ซึ่งเครือข่ายทางสังคมถือได้ว่าเป็นทุนทางสังคมของคนในชนบทที่ยังคงมีความช่วยเหลือกันตลอดมา

1.3.7 ความเชื่อ ศาสนา ประเพณี

ชาวบ้านส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีวัดประจำหมู่บ้านคือ วัดเด่นราษฎร์ หรือวัดสระตาล ปัจจุบันไม่มีเจ้าอาวาส เพราะท่านมรณภาพแล้วช่วงที่ผู้วิจัยเข้าไปในหมู่บ้าน โดยมีพระที่รักษาการเจ้าอาวาส และมีพระจำพรรษา 9 รูป ซึ่งเป็นพระบวชจำวัดจำนวน 2 รูป และพระที่บวชใหม่เพื่อเข้าพรรษาจำนวน 7 รูป วัดมีความสำคัญต่อชาวบ้านมาตั้งแต่ในอดีต

จนถึงปัจจุบัน เป็นศูนย์รวมบุญประเพณีต่างๆ ให้กับชาวบ้าน เคยเป็นโรงเรียนให้ชาวบ้านมานั่งเรียนหนังสือในอดีต และเป็นศูนย์รวมที่พบปะกันของชาวบ้านในปัจจุบัน

ส่วนงานประเพณีต่างๆ ของชุมชน คือชาวบ้านยังยึดถือและปฏิบัติสืบต่อกันมาเป็นประจำ เพราะความเชื่อที่ว่าจะทำให้ครอบครัวและชุมชนมีความสุข ประเพณีและความเชื่อที่ชาวบ้านยังปฏิบัติตามจนปัจจุบัน คือ งานบุญประเพณีบุญข้าวจ้ะ จัดขึ้นเดือนสาม และเดือนสี่จะเป็นบุญพะเวส ชาวบ้านนิยมจัดในช่วงวันสงกรานต์เพราะลูกหลานที่เดินทางไปทำงานต่างถิ่นจะได้มีโอกาสร่วมงานกัน เดือนห้าบุญสงกรานต์ตามประเพณีสงกรานต์ ส่วนเดือนหกงานบุญเลี้ยงปู่ตา เดือนแปดงานบุญเข้าพรรษา เดือนเก้างานบุญข้าวประดับดิน เดือนสิบงานบุญข้าวสาก เดือนสิบเอ็ดงานบุญออกพรรษา ชาวบ้านจะนิยมจัดทำบุญตักบาตรเทโว ซึ่งองค์การบริหารส่วนตำบลมักจะจัดงานประจำปีการแข่งขันเรือยาวชิงถ้วยของพระบาทสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี หลังจากออกพรรษา 3 วัน ที่อ่างเก็บน้ำบ่อพันขัน เพื่อให้ลูกหลานและชาวบ้านในพื้นที่บริเวณใกล้เคียงมาร่วมงานบุญประเพณีหลังจากออกพรรษาแล้ว และเดือนสิบสองเป็นงานกฐิน ซึ่งขึ้นอยู่กับปีว่าจะจัดเป็นกฐินสามัคคีหรือไม่ หากปีไหนไม่มีใครเป็นเจ้าภาพทอดกฐินที่วัดในหมู่บ้าน ชาวบ้านก็จะร่วมกันเป็นเจ้าภาพทอดกฐินที่วัดสระตาล เรียกว่า กฐินสามัคคี ต่อจากนั้นเมื่อถึงงานขึ้นปีใหม่ตามปฏิทินชาวบ้านก็จัดงานรื่นเริงฉลองงานปีใหม่ โดยร่วมจัดทำกับองค์การบริหารส่วนตำบลทุกปี จะเห็นได้ว่าชาวบ้านยังยึดมั่นถืองานประเพณีปฏิบัติทั้งแบบดั้งเดิมและปรับเปลี่ยนประเพณีให้เข้ากับสถานการณ์ปัจจุบัน เพื่อให้ลูกหลานได้มีโอกาสร่วมงานกันอย่างทั่วถึงกัน และงานบุญประเพณีที่สำคัญของชุมชนเป็นกลไกสำคัญที่ดึงดูดให้ผู้ย้ายถิ่นไปทำงานนอกชุมชนกลับเข้าสู่ชุมชนเป็นช่วงๆ ทำให้ความสัมพันธ์ของชาวบ้านในชุมชนจึงถูกเรียงร้อยเชื่อมโยงกันอยู่ตลอดเวลา

1.4 การย้ายถิ่นของคนในชุมชน

ผู้วิจัยพบว่า รูปแบบการย้ายถิ่นของคนในชุมชนมีลักษณะเป็นการย้ายถิ่นแบบชั่วคราว ทั้ง 2 แบบ คือ รูปแบบที่หนึ่งเป็นการย้ายถิ่นของแรงงานวัยหนุ่มสาวและวัยแรงงานย้ายเพื่อไปทำงานในภาคเกษตรการผลิต การค้าและบริการ เพื่อสร้างฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว เมื่อมีเงินทุนเพียงพอจะย้ายกลับมาอยู่ในชุมชน และรูปแบบที่สองเป็นการย้ายถิ่นตามฤดูกาล เป็นการย้ายถิ่นของแรงงานเกษตร เมื่อมีการว่างงานจากการทำการเกษตรก็จะย้ายถิ่นไปทำงานในช่วงระยะเวลาดังกล่าว เมื่อถึงฤดูเพราะปลูกหรือเก็บเกี่ยวจะย้ายกลับภูมิลำเนาเดิม เพื่มาดำเนินกิจกรรมในไร่นาอีก

การย้ายถิ่นของชาวบ้านในชุมชนยุคแรกไม่ปรากฏชัดเจนนัก น่าจะเป็นการย้ายถิ่นเพื่อต้องการหาแหล่งทำกินที่มีความอุดมสมบูรณ์ ใกล้แหล่งน้ำ เพื่อใช้ทำการเกษตรและหาสัตว์น้ำ

เป็นอาหาร เพื่อการดำรงชีพเป็นหลัก เนื่องจากในที่ดินทำกินของชาวบ้านประสบปัญหาสภาพดินเค็ม ทำให้ชาวบ้านบางรายยังออกไปแสวงหาพื้นที่ดินทำกินใหม่อพยพไปทำไร่ในที่ต่างๆ แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่เมื่อว่างจากการทำนา ก็จะผลิตเกลือสินเธาว์ ชาวบ้านไว้เพื่อบริโภคเองในครอบครัว และแลกเปลี่ยนสินค้าหรือขายให้กับหมู่บ้านอื่นในจังหวัดใกล้เคียง ลักษณะการย้ายถิ่นจึงเป็นการย้ายแบบชั่วคราวเมื่อแลกเปลี่ยนหรือขายเกลือหมดก็จะเดินทางกลับเข้ามาอยู่ในชุมชนโดยใช้เกวียนเป็นพาหนะในการเดินทางไป จังหวัดที่นิยมไป เช่น ศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์ อุบลราชธานี ยโสธร เป็นต้น ในการเดินทางแต่ละครั้งใช้เวลาหลายวันกว่าจะขายหมด ยังเป็นการย้ายถิ่นระหว่างภาคเท่านั้น ผู้ชายจะย้ายถิ่นเพื่อไปแสวงหาโชคและประสบการณ์ การย้ายถิ่นในช่วงนี้ส่วนใหญ่เป็นการย้ายถิ่นของผู้ชาย ส่วนผู้หญิงจะอยู่บ้าน ดูแลบ้านและลูก ปลูกหม่อนเลี้ยงไหมทำการทอผ้าไหมไว้ใช้เอง ซึ่งผู้หญิงได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทำผ้าไหมจากแม่และยาย โดยผู้ชายย้ายไปรับจ้างในงานภาคการเกษตร เช่น เกี่ยวข้าวในภาคกลาง ในช่วงฤดูเก็บเกี่ยวเสร็จระหว่างเดือน กุมภาพันธ์ จนถึงเดือน พฤษภาคม ของทุกปี และบางคนก็ไปรับจ้างตัดไม้ยางพาราแถวจังหวัดใกล้เคียง เช่น นครราชสีมา สุรินทร์ ศรีสะเกษ บุรีรัมย์ ลพบุรี เป็นต้น การไปรับจ้างถางป่าทำให้มีชาวบ้านบางรายเห็นช่องทางในการทำมาหากินจึงได้นำครอบครัวไปด้วยและตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่เพื่อทำไร่ประมาณ 5-10 ปี ก็จะย้ายกลับมาชุมชนอีกครั้งหรือยังคงทำไร่ต่อและกลับมาชุมชนเพื่อเยี่ยมญาติพี่น้องเท่านั้น จากการสัมภาษณ์หลวงพ่อดาว อายุ 73 ปี ซึ่งท่านฟังบวชมาได้ประมาณ 3 พรรษา ท่านเล่าว่า

“สมัยก่อนตอนเป็นหนุ่มแรกเริ่มเดินทางย้ายถิ่นไปเรื่อยไม่มีจุดหมายปลายทาง เป็นประเภทขายดินเค็ม ค่าไหนนอนนั้น รับจ้างทำงานที่ไร่บ้าง และย้ายต่อไปเรื่อยๆ โดยการเดินเท้าและ โบกธงซึ่งแทบไม่มีเลยในสมัยนั้น ใช้เท้าเดินทางมากกว่า เพราะเป็นผู้ชายจึงไม่กลัว”

จากการสัมภาษณ์จะเห็นว่า การย้ายถิ่นของคนในสมัยก่อน เป็นลักษณะการย้ายไปทำงานรับจ้างในภาคการเกษตร การเดินทางยังไม่สะดวกนัก และเป็นการย้ายถิ่นของผู้ชายมากกว่าผู้หญิง หรือทำการย้ายถิ่นไปทั้งครอบครัวเพื่อทำการเกษตรในแหล่งที่มีดินอุดมสมบูรณ์

ช่วงที่ประเทศไทยมีแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติแผนที่ 1 ปี พ.ศ. 2504-2509 เป็นต้นมาชาวบ้านเริ่มมีการย้ายถิ่นไปทำงานในเมืองหลวง คือ กรุงเทพฯ การเดินทางเริ่มมีความสะดวกมากขึ้นแต่ถนนระหว่างหมู่บ้านไปอำเภอยังเป็นทางลูกรัง โดยชาวบ้านได้รับการชักชวนจากเพื่อนในหมู่บ้านใกล้เคียงให้ไปรับจ้างทำงานก่อสร้าง ซึ่งมีไม่กี่คนที่ไปทำงานรับจ้างดังกล่าว ชาวบ้านยังนิยมไปตัดอ้อยที่จังหวัดกาญจนบุรี และเกี่ยวข้าวในจังหวัดอยุธยา สระบุรี สุพรรณบุรี มากกว่าและต่อมา มีการขับรถสามล้อรับจ้าง ไม่ต้องทำตามฤดูกาล เช่น การตัดอ้อยสามารถรับจ้างได้ตลอดปี ทำให้ชาวบ้านบางครอบครัวเริ่มหันมาทำงานขับรถรับจ้างกันเพิ่มมาก

ขึ้น ซึ่งจะเช่ารถจากเจ้าแก้ววันต่อวัน ส่งรถเป็นกะเช้าและเย็นแล้วแต่ละจะเลือกทำ ส่วนการย้ายถิ่นของผู้หญิงเริ่มแรกจะย้ายไปพร้อมสามีเพื่อไปเกี่ยวข้าวหรือตัดอ้อย และต่อมามีเจ้าแก้วทำให้เช่ารถสามล้อรับจ้างต้องการแม่บ้าน ทำให้มีการชักชวนผู้หญิงในชุมชนไปทำงานบ้าน และบอกต่อกันไป ผู้หญิงย้ายไปทำงานบ้านส่วนใหญ่เป็นคนโสดไม่มีครอบครัว เมื่อถึงฤดูทำนา ก็จะขออนุญาตเจ้านายกลับมาทำนาที่บ้านหรือไม่กลับมาเลยช่วงเวลาดังกล่าวเลยนานๆจะกลับมาเยี่ยมบ้านเมื่อเจ้านายให้ลาหยุดเท่านั้น แต่เมื่อผู้หญิงแต่งงานมีสามีแล้วก็ขอลาออกจากงาน เพื่อกลับมาอยู่บ้านดูแลครอบครัวและเลี้ยงลูก จึงไม่ย้ายถิ่นอีก พบว่ามีผู้หญิงที่ย้ายถิ่นในช่วงนี้ไม่นิยมแต่งงาน หรือมีการแต่งงานซ้ำจำนวนหลายราย ดังนั้นการย้ายถิ่นทำให้มีการเลื่อนอายุสมรสของผู้ย้ายถิ่นด้วย

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2521 เริ่มมีการย้ายถิ่นของผู้หญิงเพิ่มมากขึ้น ส่วนใหญ่มักจะไปหลังจากเรียนจบชั้นประถมศึกษา โดยมีญาติมาติดต่อชักชวนให้ไปทำงานบ้าน งานตัดเย็บเสื้อผ้า พนักงานล้างจานตามร้านอาหาร พนักงานเสิร์ฟ ซึ่งในยุคนั้นรายได้จากการเย็บผ้าถือว่าดีมาก ผู้หญิงในชุมชนจึงย้ายถิ่นจากชนบทเข้ามาทำงานเย็บผ้ากันมาก บางคนก็ออกจากการทำงานบ้านมาทำงานเย็บผ้าเพราะได้เงินมากกว่า ผู้หญิงที่โสดมักจะหันมาทำงานเย็บผ้าโหล ส่วนผู้หญิงที่มีสามีแล้วจะไม่มีการย้ายถิ่นอีก ถ้าหากทำการย้ายถิ่นก็จะเป็นการย้ายตามสามีและพาลูกไปดูแลด้วยหรือให้ลูกอยู่บ้านกับพ่อแม่ แล้วย้ายถิ่นตามสามีมาอยู่กรุงเทพฯ ส่งเงินกลับมาให้พ่อแม่เลี้ยงลูก

ในปี พ.ศ. 2531 เริ่มคนในชุมชนที่มีรถยนต์เป็นนายหน้าไปรับผ้าจากกรุงเทพฯ มาส่งให้ผู้หญิงในชุมชนเย็บผ้าในหมู่บ้าน โดยผู้หญิงต้องลงทุนซื้อจักรเอง ช่วงนั้นชาวบ้านที่เป็นผู้หญิงมีรายได้จากการเย็บผ้าโหลดีมาก ทำให้ผู้หญิงในชุมชนส่วนใหญ่ทั้งที่ยังโสดและแต่งงานมีครอบครัวไม่นิยมย้ายถิ่น เพราะการทำงานที่หมู่บ้านเสียค่าใช้จ่ายไม่มาก ไม่ต้องเช่าบ้าน มีเวลาเลี้ยงลูกด้วย ต่อมางานเย็บผ้าเริ่มมีงานเข้ามาน้อย ทำให้รายได้ลดลง

ในช่วงปี พ.ศ. 2535 เริ่มมีผู้หญิงในชุมชนทำงานในอาชีพนวดแผนไทย ประมาณ 2-3 ราย ซึ่งเป็นผู้หญิงย้ายถิ่นอยู่ที่กรุงเทพฯ อยู่แล้วเปลี่ยนจากการทำงานบ้านมาทำงานนวดแผนไทย เพราะมีญาติของเพื่อนมาชักชวน เมื่อทำได้สักพักเห็นว่ามีรายได้ดี จึงติดต่อชักชวนญาติพี่น้องของตนเข้ามาทำ โดยการฝึกวิธีการนวดแผนไทยให้กันเองระหว่างญาติของตนเองหรือพาไปเรียนตามร้านนวดแผนไทย ผู้หญิงในชุมชนเริ่มเข้ามาทำงานนวดแผนไทยเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2539 งานเย็บผ้าอยู่ในชุมชนเริ่มไม่ดี ผู้หญิงในชุมชนรวมถึงผู้หญิงที่ได้รับผลกระทบจากเศรษฐกิจใน ปี พ.ศ. 2540 มีการย้ายถิ่นไปทำงานนวดแผนไทยมากยิ่งขึ้น และส่วนใหญ่ไปทำงานในกรุงเทพฯ แถวสุขุมวิท และอูรพงษ์ สนามหลวง ลูกค้าส่วนใหญ่เป็นชาวต่างประเทศ ผู้หญิงส่วนใหญ่ที่มาทำงานนวดแผนไทยแต่งงานมีครอบครัว ผู้หญิงเหล่านี้นิยมย้ายถิ่นมาทำที่กรุงเทพฯ เพราะมีแหล่งงานให้เลือกมาก จึงทำให้สามารถเช่าที่พักอาศัยอยู่ร่วมกับสามีหรือญาติพี่น้องคน

อื่นๆ เพื่อประหยัดรายจ่าย รายได้ที่ได้รับสามารถนำมาสร้างบ้านและซื้อรถแท็กซี่ให้สามีขับรับจ้าง ช่วยกันทำมาหากิน บางรายเลิกกับสามีและแต่งงานใหม่ มีไม่กี่คนที่ไปทำงานในสถานที่ท่องเที่ยว เช่น พัทยา ภูเก็ต เป็นต้น

ปัจจุบันครัวเรือนส่วนใหญ่ก็มีสมาชิกในครอบครัวย้ายถิ่นไปทำงาน เมื่อสมาชิกจบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย เนื่องจากชาวบ้านยังประสบปัญหาทำการเกษตรไม่ได้ผลมีปัญหาเรื่องดินเค็ม ดินเสื่อมสภาพ บางรายประสบปัญหาน้ำท่วม ทำให้ได้รับความเสียหายจากการทำนา ดังนั้นรายได้จากการย้ายถิ่นตลอดทั้งปีจึงเป็นรายได้สำคัญของครอบครัว ทำให้ครอบครัวสนับสนุนให้ลูกหลานย้ายถิ่นไปหางานทำในกรุงเทพฯ หากคนไหนเรียนจบมาแล้วไม่ไปทำงานมักถูกว่า “ไม่รู้จักทำมาหากิน เหมือนคนอื่นๆ” จึงเป็นเรื่องแปลกสำหรับคนที่ต้องอยู่บ้านทั้งผู้ชายและผู้หญิง เมื่อถึงวัยทำงานจะต้องคิดที่จะย้ายถิ่นไปทำงานทันที โดยมักย้ายไปกับเพื่อนหรือญาติที่เคยไปทำงานอยู่ถิ่นปลายทางอยู่แล้ว

สำหรับอาชีพยอดนิยมของชาวบ้านที่ไปทำในกรุงเทพฯ คือ ผู้ชายขับแท็กซี่หรือสามล้อทั้งที่เป็นของตนเองและเช่า ส่วนผู้หญิงทำงานนวดแผนไทยและทำงานบ้าน การย้ายถิ่นไปทำงานในจังหวัดอื่น งานนวดแผนไทยของผู้หญิงบางคนไปที่ภาคใต้และภาคตะวันออก เช่น ภูเก็ต พัทยา เป็นต้น มีบางส่วนเท่านั้น เช่น โคราชไปทำไร่ และช่วงฤดูอาหารป่า เช่น เห็ด หน่อไม้ ข้าวใหม่ ชาวบ้านจะเก็บอาหารป่าดังกล่าวไปฝากญาติพี่น้องของตนโดยฝากไปกับรถโดยสารของหมู่บ้าน และใช้วิธีติดต่อทางโทรศัพท์ให้ญาติออกมารับ พฤติกรรมดังกล่าวทำให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวที่มีต่อผู้ย้ายถิ่นที่อาศัยอยู่ในถิ่นปลายทางยังคงมีความผูกพันกันอย่างแน่นอน

2. สาเหตุการย้ายถิ่นของผู้หญิงไปประกอบอาชีพนวดแผนไทย

ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีการย้ายถิ่นของ Lee ที่เน้นทั้งแรงผลักดันจากพื้นที่ต้นทางและแรงดึงดูดจากพื้นที่ปลายทาง นอกจากนี้ยังใช้แนวคิดการย้ายถิ่นทางสังคมวิทยา ของ Mangalan and Schwarzweller (1975) มาช่วยอธิบายสาเหตุการย้ายถิ่นของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทย แสดงให้เห็นถึงกระบวนการทางสังคมซึ่งเชื่อมโยงระหว่างการจัดระเบียบทางสังคม (Social organization) ใหม่กับเก่า แนวคิดการย้ายถิ่นเชิงสังคมวิทยาพยายามเสนอกระบวนการการจัดระเบียบระหว่างสังคมสองสังคมที่เชื่อมโยงกันกับลักษณะการย้ายถิ่น ดังนั้น ความเข้าใจดังกล่าวจะทำให้สามารถระบุกระบวนการย้ายถิ่นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ว่ามีขั้นตอนการย้ายถิ่นอย่างไรและมีการจัดระเบียบทางสังคมให้เหมาะสมกับกระแสการย้ายถิ่นอย่างไร จากการใช้แนวคิดในการย้ายถิ่นเพื่อใช้ในการศึกษากระบวนการย้ายถิ่นจะช่วยให้สามารถกำหนดองค์ประกอบว่าด้วย กระบวนการย้ายถิ่นและลักษณะของผู้ย้ายถิ่น ทำให้เข้าใจเหตุผลของการย้ายถิ่นซึ่งสามารถระบุที่หมายปลายทางของการย้ายถิ่น

และผลกระทบที่เกิดจากการย้ายถิ่นตั้งแต่ในอดีตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน ผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาเป็นด้านต่างๆ ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมวัฒนธรรม ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เพื่อให้มีความชัดเจนในการอธิบายถึงสาเหตุการย้ายถิ่นเพิ่มขึ้น ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาถึงลักษณะส่วนบุคคลของผู้ย้ายถิ่น รวมไปถึงพัฒนาการที่ผู้หญิงก้าวเข้าสู่อาชีพนวดแผนไทยและวิธีการฝึกเรียนนวดแผนไทยของผู้หญิงอย่างไร จึงนำเสนอสาเหตุการย้ายถิ่นดังต่อไปนี้

2.1 สาเหตุจากพื้นที่ต้นทาง

เป็นเงื่อนไขหลักคั่นที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ต้นทาง ที่ทำให้ผู้หญิงต้องตัดสินใจย้ายถิ่นออกไปทำงานที่อื่น โดยผู้วิจัยได้พบว่าสาเหตุที่เป็นเงื่อนไขหลักคั่นผู้หญิงย้ายถิ่นออกจากชุมชนต้นทาง 3 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม และด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.1.1 ด้านเศรษฐกิจ

1) ความต้องการที่จะมีงานทำและมีรายได้เพิ่มขึ้น ครอบครัวส่วนใหญ่ของผู้ย้ายถิ่นหญิงอาชีพนวดแผนไทยในชนบทมีอาชีพหลักคือการทำนาและมีการปลูกไม้ยูคาลิปตัสเป็นอาชีพเสริมในชุมชน เนื่องจากการทำนาของคนในชุมชนยังเป็นการทำนาโดยอาศัยธรรมชาติ ซึ่งทำให้ได้ผลผลิตไม่แน่นอน ประกอบกับราคาพืชผลทางการเกษตรไม่แน่นอน อาชีพเสริมที่ทำอยู่มีความไม่ยั่งยืน ส่งผลให้มีรายได้ไม่เพียงพอแก่การยังชีพในครอบครัว และยังมีปัญหาการว่างงานตามฤดูกาลเมื่อเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ ประกอบกับปัจจุบันได้นำเทคโนโลยีและเครื่องทุ่นแรงเข้ามาใช้ในกระบวนการเพาะปลูกมากขึ้น ทำให้ระยะเวลาในการทำกิจกรรมในไร่นาลดลงชาวบ้านมีเวลาว่างเพิ่มขึ้นส่งผลให้คนในชุมชนมีการย้ายถิ่นมากขึ้น ซึ่งในบางครั้งเจ้าของพื้นที่ทำกินไม่จำเป็นต้องมาเอง ใช้โทรศัพท์ในการติดต่อว่าจ้างเหมาและฝากเงินค่าตอบแทนมาให้ผู้รับจ้างก็ได้ ทำให้ผู้ย้ายถิ่นไปทำงานไม่เสียเวลากลับมาดูแลผลผลิตตลอดเวลา ดังเช่นการให้สัมภาษณ์ของผู้หญิงวัย 70 ปี กล่าวว่า

“ลูกโทรมาให้ไปบอกรถไปไหนและว่านข้าวให้หน่อยพรงี้จะส่งเงินมาให้ค่ารถไถเขา พอรถเขาไถแล้วก็มาเก็บเงิน จ้างทุกปีจนเขารู้ว่าเราจะทำอะไรให้เขาทำเลยฝากนาค้างกันดูให้ เขาไม่โกงหรือคนบ้านเดียวกัน ให้เขามาทำให้ทุกปี เป็นขาประจำกันแล้วทุกวันนี้มีแต่จ้างกับจ้างพอขายข้าวได้ก็ไม่พอใช้หนี้สักครั้งหรอก”

ภาวะเศรษฐกิจในชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปตามภาวะเศรษฐกิจของโลกด้วย รวมถึงสังคมสมัยใหม่ที่มีเทคโนโลยีใหม่เพิ่มขึ้น แต่รายได้จากการทำการเกษตรก็ยังไม่เพียงพอในการดำรงชีพของชาวบ้าน จึงต้องย้ายถิ่นไปรับจ้างเพื่อยกฐานะทางเศรษฐกิจให้กับ

ครอบครัวได้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีเงินสำหรับจับจ่ายซื้อของใช้ในชีวิตประจำวันและซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ให้กับครอบครัว

2) รายได้ที่ได้รับก่อนไปประกอบอาชีพนวดแผนไทย ดังที่กล่าวมาแล้วว่าก่อนเริ่มมีการทำอาชีพนวดแผนไทย ผู้หญิง ในชุมชนมีการรับจ้างทั้งในและนอกชุมชน โดยในชุมชนมีการรับจ้างเย็บผ้า หลังจากเกิดปัญหาภาวะวิกฤตเศรษฐกิจในช่วงปี พ.ศ. 2540 งานเย็บผ้าที่เคยมีนายหน้ารับมาส่งให้ผู้หญิงทำในหมู่บ้านก็มีงานน้อย ส่งผลให้ผู้หญิงขาดรายได้ ไม่มีงานอย่างอื่นที่รองรับในชุมชนอีก จึงเป็นสาเหตุให้ผู้หญิงส่วนใหญ่ในชุมชนมีการย้ายถิ่นเพื่อไปทำงานต่างถิ่นกันเพิ่มมากขึ้น ทั้งผู้หญิงและผู้ชายมีสัดส่วนที่ไม่ต่างกัน และในชุมชนนี้ผู้หญิงที่ย้ายถิ่นไปประกอบอาชีพนวดแผนไทย เป็นผู้หญิงที่สมรสแล้ว ผู้หญิงในชุมชนที่ย้ายถิ่นมักเป็นผู้มีอายุระหว่าง 15-25 ปี กลุ่มผู้หญิงวัยนี้เมื่อเรียนจบมาไม่นานมักไปทำงานกับเพื่อน งานที่ได้รับความนิยมได้แก่ ทำงานบ้าน พนักงานบริการตามร้านอาหาร พนักงานในโรงงานอุตสาหกรรม หรือพนักงานขายตามห้างสรรพสินค้า เป็นต้น แต่เมื่อผู้หญิงกลุ่มนี้แต่งงานก็กลับไปอยู่บ้านทำงานบ้านดูแลครอบครัวและลูก สามีเป็นผู้ทำงานส่งเงินกลับมาเลี้ยงครอบครัวฝ่ายเดียว แต่ต่อมาภาวะเศรษฐกิจเปลี่ยนไป ประกอบกับค่านิยมการบริโภคของคนในชุมชนเริ่มเปลี่ยนไปตามสมัยนิยม ค่าเล่าเรียนบุตร ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ในครอบครัวเพิ่มมากขึ้น ทำให้ผู้หญิงที่สมรสต้องย้ายถิ่นเพื่อไปทำงานบ้านและเย็บผ้าที่กรุงเทพฯ โดยจะย้ายตอนเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จ โดยจะพักอาศัยอยู่กับสามีที่ขับรถรับจ้างในกรุงเทพฯ รายได้จากการขับรถรับจ้างมักจะไม่เพียงพอต่อเงินจืดครอบครัว จึงทำให้ผู้หญิงต้องย้ายถิ่นออกจากบ้านอีกครั้งเพื่อไปทำงานช่วยสามีหาเงินมาจุนเจือครอบครัว ส่งผลให้ผู้หญิงในชุมชนต้องดิ้นรนออกไปหารายได้เพิ่ม และผู้หญิงจะส่งเงินกลับไปให้ครอบครัวที่ชนบทในการทำกิจกรรมต่างๆ ส่วนรายได้ของสามีจะเก็บไว้ใช้จ่ายในการดำรงชีพในกรุงเทพฯ เป็นค่าที่พัก ค่าอาหาร มีบางครอบครัวผ่อนส่งแท็กซี่ ทำให้ค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นในชีวิตประจำวัน

3) ภาระหนี้สินของครอบครัว ดังที่กล่าวมาแล้วว่าชาวบ้านมีหนี้สินทั้งในระบบและนอกระบบ ครอบครัวส่วนใหญ่ของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยมีหนี้กองทุนหมู่บ้านเกือบทุกหลังคาเรือน และรองลงมา คือ หนี้ ธกส. และหนี้กลุ่มออมทรัพย์ แต่ครอบครัวของผู้หญิงจะมีหนี้สินกับ ธกส. สูงกว่าแหล่งอื่นๆ มีบางรายที่มีหนี้นอกระบบ จากการกล่าวคุณยายอายุ 76 ปี แม่ของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยท่านหนึ่งบอกว่า

“เป็นหนี้ทุกอย่างเลย ที่เขาให้กู้ได้ นี่พึ่งเอาเงินช่วยเหลือจากหลวงเขามาซื้อวัวเลี้ยง เขาว่าไม่มีดอกเบียหรือทำให้คืนแต่ต้นเขา และก็มีหนี้กองทุนหมู่บ้านด้วย ถึงเวลาจ่ายไม่มีจ่ายเขาหรือ ต้องไปยืมเขามาจ่ายก่อน แล้วเราก็กู้ออกมาใหม่คืนเขา ดอกเบียเราก็เสีย

เอง มันเป็นอย่างนี้หละกองทุนถ้าเราคืนเขาแล้ว เขาก็ให้กู้ใหม่แต่เราต้องจ่ายดอกเบี้ยเขา แต่หนี้ ธกส. ไม่ได้เป็นเหมือนกับคนอื่นเขาหรอก อยากเป็นสมาชิกอยู่แต่เขาไม่ให้เข้าเพราะอายุเกิน 60 ปี”

จะเห็นได้ว่าครอบครัวของผู้หญิงอาชีพนวดเป็นทั้งหนี้ในระบบ และหนี้นอกระบบ โดยจะเป็นลักษณะการชำระหนี้ได้ รู้จักหมุนเวียนหนี้ในระบบกับในระบบให้ ลงตัวได้ แต่ชาวบ้านก็จะแบกรับภาระดอกเบี้ยเองทั้งในระบบและนอกระบบ และมีอีกกรณีที่ไม่ได้ อยากเป็นหนี้แต่เมื่อได้สมัครเข้าเป็นสมาชิกของ ธกส. แล้วจำเป็นต้องกู้เงินมาเพื่อใช้จ่ายในการทำ นา หากไม่ทำการกู้ยืมเงิน ธนาคารจะให้ลาออกจากการเป็นสมาชิก จากคำกล่าวของผู้หญิงวัย 58 ปี ซึ่ง เลี้ยงหลานทั้งหมด 4 คน กล่าวว่า

“ตั้งแต่พ่ออยู่ก็เป็นหนี้ ธกส. มากเหมือนกัน พ่อพ่อเสียได้เงิน ฌาปนกิจจาก ธกส. หักล้างหนี้เลย แต่แม่ยังเป็นสมาชิก ทำนาสี่ห้าไร่เอง ธกส. เขาก็ให้เอาเงินลงนา มาใช้ก่อน ทุกครั้งแต่พอใช้หนี้ก็ให้ลูกส่งขึ้นมาให้ ขายข้าวก็ไม่พอใช้หนี้หรอก ปีที่แล้วเลี้ยงหลาน อยู่ 4 คน รวมทั้งทำนาด้วย หลานคนเล็กอายุปีกว่าก็ต้องพาไปนาด้วย ทั้งเป็นไข้ตากแดดหลาย มาปี นี้ไม่ทำเลยให้น้องสาวทำให้ เขาก็ให้เอาเงินอีกเลยว่าจะไม่เอา”

จากคำกล่าว ทำให้ทราบว่าบางกรณีชาวบ้านก็ไม่ได้อยากเป็นหนี้ แต่เพราะความจำเป็นหรือการได้รับการบีบบังคับจากเงื่อนไขบางอย่างจากหน่วยงานของภาครัฐทำให้ต้องเป็นหนี้ เมื่อได้เงินมาแล้วก็ใช้จ่ายอย่างอื่น โดยไม่จำเป็นหรือใช้จ่ายฟุ่มเฟือย พอถึงเวลา ชำระหนี้ ก็ต้องรบกวนลูกที่ย้ายไปทำงานต่างถิ่น เป็นไปได้ว่าการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคม เศรษฐกิจ ทำให้ค่านิยมการบริโภคของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป มีภาระค่าใช้จ่ายในครัวเรือนสูงขึ้น มี การพึ่งพาลาตามากกว่าการทำมาหากินเอง เช่น การปลูกผัก การหาปลาจากเสียมวกินในครัวเรือน เป็นต้น ดังนั้น ภาระความรับผิดชอบของผู้หญิงมีสูงเพิ่มมากขึ้น จึงเป็นสาเหตุให้เกิดปัจจัย ผลักดันจากครอบครัวให้ย้ายถิ่นไปทำงานอาชีพนวดแผนไทย

4) การถือครองที่ดินและการใช้ประโยชน์ของที่ดิน ผู้วิจัยพบว่า ผู้หญิงย้ายถิ่นอาชีพนวดแผนไทยส่วนใหญ่ยังไม่มีไร่นาเป็นของตนเองยังคงใช้ประโยชน์จากที่ทำ กินของพ่อแม่โดยรวมออกค่าใช้จ่ายในการทำนาและแบ่งผลผลิตจากการทำนากับพี่น้องคนอื่นๆ จึง ทำให้รายได้จากการทำนาค่อนข้างน้อย และมีบางส่วนที่พ่อแม่ได้จัดสรรที่ทำกินให้เรียบร้อยแล้ว โดยมีสิทธิ์ถือครองที่ดินทำกินประมาณเฉลี่ยครอบครัวละ 5-10 ไร่ จากที่กล่าวมาแล้ว สภาพที่ทำ กินของชาวบ้านมีลักษณะเป็นดินเค็ม และเป็นที่ราบลุ่มมากทำให้น้ำท่วมที่นาเป็นประจำ การใช้ ประโยชน์ของที่ดินทำกินยังคงมีการใช้เฉพาะการทำนาปีละครั้งเท่านั้น ไม่มีการปลูกพืชหมุนเวียน เพื่อบำรุงดิน

5) การมีเทคโนโลยีการสื่อสารและการคมนาคมขนส่งที่ทันสมัย

เนื่องจากปัจจุบันมีการพัฒนาเทคโนโลยีทุกอย่างรวดเร็วมาก ทั้งการมีโทรศัพท์มือถือใช้ทุกคนในครอบครัว รวมไปถึงการคมนาคมการขนส่งที่สะดวกมากขึ้น การมีรถโดยสารภายในชุมชนถึงแม้จะเป็นรถโดยสารส่วนบุคคล แต่ทำให้ชาวบ้านเดินทางย้ายถิ่นไปสถานที่ต่างๆ ได้สะดวกมากขึ้น และการได้รับข่าวข้อมูลทุกอย่างได้รวดเร็ว เกี่ยวกับเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน และพื้นที่ปลายทางไม่ว่า จะเป็นกรุงเทพฯ พัทยา ภูเก็ต และจังหวัดอื่น ๆ ทั่วประเทศ รวมถึงต่างประเทศ เทคโนโลยีทำให้โลกเราย่อลงและแคบลงด้วย เพราะเหตุนี้การย้ายถิ่นของคนจึงเกิดขึ้นได้ง่ายและรวดเร็วมากขึ้น คนในชุมชนก็เช่นเดียวกัน ส่งผลให้ผู้หญิงตัดสินใจได้ง่ายไม่ว่าจะเป็นย้ายถิ่นไปไกลหรือใกล้ หรือย้ายถิ่นกลับหมู่บ้านสักระยะ และตัดสินใจย้ายถิ่นใหม่ได้รวดเร็วมากขึ้น ซึ่งนำมาอธิบายถึงสิ่งที่กระตุ้นให้เกิดการย้ายถิ่นของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยในชุมชน

2.1.2 ด้านสังคมและวัฒนธรรม

1) ความสัมพันธ์กับคนในครอบครัวและชุมชน ผู้วิจัยได้กล่าวมาแล้วว่า ผู้หญิงในชุมชนเมื่อแต่งงานแล้วยังคงอาศัยอยู่ดูแลพ่อแม่ ส่วนลูกชายเมื่อแต่งงานจะย้ายออกไปอยู่กับภรรยา ส่วนครอบครัวไหนมีลูกสาวหลายคน ลูกสาวคนเล็กจะเป็นฝ่ายอยู่ดูแลพ่อแม่ และลูกสาวคนโตก็ต้องแยกครอบครัวออกจากพ่อแม่เมื่อมีความพร้อมแต่ส่วนใหญ่ก็มักสร้างบ้านในบริเวณที่ดินเดียวกันกับพ่อแม่หรือ ที่ดินของพ่อแม่แบ่งไว้ในหมู่บ้านเดียวกัน จะไม่ค่อยย้ายไปอยู่หมู่บ้านอื่น ๆ ซึ่งยังคงถือปฏิบัติกันอยู่ในทุกวันนี้ จากวัฒนธรรมดังกล่าว ทำให้ผู้หญิงที่แยกครอบครัวจากพ่อแม่ไปแล้ว หากมีความต้องการจะย้ายถิ่น ในกรณีมีบุตร ก็ต้องนำบุตรของตนมาฝากให้แม่ดูแลให้ เช่น ตัวอย่างกรณีของพื้ง ที่เล่าว่า

“พี่สร้างบ้านใหม่แล้วอยู่นอกหมู่บ้านใกล้ทุ่งนา ตอนไปกรุงเทพฯ ก็ให้ลูกมาอยู่กับยายที่บ้าน ส่วนบ้านของพี่ปิดไว้ ให้ยายพาหลานไปทำความสะอาดบ้าง เดือนละครึ่ง ยายเป็นคนดูแลเสี้ยค่าน้ำ ค่าไฟ อื่นๆ ให้หมดเลย แล้วพี่ก็ฝากเงินมาไว้ให้แม่ดูแลทุกอย่างเลย พ่อแม่ไม่สบายพี่ก็ต้องลงมาดูแลเอง โชคดีลูกสาวโตแล้ว ให้ไปทำงานหาเงินได้แล้ว”

จะเห็นว่าความสัมพันธ์ของพ่อแม่ที่มีให้ลูก ยังคงให้ความช่วยเหลือกันอยู่ตลอด ซึ่งรวมถึงการดูแลผลผลิตทางการเกษตรให้ครอบครัวลูกๆ ในแต่ละคนด้วย ส่งผลให้ผู้หญิงตัดสินใจย้ายถิ่นออกไปทำงานในอาชีพนวดแผนไทยและอาชีพอื่นได้มากขึ้น

2) สถานภาพของครอบครัว ผู้วิจัยพบว่าครอบครัวของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นครอบครัวขยาย ส่วนครอบครัวเดี่ยวมีไม่มากนัก ซึ่งครอบครัวขยายที่พบในชุมชนจะประกอบไปด้วย ตายาย หรือ ปู่ย่า พ่อแม่และลูก หลาน จะพบว่าครอบครัวเดี่ยวของคนในชุมชนและของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยที่ย้ายถิ่นไปทำงาน ยังมีการพึ่งพา

ครอบครัวของพ่อแม่และญาติ ในการเลี้ยงดูบุตรที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ โดยครอบครัวเดียวที่มีบุตรแล้วย้ายถิ่นไปทำงานต่างถิ่น มักจะนำบุตรไปฝากให้พ่อแม่หรือตายายที่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกันช่วยเหลือ จึงทำให้ครอบครัวมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับครอบครัวของพ่อแม่

สภาพภาพของครอบครัวที่พบส่วนใหญ่เป็นครอบครัวที่สมบูรณ์พร้อม มีพ่อแม่ แต่มีในบางครอบครัวที่มีสามีเสียชีวิต และปัญหาหย่าร้าง ครอบครัวแตกแยก ซึ่งสาเหตุมักเกิดจากความไม่เข้าใจกันและการขาดความรับผิดชอบของผู้ชายที่เป็นสามี ไม่ช่วยเหลือครอบครัว ชอบกิน ชอบเที่ยวเล่นการพนัน ประกอบกับภาวะสังคมเศรษฐกิจภายนอกที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ทำให้มีแรงกดดันของภาระค่าใช้จ่ายที่ต้องรับผิดชอบเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดปัญหาไม่เข้าใจกัน ส่งผลให้ครอบครัวแตกแยก มีผู้หญิงหลายคนที่ตัดสินใจย้ายถิ่นไปประกอบอาชีพนวดแผนไทยเพราะปัญหาเหล่านี้ ผู้หญิงในชนบทเมื่อหย่าร้างก็มักขาดรายได้หลักของครอบครัวไป รวมถึงต้องแบกรับภาระในการเลี้ยงดูลูกฝ่ายเดียว มีผู้ชายจำนวนน้อยมากที่มาช่วยแบ่งเบาภาระเลี้ยงดูบุตรเมื่อมีการหย่าร้างกันไปแล้ว ปัญหาครอบครัวแตกแยกจึงเป็นสาเหตุอย่างหนึ่งที่เป็นตัวผลักดันให้ผู้หญิงต้องย้ายถิ่นไปทำงานนวดแผนไทย เพื่อหารายได้มาจุนเจือครอบครัว ดังเช่นกรณีตัวอย่างที่อุ อายุ 39 ปีบอกว่า

“พี่เลิกกับสามีเมื่อตอนปี พ.ศ. 2548 พอดตกลงกันว่าเลิกกัน พี่ก็ตัดสินใจคิดไปทำงานนวดแผนไทยทันทีเลย ให้น้องสาวหาที่พักให้ก่อน ผูกมัดที่บ้านกับคนรู้จักกัน พอลงไปก็พักกับน้องสาวก่อน หาซื้ออู่ฉิมบัตรได้แล้วจึงไปทำงานนวดแผนไทย ทำได้หนึ่งเดือนจึงแยกห้องไปอยู่กับลูกสาว”

จะเห็นว่าการตัดสินใจย้ายถิ่นของผู้หญิงมีสาเหตุแรงผลักดันที่เกิดจากปัญหาของครอบครัวด้วย เมื่อผู้หญิงรับรู้ว่าคุณไม่มีรายได้แล้ว จึงต้องออกไปทำงานเพื่อหารายได้ให้กับตนเองและครอบครัวไว้ใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ปัญหาครอบครัวแตกแยกจึงเป็นสาเหตุผลักดันให้ผู้หญิงย้ายถิ่นออกไปทำงานเพื่อหารายได้ให้ตนเองและครอบครัว

3) บทบาทภาระหน้าที่ของผู้หญิงในครอบครัวและชุมชน ผู้วิจัยพบว่า ผู้หญิงมีบทบาทสำคัญต้องรับผิดชอบเลี้ยงลูกและดูแลพ่อแม่ นอกจากนั้นยังดูแลผลผลิตของครอบครัวในการทำนาด้วย มีหน้าที่จัดการกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชน และพบว่าเมื่อผู้หญิงย้ายถิ่นไปทำงานแล้วบทบาทในครอบครัวเปลี่ยนไป โดยมีบทบาททางด้านเศรษฐกิจมากขึ้น ต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในครอบครัวและส่งเงินกลับมาให้ครอบครัว กรณีที่สามีย้ายถิ่นไปทำงานด้วยกัน ผู้หญิงจะยังมีภาระหน้าที่ที่ต้องรับผิดชอบภายในครอบครัวที่อยู่ที่บ้านด้วย ผู้หญิงต้องกลับมาดูแลครอบครัว เช่น กรณีแม่ป่วยหรือพ่อแม่เสียชีวิต ผู้หญิงต้องย้ายกลับมาดูแลบ้าน แต่กรณีผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยบางรายที่ให้สามีกลับมาอยู่ดูแลบ้าน และตนเป็นผู้หาเงินโดยการนวดแผนไทย และ

ส่งกลับมาให้ครอบครัวแทน ตัวอย่างเช่น นายไสสามีของนางนัน ซึ่งนายไสแต่งงานกับนางนันและมีลูกด้วยกัน 2 คน โดยทั้งสองเคยทำงานในโรงงานพลาสติกด้วยกันที่สมุทรปราการ เมื่อมีลูกก็ให้แม่ของนางนันเลี้ยงลูก ต่อมานายไสมารับจ้างขับรถแท็กซี่เหมือนผู้ชายคนอื่น ๆ ในหมู่บ้าน และกู้เงินกับ ธกส.มาสร้างบ้าน ในที่ดินของแม่ยาย ภรรยาของนายไสได้ย้ายไปทำงานนวดแผนไทยกับพี่สาวเมื่อปี พ.ศ. 2540 โดยไปเช่าบ้านอยู่กับสามี รายได้ดีมาก จนสามารถชำระหนี้ได้ นายไสจึงตัดสินใจกลับมาอยู่บ้าน ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 นายไสอยู่บ้านเลี้ยงลูกและทำนาเพราะ แม่ของภรรยาแก่แล้ว และไม่มีใครอยู่ดูแลทำนา นายไสกล่าวว่า “ผมมีหน้าที่หลักในการจัดการทุกอย่างของครอบครัว ถ้าไม่ทำอย่างนี้ก็ไม่มีการทำนาให้ครอบครัว ไม่ได้กินข้าว”

จากตัวอย่างดังกล่าวจะเห็นว่า ผู้หญิงมีบทบาทหน้าที่มากในการหาเงินเพื่อมาจุนเจือครอบครัว แต่คนในชุมชนยังคงให้ความสำคัญของอาชีพหลักคือการทำนา ถึงแม้การทำนาในปัจจุบันจะมีค่าใช้จ่ายสูง ชาวบ้านมีทัศนคติต่อการทำนาว่า “ถึงไม่มีเงินแต่ก็ยังกินข้าวกิน”

4) การได้รับข้อมูลข่าวสารของผู้หญิง การได้รับข้อมูลข่าวสารของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทย ในการไปทำงานพบว่ากรณีที่มิเทคโน โลยีการสื่อสารที่ทันสมัยและการคมนาคมที่สะดวกมากขึ้น ประกอบกับสังคมในชนบทอีสานเป็นสังคมเล็ก เมื่อใครทำอะไรที่ไหน มักจะเป็นที่ทราบกันไปทั้งหมู่บ้าน อย่างกรณีการไปทำงานนวดแผนไทยของผู้หญิงในชุมชน หรืออาชีพอื่น ๆ ที่ได้ค่าตอบแทนสูง ก็มักจะชักชวนญาติของตนไปทำงานด้วยกัน ปัจจุบันการคมนาคมติดต่อสื่อสารสะดวกขึ้น ข่าวสารถึงภายในวันเดียว ซึ่งบางทีมีเหตุการณ์อะไรที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน เช่น กรณีการไปทำงานนวดแผนไทยของผู้หญิง อยากทราบข่าวการเข้าทำงานก็ใช้วิธีการโทรศัพท์ถามข้อมูลได้ทันที หรือเมื่อมีเหตุการณ์เรื่องน้ำท่วมข้าวในนา ผู้หญิงสามารถเดินทางกลับมาเยี่ยมบ้านได้ในเวลาไม่กี่ชั่วโมงต่อมา ดังนั้น การได้รับข้อมูลข่าวสารเป็นทั้งแรงผลักดันและแรงดึงดูดให้ผู้หญิงตัดสินใจย้ายถิ่นซึ่งอาจเป็นเรื่องของการพัฒนาเทคโนโลยีที่ทันสมัยอยู่เรื่อยมา

5) การได้รับการสนับสนุนทางสังคม ผู้หญิงที่จะไปทำงานนวดแผนไทย ส่วนใหญ่มักได้รับการสนับสนุนจากคนในครอบครัวและคนในชุมชนด้วยดี แต่ก็มีบางรายที่ไม่ได้รับการสนับสนุนเลยจากคนในครอบครัว เช่น กรณีของงามลูกสาวของแม่กวยอายุ 27 ปี แต่งงานแล้วมีบุตร 2 คน ซึ่งแม่กวยเล่าให้ฟังว่า

“ลูกสาวคนโตของแม่ก็อยากไปนวดเหมือนคนอื่นอยู่หอออกดูสาธิตไปเรียนนวดกับอาที่ทำงานนวดอยู่กรุงเทพฯ ไปด้วยกันกับพี่สาวเขาแล้ว แต่สามีไม่ให้ นวดสามีบอกว่าถ้าทำงานนวดจะหนีจากไปเลย และ เขาจะไม่เอาเป็นภรรยาจะเลิกกันเลย (แม่หัวเราะ) สามีว่าจะหิ้วกระเป๋ากลับไปอยู่บ้านและไม่กลับมาเลย ลูกสาวคนโตไม่ไปนวดจึงทำงานบ้านแทน

แม้ว่าทำงานนวดได้เงินก็จะตายเขาทำกันหมดเลย แต่ลูกเขยคนเล็กกลับไม่ว่าอะไร ลูกสาวคนเล็กของแม่จึงทำงานนวดทุกวันนี้”

จะเห็นว่าผู้หญิงที่มีความต้องการไปทำงานนวดแผนไทยหากไม่ได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว ก็ไม่สามารถทำการย้ายถิ่นเข้าไปทำงานนวดแผนไทยได้ ถือเป็นอุปสรรคแทรกกลางของการย้ายถิ่นไปทำงานอาชีพนวดแผนไทย แต่ก็ยังย้ายถิ่นไปทำงานอาชีพอย่างอื่นแทน ดังนั้น การสนับสนุนทางสังคมจึงมีความสำคัญต่อการย้ายถิ่นไปทำงานอาชีพนวดแผนไทย

6) **ค่านิยมการย้ายถิ่นของคนในชุมชน** ผู้วิจัยพบว่า ชาวบ้านมีค่านิยมว่าการย้ายถิ่นเป็นเรื่องดี คนในชุมชนยอมรับและยกย่องผู้ที่ย้ายถิ่นเพื่อไปทำงานหารายได้มาให้กับครอบครัว หากใครอยู่ในวัยที่สามารถทำงานได้ จะต้องทำการย้ายถิ่นไปทำงานที่กรุงเทพฯ หรือในเมือง เพื่อได้เงินมาให้พ่อแม่และครอบครัว จึงได้รับการยกย่องว่าเป็นคนดี มีความกตัญญูเลี้ยงดูพ่อแม่ ส่วนคนไหนไม่รู้จักรไปทำงานต่างถิ่น ก็มองว่าเป็นคนไม่รู้จักรทำมาหากิน ไม่มีความคิด ไม่มีประสบการณ์ จึงเป็นเหตุผลที่คนในชุมชนปลูกฝังลูกหลานสร้างค่านิยมในการย้ายถิ่นเป็นเรื่องที่ดี ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ คุชฎี อายุวัฒน์และคณะ(2549) ที่ชี้ให้เห็นว่า ครอบครัวในชนบทมีทัศนคติต่อการออกไปทำงานต่างถิ่นในเชิงบวก ที่มองว่าการได้ออกไปมีประสบการณ์การใช้ชีวิตนอกชุมชน มีงานทำ มีรายได้ สามารถส่งเงินกลับมาให้ครัวเรือนใช้จ่ายในการดำรงชีวิตและซื้อหาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ทำให้ครอบครัวมีความสุขความเป็นอยู่ดีขึ้น เหมือนคนอื่นในชุมชน ดังเช่นข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้หญิงวัย 72 ปี อยู่บ้านเลี้ยงหลานได้กล่าวว่า

“ไม่รู้เมื่อไหร่มันจะเรียนจบสักที จะได้ไปทำงานกรุงเทพฯ กรุงเทพฯนำเขาพ่อได้เงินมาให้ขายได้ใช้จ่ายบ้าง ใช้เงินเปลืองซื้อกินทุกคาบ ถ้าได้ไปทำงานมันคือจะหมดห่วงอีกคน ไปหมดเลย คือจะดี”

ผู้สูงอายุส่วนใหญ่คาดหวังให้ลูกหลานมีงานทำที่กรุงเทพฯ หรือที่มีแหล่งงานทำ แต่ชาวบ้านก็จะนึกถึงแต่กรุงเทพฯ ที่ชาวบ้านนิยมไปทำงานกัน จึงเป็นค่านิยมที่คอยปลูกฝังสืบทอดกันเรื่อยมาให้คนในชุมชนทุกคนมีค่านิยมนี้ เมื่อเรียนจบจะต้องออกไปหาเงินเป็นที่ทราบกันดี เป็นมาหลายรุ่นต่อหลายรุ่นแล้ว ว่าการย้ายถิ่นไปทำงานและส่งเงินมาให้ครอบครัวเป็นเรื่องดี

2.1.3 ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า ลักษณะพื้นที่ทำกินของคนในชุมชนมีสภาพเป็นดินเค็มไม่เหมาะสำหรับการเพาะปลูก ทำให้การทำนาของชาวบ้านได้รับผลผลิตต่ำ และที่นาทำกินยังอยู่ใกล้ลำน้ำเสีย มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่ม มักประสบปัญหาน้ำท่วมเป็นประจำ นาข้าวเสียหาย ทำให้

เกิดความเสี่ยงในการประกอบอาชีพทำนาของชาวบ้าน ผลผลิตจึงไม่ความแน่นอนหรือลดลงนำไปสู่ปัญหาของเรื่องปากท้องไม่ยังชีพ จากสถานะสิ่งแวดล้อมของชุมชนดังกล่าวเป็นปัจจัยที่ทำให้ชาวบ้านในวัยแรงงานจำต้องย้ายถิ่นเข้าไปประกอบอาชีพในพื้นที่อื่น หรือเข้าไปทำงานในเมืองใหญ่ จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านที่มีนาใกล้น้ำเสียวบอกว่า

“ถ้าไม่ท่วมก็เจอข้าวตายจากสภาพพื้นที่ดินเค็ม พอมีที่นาหลายพื้นที่ มีทั้งที่นาที่อยู่ติดลำน้ำเสียวและที่นาคอนอยู่ใกล้หมู่บ้านขึ้นไปทางบ้านดงเย็น พื้นที่นาใกล้ลำน้ำเสียวเจอน้ำท่วมเป็นประจำ แต่ปีนี้คิดว่าโชคดีที่ฝนไม่ตก แต่ก็ท่วมอยู่ดี เพราะน้ำขึ้นหนุนขึ้นมาจากลำน้ำเสียวเข้ามาท่วมข้าวในนา ไม่รู้ข้าวเสียหายมากน้อยเพียงเท่าไร เพราะลงไปดูไม่ได้ตอนนี้ เกี่ยวกับไม่ทันข้าวยังไม่แก่ พอมีนาอีกทุ่งก็เป็นนาเหี้ยด ดินเค็มไปซะ ไม่รู้จะได้กินข้าวหรือเปล่าปีนี้ บางปีข้าวไม่พอกินต้องไปซื้อข้าวจากโรงสีมาเก็บไว้กิน”

จากปัญหาทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ดินทำกิน ประกอบกับอุทกภัยที่เกิดขึ้นอยู่เป็นประจำ ทำให้เป็นแรงผลักดันให้คนในชุมชนต้องย้ายถิ่นออกไปประกอบอาชีพอื่นๆ นอกชุมชน ถึงแม้หน่วยงานของภาครัฐจะได้เข้ามาสนับสนุนส่งเสริมให้ชาวบ้านมีความรู้ในการปรับสภาพดินโดยการใช้ปูนขาวมาโรยดินที่เค็ม เพื่อให้สามารถใช้ดินในการทำนาให้ได้ผลผลิตมากขึ้น แต่ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ได้ให้ความสนใจพัฒนาปรับปรุงดินในพื้นที่ทำกินของตนเองต่ออีก ซึ่งผู้นำชุมชนที่เป็นสมาชิก อบต. เล่าให้ฟังว่า

“ตอนสมัยผมเป็นผู้ใหญ่บ้านมาหลายปี มีหน่วยงานของหลวงเขาเอาปูนขาวมาแจกให้ชาวบ้านทุกครอบครัว เพื่อนำไปใส่ส่วนของตนเองที่มีดินเค็ม ข้าวมันงามดี พอปีต่อมาชาวบ้านบางคนก็มาถามอีกว่าปีนี้หลวงเขาไม่มาแจกปูนขาวอีกหรือ พอต้องอธิบายให้ฟังไปว่างบประมาณแต่ละปีเขามาส่งเสริมพัฒนาคนละแบบ เราชาวบ้านเองก็ต้องรู้จักพึ่งพาตนเองด้วย ไม่ใช่รอแต่ให้หลวงเขามาช่วยอย่างเดียว บางคนก็เชื่อบางคนก็ไม่เชื่อ โวยวายไปตามเรื่องตามประสาไป พอเข้าใจอยู่หรอกเพราะบ้านเราดินมันเค็มจริงๆ ทำนาที่พอได้กิน ต้องลงไปหาเงินอยู่กรุงเทพฯ โน้นแหละจึงจะได้เงินมาซื้อกับข้าวกิน ชาวบ้านทุกวันนี้ไม่รู้จักหาปลาปลาเหมือนก่อนแล้ว ใช้เงินรอกหาที่ตลาดอย่างเดียว ปลาในแม่น้ำเราก็พอหาได้กินอยู่บางแต่ก็ไม่มากเหมือนเดิมหรอก”

จากการสัมภาษณ์จะเห็นว่าถึงแม้จะมีหน่วยงานของภาครัฐเข้ามาส่งเสริมกิจกรรมในการทำการเกษตรและหมู่บ้านยังอยู่ใกล้แหล่งน้ำธรรมชาติขนาดใหญ่ 2 แหล่ง ได้แก่ บ่อพันขัน และลำน้ำเสียว ส่วนบ่อน้ำในชุมชนที่สร้างขึ้นใหม่ก็ไม่สามารถเก็บน้ำในฤดูแล้งได้ ชาวบ้านจะเลี้ยงปลา และประภาศให้คนทั้งในหมู่บ้านและนอกหมู่บ้านมาลงหนอง ชุมชนเก็บเงิน

เพื่อไปสมทบในการทำกิจกรรมต่างในชุมชนต่อไป รัฐบาลได้เข้ามาส่งเสริมกิจกรรมต่าง ๆ มากมาย แต่ก็ไม่สามารถยับยั้งการย้ายถิ่นของคนในชุมชนได้

2.2 สาเหตุจากพื้นที่ปลายทาง

พื้นที่ปลายทางที่ผู้หญิงย้ายถิ่นเข้าไปทำงานอาชีพนวดแผนไทย มีปัจจัยดึงดูดที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่ปลายทางที่ทำให้ผู้หญิงย้ายถิ่นเข้าไปหางานทำ โดยผู้วิจัยได้พบว่าสาเหตุจากพื้นที่ปลายทางใน 2 ด้าน ดังนี้

2.2.1 ด้านเศรษฐกิจ

1) การมีแหล่งที่ทำงานนวดแผนไทย เนื่องจากอาชีพนวดแผนไทยปัจจุบันเป็นที่นิยมของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ จึงทำให้พบผู้หญิงไปทำอาชีพนวดแผนไทยในสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญต่างๆ ของประเทศได้แก่ กรุงเทพฯ พัทยา ภูเก็ต เป็นต้น เพราะจังหวัดดังกล่าวมีแหล่งงานที่สามารถไปประกอบอาชีพนวดแผนไทยได้ รัฐบาลได้ส่งเสริมกิจกรรมในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทยให้ช่วยเศรษฐกิจในประเทศดีขึ้นและยังมีการคมนาคมสะดวก แต่ผู้หญิงส่วนใหญ่ที่ต้องการทำงานนวดแผนไทยมักจะนิยมไปทำงานที่กรุงเทพฯ เพราะเป็นศูนย์กลางเป็นเมืองหลวงและมีการนวดแผนไทยที่ขึ้นชื่อของวัดโพธิ์ เป็นสถานที่มีแหล่งงานต่างๆ มากที่สุด และเมื่อมีการพัฒนาและส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวการพัฒนาประเทศเริ่มมีการขยายตัวไปตามแหล่งท่องเที่ยว แหล่งงานที่ผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยนิยมย้ายถิ่นไปทำงาน คือ พัทยาและภูเก็ต โดยผู้หญิงที่ต้องการไปทำงานเพราะได้รับข้อมูลข่าวสารจากเพื่อนที่พัทยา ภูเก็ต ในการทำงานนวดแผนไทยที่พัทยาหรือภูเก็ตมีความหลากหลายมากกว่าอยู่ที่กรุงเทพฯ เพราะเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีทะเล จึงมีผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยหลายคนเขานิยมทำนวดแผนไทยบริเวณชายหาด เดินหาลูกค้าเองซึ่งมักเป็นชาวต่างชาติ มีการรวมกลุ่มกันทำจัดคิวนวดแผนไทยเอง มีที่นอนยางให้บริการลูกค้า รายได้ดี

2) รายได้และสวัสดิการที่จะได้รับ เรื่องของรายได้ที่จะได้รับในการทำงานเป็นเงื่อนไขที่ดึงดูดให้ผู้หญิงย้ายถิ่นเข้าไปทำงานในสถานที่ปลายทาง สาเหตุที่ผู้หญิงเลือกย้ายถิ่นไปทำงานในอาชีพนวดแผนไทยเพราะเป็นอาชีพที่มีรายได้ที่สูงกว่าอาชีพอื่น เช่น ผู้หญิงที่ย้ายไปทำงานที่ไกลออกไปจากบ้านกว่าที่เดิม สาเหตุมักจะมาจากรายได้ดีกว่าที่เดิม ตัวอย่างผู้หญิง อายุ 39 ปีที่บอกว่า

“เพื่อนพี่มาบอกว่าที่ภูเก็ตทำงานนวดได้เงินดีมาก ทิปได้ทุกวัน ยิ่งถ้าใครอยากได้ฝรั่งนั้นยังมีโอกาสได้เจอฝรั่งมากขึ้น พี่ก็อยากไปทำงานที่นั่นเหมือนกัน เคยลงไปเที่ยวดูกับเพื่อนแล้ว เมืองเขาน่าอยู่นะ แต่ของกินแพงนิดหน่อย คนอีสานอยู่กันเยอะเหมือนกัน น่าจะสนุกดี”

จากคำกล่าวข้างต้นทำให้ทราบว่า รายได้ที่ได้รับเป็นสิ่งดึงดูดให้
ผู้หญิงเลือกที่จะตัดสินใจย้ายถิ่นไปถิ่นปลายทางนั้น และยังมีความเสี่ยงเมื่อย้ายถิ่นไปไกลในถิ่น
ปลายทาง ทำให้รายได้ที่คิดว่าจะได้รับสูงขึ้นไปอีก จากการสัมภาษณ์น้องสิ อายุ 24 ปีบอกว่า

“ป่าของหนูไปทำงานอยู่กรุงเทพฯ ทำนานแล้วอยู่สัลม ร้านเขา
พาป่าไปประเทศสาธารณรัฐเชก ไปครั้งละ 3 เดือน ร้านเขาจะจัดเตรียมที่พักอาศัยให้เราพร้อมหมด
เลย เราเตรียมตัวของใช้ส่วนตัวไปอย่างเดียว ป่าไปมาแล้ว 3 ครั้ง ได้ไปปีละครั้ง ได้เงินมาซื้อบ้าน
อยู่บางใหญ่ นนทบุรี ต่อมามีคนมาชวนผู้หญิงที่ทำงานนวดแผนไทยอยู่แล้วไปต่างประเทศด้วย
หนูเห็นว่าจะมีคนไปทำกันหลายคนอยู่ หนูก็คิดอยากไปอยู่นะ แต่สามีไม่ให้ไปไกล”

จะเห็นว่าถ้าผู้หญิงมีโอกาสเลือกที่จะไปทำงานในที่ที่มีรายได้
มากกว่า ดังนั้น รายได้เป็นปัจจัยสำคัญในการตัดสินใจย้ายถิ่นของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทย และ
การมีที่พักอาศัยยังทำให้การตัดสินใจย้ายถิ่นของผู้หญิงง่ายขึ้น

3) นโยบายของรัฐบาล การที่รัฐบาลมีนโยบายเข้ามาส่งเสริมให้การ
สนับสนุนอาชีพนวดแผนไทยในอุตสาหกรรมท่องเที่ยว มีหลายหน่วยงานที่เปิดฝึกอบรมนวดแผน
ไทยแก่ผู้ต้องการไปประกอบอาชีพนวดแผนไทย เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้ให้บริการนวดแผนไทย ได้
พัฒนาความรู้ทางภูมิปัญญาของท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ และสนับสนุนการใช้สมุนไพรในการดูแลสุขภาพ
สุขภาพของประชาชน การนวดแผนไทยเป็นการนวดที่ได้รับความนิยมกันทั่วโลก ที่สำคัญยังเป็
การอนุรักษ์มรดกความเป็นไทยซึ่งมีประวัติมายาวนานและมีลักษณะเด่นเฉพาะตัว สอดคล้องกับ
สถานะเศรษฐกิจของประเทศไทย ด้วยเหตุนี้จึงมีการขยายกิจการสถานประกอบการนวดแผนไทย
กันเพิ่มมากขึ้นส่งผลถึงการต้องการแรงงานในสาขาอาชีพนวดแผนไทยเพิ่มมากขึ้น และส่งผลถึง
ความต้องการของผู้หญิงที่ต้องการหารายได้เพิ่มให้กับครอบครัว จึงเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่ดึงดูดให้ผู้หญิง
ในชุมชนออกไปทำงานอาชีพนวดแผนไทยเพิ่มขึ้นทุกปี

4) เทคโนโลยีการสื่อสารและการคมนาคมที่สะดวก ผู้วิจัยได้กล่าว
มาแล้วว่าในการพัฒนาเศรษฐกิจในด้านเทคโนโลยีการสื่อสาร และการพัฒนาการคมนาคมขนส่ง
ให้มีความสะดวกมากขึ้น เป็นสาเหตุการย้ายถิ่นของผู้หญิงในอาชีพนวดแผนไทยและอาชีพอื่นๆ
เพิ่มมากขึ้น จะเห็นได้จาก การเดินทางไปทำงานในพัทยาหรือภูเก็ต หรือการไปทำงานนวดแผน
ไทยในต่างประเทศ ผู้หญิงตัดสินใจเลือกไปในสถานที่ต่างเพราะเหตุผลการเดินทางไม่มีความ
ยากลำบากเหมือนสมัยก่อน ปัจจุบันมีทางเลือกให้ผู้หญิง เลือกที่จะเดินทางได้หลายช่องทาง เช่น
การไปภูเก็ตสามารถเดินทางโดยเครื่องบิน รถไฟหรือรถยนต์ และการพัฒนาเทคโนโลยีโทรศัพท์
ทำให้การติดต่อสื่อสาร ระหว่างคนในถิ่นปลายทางกับต้นทาง มีความสะดวกรวดเร็วเพิ่มขึ้นจึงเป็น
สาเหตุให้ผู้หญิงข่าวสารข้อมูลเรื่องต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา

2.2.2 ด้านสังคมและวัฒนธรรม

1) การมีเครือข่ายทางสังคม การย้ายถิ่นไปทำงานนวดแผนไทย มี

เครือข่ายทางสังคมให้ความช่วยเหลือตลอดกระบวนการถึงขั้นเข้าทำงานนวดแผนไทย ผู้หญิงส่วนใหญ่ที่ไปทำอาชีพนวดแผนไทยจะมีเครือข่าย ได้แก่ การมีญาติ พี่น้อง และเพื่อนที่อาศัยอยู่ในถิ่นปลายทาง จึงทำให้ผู้หญิงมีความมั่นใจและอยากย้ายถิ่นไปที่มีญาติอาศัยและทำงานอยู่ ดังนั้นเครือข่ายจึงเป็นกลไกระหว่างคนในพื้นที่ต้นทางกับพื้นที่ปลายทางที่เอื้อต่อการย้ายถิ่นของผู้หญิงในชุมชนให้มีความสะดวกมากขึ้น โดยผู้หญิงที่อยู่ปลายทางจะส่งข้อมูลข่าวสารจากพื้นที่ปลายทางส่งกลับไปยังญาติพี่น้องที่อยู่ในถิ่นต้นทาง และพบว่า กรุงเทพฯ เป็นพื้นที่ปลายทางที่ผู้หญิงเลือกไปทำงานมากกว่าที่อื่น เพราะกรุงเทพฯ มีแหล่งงานที่สำคัญและผู้หญิงส่วนใหญ่มีญาติ พี่น้องเพื่อนทำงานอยู่มากกว่าที่อื่น จากการสัมภาษณ์พี่นา อายุ 43 สะท้อนให้เห็นการได้งานทำโดยใช้เครือข่ายทางสังคมดังนี้

“พี่เห็นผู้หญิงที่บ้านทำกันหลายคน ไม่เคยคิดจะไปทำงานกรุงเทพฯอีกตั้งแต่แต่งงานมา พี่ก็รับจ้างเย็บผ้าอยู่บ้าน แต่มีน้องลูกพี่ลูกน้องกันเขามาชวนคนไปทำงานนวดแผนไทยอยู่กรุงเทพฯ อยู่ร้านที่เขาทำงานเปิดร้านใหม่ ช่วงนั้นงานเย็บผ้าไม่มีลูกพี่กำลังเรียนต้องใช้จ่ายหลายสามี่หาเงินคนเดียวไม่ทัน ตอนนั้นมีคนอยู่บ้านจะไปกันเยอะ 4-5 คน น้องเขาพาไปสมัครงานอยู่ร้านและน้องเขาฝึกนวดให้พวกพี่และคนอื่นทุกคนที่ไปน้ากัน”

จากการสัมภาษณ์ทำให้เห็นว่า ส่วนใหญ่แล้วผู้หญิงที่ไปทำงานนวดแผนไทยมักจะมีเครือข่ายทางสังคมที่คอยให้ความช่วยเหลือ คำแนะนำในการไปประกอบอาชีพนวดแผนไทย ซึ่งจะเป็นลักษณะเครือข่ายอย่างง่าย แต่เมื่อผู้หญิงมีการย้ายถิ่นต่อออกไปอีกผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยจะมีเครือข่ายที่ค่อยๆ ซับซ้อนเพิ่มมากขึ้น เพราะการอาศัยอยู่ในถิ่นปลายทางของผู้หญิงทำให้มีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ที่หลากหลายเพิ่มมากขึ้น สร้างความคุ้นเคยจนสนิทสนม ชักชวนกันไปเยี่ยมบ้านในชนบทเมื่อมีงานบุญประเพณีต่างๆ และผู้หญิงส่วนใหญ่จะมีพี่สาวหรือน้องสาวให้ความช่วยเหลือพึ่งพาในการย้ายถิ่นในถิ่นปลายทาง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของที่พักอาศัย การพาไปสมัครเข้าทำงานนวดแผนไทย การไปฝึกอบรมวิธีการนวดแผนไทยเพื่อให้ได้วุฒิปัทร สิ่งเหล่านี้จึงทำให้ผู้หญิงยังมีความเชื่อมั่นมากขึ้นที่จะไปทำงานในถิ่นปลายทางนั้นๆ

2) การมีสถานศึกษาและสวัสดิการ ผู้หญิงที่ย้ายถิ่นไปประกอบ

อาชีพนวดแผนไทย ได้นำบุตร หลานเข้าไปอาศัยอยู่ด้วยเพื่อทำการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นไปถึงระดับปริญญาตรี เพราะคิดว่าหากไปกรุงเทพฯ จะทำงานไปด้วยเรียนไปด้วย ช่วงเวลาเลิกเรียนเสร็จตัวอย่างน้องจินทำงานนวดแผนไทยแล้ว 2 ปี อายุ 19 ปี บอกว่า

“หนูเรียนจบ ม.3 ที่บ้าน ช่วงนั้นแม่เลิกกับพ่อ และแม่ก็ไปทำงานนวดที่กรุงเทพฯ พอหนูเรียนจบตั้งใจว่าจะเรียนต่อที่บ้าน แต่เพราะพ่อกับแม่เลิกกัน จึงคิดที่จะไปทำงานจึงคุยกับแม่ว่าจะไปทำงานที่กรุงเทพฯ แม่เลยหาโรงเรียนที่อยู่ใกล้ที่พักไว้ให้ แม่สงสารอยากให้เรียนตามที่ตั้งใจไว้ หนูก็สงสารแม่เลยหางานช่วงตอนเย็นทำไปด้วย เป็นพนักงานจัดเรียงสินค้าที่โลตัส พอรู้จักกับแฟนก็คิดจะเก็บเงินแต่งงานจึงมาทำงานนวดเพราะเห็นว่า คนอื่นๆ เขาทำแล้วมันได้เงินเยอะ”

จากข้อมูลการสัมภาษณ์ทำให้เห็นว่า การมีสถานศึกษาที่สะดวกสามารถเรียนได้ทำงานได้ จึงเป็นเหตุผลที่ดึงดูดให้ผู้หญิงและครอบครัวตัดสินใจย้ายถิ่นไปทำงานในถิ่นปลายทางนั้นเช่นกัน

2.3 ลักษณะส่วนบุคคลของผู้หญิงย้ายถิ่นอาชีพนวดแผนไทย

คุณลักษณะส่วนบุคคลของผู้ย้ายถิ่นที่ไปประกอบอาชีพนวดแผนไทยพบว่ามีลักษณะที่แตกต่างกันไป ดังนี้

2.3.1 อายุ

จากการศึกษาพบว่า ผู้หญิงเริ่มเข้ามาทำอาชีพนี้ตั้งแต่ อายุ 14 ปี ซึ่งเป็นช่วงที่รัฐบาลไม่เข้มงวดถึงการประกอบอาชีพนวดแผนไทย ซึ่งต่อมากระแสความต้องการนวดแผนไทยได้รับความนิยมจากชาวต่างชาติที่เข้ามาเที่ยวเมืองไทยเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ เพื่อให้อาชีพนวดแผนไทยเป็นยอมรับและเป็นไปตามมาตรฐานบริการ รัฐบาลมีการควบคุมเข้มงวดมากขึ้น จึงมีการประกาศกระทรวงสาธารณสุขตามพระราชบัญญัติสถานบริการ พ.ศ. 2509 ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสถานบริการ พ.ศ. 2546 (กระทรวงสาธารณสุข, 2551) เกี่ยวกับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล การเข้าไปทำงานนวดแผนไทยของผู้หญิงต้องมีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไปและ สถานประกอบกิจการบริการเกี่ยวกับนวดแผนไทยและเสริมสวยต้องรับพนักงานให้บริการนวดแผนไทยที่มีอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไป

2.3.2 การศึกษา

ผู้หญิงในชุมชนที่ไปประกอบอาชีพนวดแผนไทย ส่วนใหญ่จบชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและประถมศึกษา ปัจจุบันผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยเริ่มมีการศึกษาสูงขึ้นเรื่อยตั้งแต่ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ถึงระดับประกาศนียบัตรชั้นสูง (ปวส.) และปริญญาตรี โดยผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยที่จบการศึกษาระดับประถมศึกษามีการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมจากการเข้าเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสที่บ้านหรือที่กรุงเทพฯ ซึ่งเป็นถิ่นปลายทาง เพื่อให้ได้วุฒิการศึกษาอย่างน้อยระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ไปสมัครทำงานในสถานประกอบการที่ค่อนข้างเข้มงวดในเรื่องวุฒิการศึกษา บางร้านก็ไม่ต้องการวุฒิการศึกษา แต่ผู้ที่จะทำงานนวดแผนไทยต้องมีวุฒิปัตรีรับรอง

การฝึกอบรมนวดแผนไทยรวมกันอย่างน้อย 150 ชั่วโมงตามประกาศกระทรวงสาธารณสุขดังที่กล่าวมาแล้ว

โดยผู้หญิงที่ทำงานนวดแผนไทยในชุมชนส่วนใหญ่จะฝึกวิธีการนวดแผนไทยกันเอง จากรุ่นพี่ที่ทำอาชีพนวดแผนไทย และไปฝึกกับสถานประกอบการได้รับอนุญาตให้ฝึกอบรมจากกระทรวงสาธารณสุขให้ได้วุฒิบัตรตามประกาศฯ ซึ่งผู้หญิงเหล่านี้มักบอกว่าไปซื้อวุฒิบัตรมาสมัครเข้าทำงานนวดแผนไทย เพื่อให้เป็นไปตามระเบียบของราชการในปัจจุบัน จะเห็นว่า การไปประกอบอาชีพนวดแผนไทยของผู้หญิงต้องได้รับการฝึกอบรมวิธีการนวดแผนไทย และได้วุฒิบัตรรับรองการฝึกอบรมเป็นไปตามระเบียบของทางราชการ จึงสามารถทำงานในอาชีพนวดแผนไทยในสถานประกอบการบริการดังกล่าวได้

2.3.4 สถานภาพสมรส

ในการศึกษาสถานภาพสมรสของผู้หญิงไปประกอบอาชีพนวดแผนไทยพบว่า ส่วนใหญ่ผู้หญิงมีสถานภาพสมรสแล้ว และมีบางรายที่เป็นหม้าย สำหรับผู้หญิงโสดมักไม่นิยมมาทำอาชีพนวดแผนไทย ผู้หญิงโสดที่มาทำอาชีพนวดแผนไทยมักจะมีแฟนที่คบหาอยู่ด้วยกันหรือเป็นคนโสดที่มีอายุมากแล้ว เพราะผู้หญิงในสังคมอีสานยังยึดถือประเพณีในเรื่องของการแต่งงานต้องตัวกับผู้ชาย จึงทำให้ผู้หญิงโสดบางรายไม่กล้าตัดสินใจที่จะไปประกอบอาชีพนวดแผนไทย ดังนั้นเมื่อสมรสแล้วมักจะเปลี่ยนอาชีพไปอาชีพนวดแผนไทย เพราะการสมรสของผู้หญิงทำให้มีภาระต้องรับผิดชอบเพิ่มมากขึ้น ครอบครัวของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยมีลักษณะเป็นครอบครัวขยายและผู้หญิงนิยมมีบุตรอยู่ที่ 2-3 คน ต่อครอบครัว แต่มักพบว่า มีบุตรจำนวน 2 คน ส่วนครอบครัวที่มีบุตรมากกว่า 2 คน มักพบว่า ได้ลูกสองคนแรกเป็นหญิงหรือชายทั้งคู่ และต้องการบุตรเพิ่ม เพื่อจะได้มีบุตรครบจำนวนทั้งสองเพศ เช่น ครอบครัวหนึ่งมีลูกสาว 2 คนแล้ว แต่ต้องการบุตรคนที่สามเพื่อที่จะให้ได้บุตรเป็นเพศชาย เป็นต้น หากครบสามคนจะหยุดมีบุตรโดยการทำหมัน แต่สถานภาพการสมรสของผู้หญิงมีผลต่อระยะทางในการย้ายถิ่น ผู้หญิงโสดและผู้หญิงหม้ายหรือหย่าร้างจะมีการย้ายถิ่นไปได้ไกลกว่าผู้ที่สมรสอยู่กับสามี เพราะลักษณะผู้หญิงโสดและผู้หญิงม่ายหรือหย่าร้างจะไม่ใคร่ยับยั้งการตัดสินใจย้ายถิ่นในครั้งต่อไปอีก

2.3.5 เพศ

ถึงแม้การศึกษาครั้งนี้จะเป็นการศึกษาการย้ายถิ่นของผู้หญิง แต่ผู้วิจัยได้พบว่า มีการย้ายถิ่นเพื่อไปทำงานอาชีพนวดแผนไทยทั้งผู้หญิงและผู้ชาย โดยผู้หญิงจะเข้ามาประกอบอาชีพนวดแผนไทยมากกว่าผู้ชาย อาจเพราะความอ่อนโยนของผู้หญิงที่ให้บริการจึงทำให้ถูกค่านิยมใช้บริการนวดแผนไทยจากผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย ชายกลุ่มแรกในชุมชนที่เข้าไปทำงานอาชีพนวดแผนไทยเป็นสาวประเภทสองหรือกระเทย หลังจากนั้นจึงเริ่มมีผู้ชายที่เป็นชายแท้ เข้าไป

ทำงานอาชีพนวดแผนไทยด้วย ผู้ชายที่ประสบผลสำเร็จในอาชีพนวดแผนไทยจะมีลักษณะเป็นสาวประเภทสองส่วนใหญ่ เพราะความชื่นชอบส่วนตัวของชาวต่างชาติที่ได้รับการบริการอย่างประทับใจ บางคนถึงขั้นได้สามีเป็นชาวต่างชาติ หรือได้รับโอกาสการไปทำงานต่างประเทศ นอกจากนี้กลุ่มสาวประเภทสองเป็นกลุ่มแรกของคนในชุมชนที่ไปทำงานตามสถานที่ท่องเที่ยวได้แก่ พัทยา ภูเก็ต เชียงใหม่ และได้ชักชวนกลุ่มเพื่อนผู้หญิงในชุมชนเดียวกันเข้าไปทำงานด้วยแต่ยังไม่มากนัก ด้วยลักษณะเพศของสาวประเภทสองที่โดดเด่นสามารถสร้างเครือข่ายได้หลากหลายจึงมีทำให้ย้ายถิ่นไปที่ต่างๆ ได้ง่ายกว่าผู้หญิงทั่วไปในชุมชน

3. การย้ายถิ่นของผู้หญิงไปประกอบอาชีพนวดแผนไทย

การย้ายถิ่นของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทย มีผู้หญิงย้ายถิ่นเข้าไปประกอบอาชีพนวดแผนไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันมีความแตกต่างกัน ผู้วิจัยจึงกล่าวถึงภาพรวมของพัฒนาการในการย้ายถิ่นของผู้หญิงตั้งแต่ในอดีตที่มีความสัมพันธ์กับกระบวนการย้ายถิ่นของผู้หญิง ดังนี้

3.1 พัฒนาการเข้าไปประกอบอาชีพนวดแผนไทยของผู้หญิงในชุมชน

การก้าวเข้ามาประกอบอาชีพนวดแผนไทยของผู้หญิงในชุมชน ดังที่กล่าวมาแล้วว่าผู้หญิงในชุมชนเริ่มทำอาชีพนวดแผนไทยตั้งแต่ปี 2535 และส่วนใหญ่เข้ามาทำกันมากในช่วงปี พ.ศ. 2540 เพราะเป็นช่วงที่ประเทศไทยได้รับผลกระทบจากวิกฤติเศรษฐกิจ ทำให้ผลกระทบดังกล่าวส่งผลต่อผู้หญิงในชุมชนที่ย้ายถิ่นมาทำงานในอุตสาหกรรมต่างๆ เกิดการว่างงาน แต่ยังมีผู้หญิงในชุมชนกลุ่มหนึ่งที่ทำงานนวดแผนไทยในโรงแรมอยู่กรุงเทพฯ จะไม่ได้รับผลกระทบแต่อย่างใด และรายได้ที่ได้รับค่อนข้างสูงกว่าอาชีพอื่นๆ ส่งผลให้ผู้หญิงที่ว่างงานเข้ามาทำงานในอาชีพนวดแผนไทยเพิ่มขึ้น ประกอบกับรัฐบาลมีนโยบายให้การสนับสนุนอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพกำลังเป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลาย จึงมีสถานบริการเปิดให้บริการนวดแผนไทยเพิ่มขึ้นมากมาย และต้องการพนักงานนวดแผนไทยมาทำงานที่ร้านจำนวนมาก และผู้หญิงในชุมชนที่ทำงานนวดดังกล่าวจึงชักชวนญาติ พี่น้อง มาทำงานด้วย เริ่มจากญาติพี่น้อง ฝากให้เข้าทำงาน ฝึกวิธีการนวดแผนไทยให้กันและเมื่อเพื่อนบ้านเห็นว่ามีรายได้ดี จึงขอไปทำงานนวดแผนไทยด้วย ทำให้ผู้หญิงในชุมชนส่วนใหญ่ย้ายถิ่นไปประกอบอาชีพนวดแผนไทยในกรุงเทพฯ

ในช่วงปี พ.ศ. 2543 ถึง 2545 มีผู้หญิงในชุมชนที่ย้ายถิ่นไปประกอบอาชีพนวดแผนไทยเสียชีวิตเพราะโรคเอดส์จำนวน 2 ราย คนแรกเสียชีวิตปี พ.ศ.2543 และคนที่สอง เสียชีวิตปี พ.ศ. 2545 สาเหตุการตายไม่ค่อยชัดว่า มาจากการประกอบอาชีพนวดแผนไทยหรือไม่ แต่ผู้หญิงในชุมชนก็ยังคงย้ายถิ่นไปประกอบอาชีพนวดแผนไทยกันอย่างต่อเนื่อง

ตั้งแต่ในปี พ.ศ. 2546 รัฐบาลเข้ามาควบคุมในเรื่องของมาตรการนวดแผนไทยเพื่อเพิ่มความมั่นใจในการบริการให้กับนักท่องเที่ยวต่างชาติที่เดินทางเข้ามาเที่ยวในประเทศไทย และมาใช้บริการนวดแผนไทย สถานประกอบการต้องรับพนักงานให้บริการนวดแผนไทยผู้ที่มีอายุ ตั้งแต่ 18 ปี เข้ามาทำงานเท่านั้น ดังนั้นผู้ให้บริการนวดแผนไทยทุกคนต้องมีวุฒิบัตรรับรองการผ่านการฝึกอบรมนวดแผนไทยตั้งแต่ 150 ชม.ขึ้นไป กับสถาบันที่ได้มาตรฐานจากกระทรวงสาธารณสุข ผู้หญิงฝึกอบรมวิธีการนวดแผนไทยเอง และสถาบันฯ เอกชนที่สามารถออกวุฒิบัตรรับรองการฝึกอบรมนวดแผนไทยได้ โดยญาติ พี่น้องที่เคยฝึกอบรมแล้วแนะนำไปขอทำวุฒิบัตรซึ่งจะมีค่าใช้จ่ายสูงกว่าหน่วยงานของภาครัฐ แต่ใช้เวลาในการในการฝึกไม่นานจึงนิยมเข้าไปฝึกอบรมเพื่อให้ได้วุฒิบัตรมาเข้าทำงานนวดแผนไทย

ปัจจุบันการเข้าไปทำงานอาชีพนวดแผนไทยของผู้หญิงในชุมชนยังเป็นลักษณะไม่แตกต่างจากเดิม คือ ไปฝึกกับญาติแล้วจ่ายค่าครุมีค่าใช้จ่ายค่าใช้เวลาฝึกไม่นานและจึงไปติดต่อขอทำวุฒิบัตรที่ร้านนวดแผนไทยที่ได้รับอนุญาตเปิดฝึกอบรมที่กรุงเทพฯ ซึ่งพบว่า ปัจจุบันแม้ที่ทำอาชีพนวดแผนไทยจะเป็นผู้ฝึกวิธีการนวดแผนไทยให้แก่ลูกสาวที่ต้องการไปทำงานอาชีพนวดแผนไทย ดังนั้น การนวดแผนไทยจึงเป็นอาชีพทางภูมิปัญญาที่มีการถ่ายทอดกันระหว่างรุ่นสู่รุ่นหนึ่งได้ดำเนินต่อเนื่องกันมาเกือบสิบปี และยังพบอีกว่ามีกลุ่มของผู้ชายก้าวมาทำอาชีพนวดแผนไทยเช่นกัน โดยเริ่มจากผู้ชายที่เป็นสาวประเภทสอง และต่อมามีผู้ชายเข้ามาทำงานอาชีพนวดแผนไทยกันเพราะได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากผู้ใช้บริการจากต่างชาติ และเป็นทางเลือกให้กับลูกค้าที่ได้เลือกใช้บริการที่หลากหลาย สถานประกอบการหลายแห่งจึงรับสมัครพนักงานนวดแผนไทยที่เป็นผู้ชายเข้าทำงาน บางรายโชคดีประสบความสำเร็จได้เดินทางไปทำงานต่างประเทศกับนายจ้างหรือบางรายมีการพัฒนาด้วยการก้าวเข้ามาสู่การเปิดกิจการนวดแผนไทยของตนเองซึ่งถือว่าการเลื่อนสภาพทางสังคมของผู้ประกอบอาชีพนวดแผนไทย นอกจากนี้ยังทำให้ผู้หญิงมีโอกาสแต่งงานกับชาวต่างชาติ ทำให้ครอบครัวมีฐานะดีขึ้น ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้หญิงมีความต้องการก้าวเข้าไปทำงานในอาชีพนี้กันอย่างต่อเนื่องเพิ่มมากขึ้นเรื่อยมา

3.2 กระบวนการย้ายถิ่นของหญิงอาชีพนวดแผนไทย

จากการศึกษากระบวนการย้ายถิ่นของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยพบว่า ผู้หญิงมีขั้นตอนการย้ายถิ่นไปประกอบอาชีพนวดแผนไทย 4 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนการตัดสินใจ ขั้นตอนการเดินทาง ขั้นตอนการฝึกอบรมนวดแผนไทย และขั้นตอนการเข้าทำงานนวดแผนไทย ในกระบวนการย้ายถิ่นไปทำงานอาชีพนวดแผนไทยของผู้หญิงมีความแตกต่างกันไปตามลักษณะส่วนบุคคลและสาเหตุที่ทำให้เกิดการตัดสินใจเพื่อให้เห็นกระบวนการย้ายถิ่นในระดับบุคคลที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้วิจัยจึงแบ่งศึกษาผู้หญิงย้ายถิ่นอาชีพนวดแผนไทยเป็น 2 กลุ่มได้แก่ 1) กลุ่มผู้หญิงที่ย้ายไป

แล้วแต่เปลี่ยนงานมาทำอาชีพนวดแผนไทย 2) กลุ่มผู้หญิงที่อยู่บ้านและย้ายถิ่นไปประกอบอาชีพนวดแผนไทย ผู้วิจัยพบว่ามีการขยับตัวขึ้นตอนที่แตกต่างกัน ในเรื่องของกระบวนการตัดสินใจ เพราะลักษณะส่วนบุคคลและสาเหตุเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการย้ายถิ่น ซึ่งแต่ละคนอาจมีขั้นตอนในการย้ายถิ่นไม่เหมือนกัน ผู้วิจัยได้นำเสนอขั้นตอนการย้ายถิ่นของผู้หญิงเป็น 4 ขั้นตอนดังนี้

3.2.1 ขั้นตอนการตัดสินใจ

1) กลุ่มผู้หญิงที่ย้ายไปแล้วแต่เปลี่ยนงานมาทำอาชีพนวดแผนไทย

จากการศึกษาขั้นตอนการตัดสินใจเข้าไปทำอาชีพนวดแผนไทยของกลุ่มผู้หญิงที่ย้ายถิ่นแล้ว ขึ้นอยู่กับเหตุผลในคุณลักษณะของผู้หญิงแต่ละคนเข้ามาประกอบกัน อาจมีความแตกต่างกันไปตามกาลเวลา ผู้วิจัยจึงแบ่งสรุปขั้นตอนตัดสินใจไปทำงานนวดแผนไทยไว้ 5 ขั้นตอน ดังนี้

(1) การมีประสบการณ์ในการย้ายถิ่น กลุ่มผู้หญิงที่ย้ายถิ่น

ไปทำงานอาชีพอื่นๆ ในถิ่นปลายทางอยู่แล้วในกรุงเทพฯ จะมีประสบการณ์ในการใช้ชีวิตในเมือง และพบว่า ผู้หญิงกลุ่มนี้ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเป็นแม่บ้านตามบริษัทหรือหน่วยงานราชการที่บริษัทได้จ้างเหมาช่วงมา และมีที่ทำงานอื่น ๆ ได้แก่ โรงงานเย็บผ้า โรงงานอุตสาหกรรม พนักงานเสิร์ฟตามร้านอาหาร โดยผู้หญิงเหล่านี้ได้มีการย้ายถิ่นไปในถิ่นปลายทางแล้ว ได้รู้จักและมีความสัมพันธ์กับผู้ที่เคยทำงานในอาชีพนวดแผนไทย มีที่พักอาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ การที่ผู้หญิงได้มีโอกาสเห็นสถานที่ทำงานและสภาพการทำงาน จึงมีความสนใจในอาชีพนวดแผนไทย ทำให้การตัดสินใจเป็นไปได้ง่ายขึ้น ทั้งผู้หญิงในอดีตและปัจจุบัน

(2) การติดต่อสื่อสารกับผู้ทำงานนวดแผนไทย จาก

การศึกษาพบว่า ผู้หญิงทำงานอยู่ในถิ่นปลายทางมีการพบปะเพื่อนทำงานด้วยกันประกอบกับมีญาติทำงานอาชีพนวดแผนไทย หรือได้มีการติดต่อสื่อสารกับญาติพี่น้อง และเพื่อนของตนเองตอนกลับมาเยี่ยมบ้าน ในอดีตการได้รับข้อมูลข่าวสารและติดต่อกันมีความลำบาก ซึ่งจะมีการพบปะกันเพียงปีละครั้งในช่วงเทศกาลที่มีงานบุญประเพณีเท่านั้นที่ผู้ย้ายถิ่นจะกลับมาสู่ชุมชน การพูดคุยกันและถามถึงชีวิตความเป็นอยู่ของญาติพี่น้องและเพื่อน แต่ละคนในการใช้ชีวิตความเป็นอยู่ที่กรุงเทพฯ พบว่าผู้หญิงที่ทำอาชีพนวดแผนไทย มีการเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่ในทางที่ดีขึ้น เช่น มีเงินซื้อทองใส่ มีเงินมาต่อเติมบ้าน ทำให้ผู้หญิงอื่นอยากเปลี่ยนไปทำงานอาชีพนวดแผนไทยบ้าง จึงนัดที่จะพบปะกันในถิ่นปลายทางหรือกรุงเทพฯ เพื่อไปศึกษาคุณลักษณะการทำงานของการทำงานนวดแผนไทย และสถานที่ทำงานนวดแผนไทยเป็นอย่างไร เพราะอาชีพนวดแผนไทยเป็นอาชีพที่ค่อนข้างที่มีภาพพจน์ไม่ดีเท่าที่ควรในช่วงที่ผ่านมา ทำให้ผู้หญิงต้องพิจารณาให้รอบคอบก่อนที่จะเข้าไปทำงานในอาชีพนวดแผนไทย จากการบอกเล่าของน้องพร อายุ 31 ปี บอกว่า

“ตอนที่หนูจะมาทำงานนวด หนูทำงานเสริฟที่ร้านก๋วยเตี๋ยวมาก่อน น้ำพาไปทำตั้งแต่เรียนจบชั้น ม.3 อายุ 18 ปีแต่งงานก็ได้มาเลี้ยงลูกอยู่ที่บ้าน เมื่อลูกโตคิดกลับไปทำงานที่กรุงเทพฯอีก จึงฝากให้แม่สามีเลี้ยงลูกให้ และ เพื่อนจึงชวนไปทำงานบ้านบริษัทได้ 2-3 ปี กลับมาเยี่ยมบ้านและพบน้ำสาวที่ไปทำงานนวดได้กลับมาเยี่ยมบ้านได้ชวนไปทำงานนวดด้วยกัน บอกว่าทำแล้วได้เงินดีและถ้าอยากทำให้ไปหาที่ร้านนวดอยู่สี่ลม จะได้สอนนวดให้ น้ำหนูเขาเขียนที่อยู่ไว้ให้ ตอนนั้นยังไม่มีโทรศัพท์มือถือ พอหนูลงไปกรุงเทพฯ คิดไปคิดมาอยากลองทำงานนวดดูบ้าง จึงไปหาที่ร้านนวดดูว่าจะทำได้ไหมเล่าให้แฟนฟังด้วย แฟนไม่ค่อยเห็นด้วยเท่าไรเร หนูรู้สึกไม่ดีที่ผู้หญิงโดยเฉพาะเมียของเขาที่ต้องไปทำงานนวด”

ดังนั้น การติดต่อสื่อสารเพื่อหาข้อมูล จึงเป็นขั้นตอนที่สำคัญในการตัดสินใจที่จะทำอาชีพนวดแผนไทย ซึ่งการได้ข้อมูลจากเพื่อนบ้านหรือกลุ่มญาติและทั้งข้อมูลจากการบอกเล่าและข้อมูลเชิงประจักษ์ จึงทำให้ผู้หญิงกลุ่มนี้คิดอยากเปลี่ยนไปทำงานนวดแผนไทย

(3) การสำรวจหาข้อมูลและเปรียบเทียบข้อมูล เมื่อได้ติดต่อขอข้อมูลจากญาติพี่น้องหรือเพื่อนเกี่ยวกับการทำงานนวดแผนไทยแล้ว ผู้หญิงจะแสวงหาข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับการประกอบอาชีพนวดแผนไทย และเปรียบเทียบข้อมูล กับงานที่ตนทำอยู่ในปัจจุบัน การพิจารณาเปรียบเทียบจะดูที่รายได้เป็นเรื่องหลัก เมื่อเห็นว่าการไปทำงานนวดแผนไทยน่าจะมีรายได้ดีกว่า แม้จะมีความเสี่ยงในเรื่องของการถูกล่วงละเมิดทางเพศมากกว่าอาชีพที่เคยทำมาก็ตาม แต่เมื่อไปดูสถานที่ทำงานและลักษณะในการทำงานนวดแผนไทยที่เริ่มทำงานตั้งแต่ 10.00-24.00 น.การมีวันหยุดพักของสถานประกอบการ ผู้หญิงกลุ่มนี้กลับมองว่าอาชีพดังกล่าวไม่ได้ทำให้เราเสียหายหรือมีปัญหาต่อตัวผู้หญิง และมองว่าการที่จะทำงานอะไร หากพฤติกรรมของตนเองดี ไม่ได้ทำเสียหาย ก็ไม่เป็นอะไร ขอเพียงให้คนในครอบครัวรับรู้และเข้าใจเท่านั้น สำหรับผู้หญิงที่ต้องการเข้ามาทำงานในอาชีพนวดแผนไทยในรุ่นแรกมักศึกษาถึงข้อมูลความเสี่ยงค่อนข้างมากกว่ารุ่นปัจจุบัน จากการสัมภาษณ์น้องโบว์ อายุ 30 ปี เล่าให้ฟังว่า

“ตอนที่หนูจะทำงานนวดก็เคยทำงานบ้านมาก่อน กลับมาบ้านมาจัดงานแต่งงานตอนอายุ 18 ปี ก็ได้เห็นเพื่อนบ้านไปทำงานนวดกันหลายคน หนูคิดอยากจะทำเปลี่ยนงานอยู่พอดี จึงขอย้ายเบอร์โทรเพื่อนไว้ เมื่อแต่งงานเสร็จก็ยังกลับไปทำงานบ้านอย่างเดิมอีก อยู่ไปมันมีค่าใช้จ่ายเยอะแม่ไม่ค่อยสบาย น้องสาวที่กำลังเรียนในระหว่างนั้น จึงตัดสินใจไปหาเพื่อนดูว่าเขาไปนวดกันยังไงพอดีเขากำลังต้องการพนักงานนวดเพิ่ม ซึ่งหนูดูแล้วว่าทำงานนวดมันได้เงินดีกว่าจึงไปปรึกษาแฟน เขาไม่ว่าอะไร จึงลาออกจากงาน และไปฝึกนวดแผนไทยกับร้านที่เพื่อนทำงานอยู่ พี่ที่สอนนวดเรียนมาจากวัดโพธิ์ และเรียนเสร็จนวดเป็นก็เข้าทำงานที่ร้านนวดนั้นเลย”

จะเห็นว่าผู้หญิงได้สำรวจเพื่อประเมินข้อมูลและเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้ โดยผู้หญิงกลุ่มนี้มักจะดูในเรื่องของรายได้ที่จะได้รับเป็นหลัก และวิธีการนวดแผนไทย การที่จะได้เข้าไปทำงานในร้านนวดแผนไทย ส่วนใหญ่ความเป็นอยู่ของผู้หญิงกลุ่มนี้ไม่ได้นำมาประเมินเพราะยังคงทำการเช่าห้องอยู่กับสามีหรือญาติในถิ่นปลายทางเช่นเดิม เพียงแต่มีการเปลี่ยนที่ทำงานใหม่ ส่วนผู้หญิงทำงานอยู่ปริมณฑลและไกลจากสถานประกอบการนวดแผนไทยมาก ก็จะทำเรื่องของที่พักมาพิจารณาด้วย ตัวอย่างน้องบัว อายุ 30 ปี เล่าให้ฟังว่า

“หนูเป็นพนักงานเสิร์ฟที่ร้านปลาเผาอยู่ปทุมธานีแถวคลอง 3 และจะไปทำงานนวดกับเพื่อนอยู่ฟอร์จูน หนูพักอยู่รังสิตกับแฟน จากรังสิตไปฟอร์จูนพระราม 9 มันก็ไกลพอสมควร ร้านที่พี่สาวทำงานนวดก็อยู่เข้าไปในสีลม รถมันติดหนูจึงเลือกทำที่ฟอร์จูน”

จากการสัมภาษณ์ผู้หญิงมีการเปรียบเทียบข้อมูลในเรื่องของรายได้ ที่พักอาศัย และระยะทางในการเดินทางไปจากที่พักอาศัยไปสถานที่ทำงาน เพราะเนื่องจากถิ่นปลายทางโดยเฉพาะกรุงเทพฯ มีปัญหาเรื่องการจราจร และสถานที่ทำงานมักจะตั้งอยู่ในย่านธุรกิจที่มีนักท่องเที่ยวจำนวนมาก ผู้หญิงได้นำข้อมูลที่ได้ไปขอคำปรึกษาต่อไป

(4) การขอคำปรึกษา เมื่อผู้หญิงได้ทราบข้อมูลและนำข้อมูลมาเปรียบถึงความเป็นไปได้ที่จะได้เข้าไปทำงานในอาชีพนวดแผนไทยแล้ว ผู้หญิงสมรสแล้วมักจะขอคำปรึกษาจากสามีที่พักอาศัยอยู่ด้วยกันที่กรุงเทพฯ โดยผู้หญิงที่สมรสแล้วกลุ่มนี้มักจะไม่ปรึกษาพ่อหรือแม่อีก เพราะได้ทำงานทำงานอยู่ในถิ่นปลายทางอยู่แล้ว ส่วนผู้หญิงโสดจะปรึกษาญาติของตนหรือเพื่อน ได้แก่ น้ำ พี่สาว น้องสาว เพื่อน บางรายอาจโทรไปเล่าให้พ่อกับแม่ฟังว่าจะไปทำงานนวดแผนไทย ซึ่งเป็นลักษณะบอกกล่าวโดยการขอคำปรึกษาของผู้หญิงมักเกิดขึ้นในขั้นที่สำรวจหาข้อมูลเพื่อนำมาเปรียบเทียบว่าทางเลือกอาชีพอะไรดีที่สุด ส่วนผู้หญิงโสดมักปรึกษาเพื่อนดังตัวอย่างพี่อิน อายุ 49 ปี บอกว่า

“ตอนที่พี่จะเปลี่ยนไปทำงานนวดไม่ได้บอกใครที่บ้านเลย ได้แต่คุยกันกับเพื่อนที่ทำงานบ้านด้วยกันและชวนกันไปต่างคนต่างไม่บอกทำงานบ้านอีกต่อไป เห็นคนบ้านสามขาและรู้จักกันกับเขาไปทำงานนวดก็เลยไปดูว่าเขาทำอะไร ถามเขาว่าไปทำอย่างไรบ้าง ตอนนั้นยังนวดไม่เป็น แล้ไปถามที่ร้านว่าเขารับพนักงานยังไ้ พอร้านบอกว่ารับและจะสอนวิธีการนวดให้ด้วย พวกฉันก็ไปลาออกและไปทำงานที่ร้านนวดเลย ทำไปสักพักมันได้เงินดีฉันก็ได้ชักชวนน้องสาวมานวดด้วยกันอีก”

จากการบอกเล่าของผู้หญิงที่โสดนั้นทำให้เห็นว่า เพื่อนเป็นผู้มีความสำคัญในการช่วยตัดสินใจที่จะเข้าไปทำงานอาชีพนวดแผนไทยเช่นกัน ส่วนผู้หญิงที่แต่งงานแล้วในขั้นตอนนี้มักจะได้รับการสนับสนุนจากญาติพี่น้องและเพื่อน เพื่อสร้างความมั่นใจให้มาก

ขึ้นในการเข้าไปทำงานอาชีพนวดแผนไทย ซึ่งอาจมีทั้งให้การสนับสนุนหรือคัดค้านในการไปทำงานอาชีพนวดแผนไทย ซึ่งมีตัวอย่างของสามีของผู้หญิงคนหนึ่งที่ยกเลิกไม่ให้ไปทำงานอาชีพนวดแผนไทยแต่ไม่ได้คัดค้านการย้ายถิ่นในการไปทำงานอาชีพอื่น ๆ จากตัวอย่างของแม่กวยอายุ 54 ปี เล่าถึงลูกสาวให้ฟังดังนี้

“แม่มีลูกสาว 2 คน ลูกสาวคนโตอยากไปนวดอยู่เหมือนกัน ได้ไปเรียนนวดกับพี่คำที่เป็นญาติกันอยู่ กรุงเทพฯ แต่สามีไม่ให้ไปนวดถ้าเมียไปนวดจะหนีและเลิกกัน เขาจะไม่เอา (แม่หัวเราะ) สามีจะหัวกระเป๋ากลับไปอยู่บ้านเขา ลูกสาวคนโตแม่เลยไปทำงานบ้าน แม่ไม่ได้ว่าอะไรเลยที่ลูกไปทำงานนวด ลูกสาวคนเล็กก็นวดทุกวันนี้ สามีเขาไม่ได้ว่าอะไรไปรับส่งเมียทุกวัน ทำงานนวดมันได้เงินดีด้วย แล้วบ้านเราไปทำงานนวดกันก็เยอะ มีเงินมีทองได้สร้างบ้านใหม่กันหลายคนเลย ได้ผัวฝรั่งก็มี”

การขอคำปรึกษาของผู้หญิงที่ไปประกอบอาชีพนวดแผนไทย ทำให้ทราบว่าผู้หญิงมีการตัดสินใจไปทำอาชีพนวดแผนไทยหรือไม่ขึ้นกับอยู่การได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว หากไม่ได้รับการสนับสนุนก็ไม่สามารถไปทำงานอาชีพนี้ได้ แต่ปัจจัยส่วนตัวของผู้หญิงเองส่วนหนึ่งเองจะเป็นองค์ประกอบการตัดสินใจด้วยเช่นกัน

(5) การตัดสินใจเข้าสู่อาชีพนวดแผนไทย เมื่อผู้หญิงได้ขอคำปรึกษาจากญาติพี่น้องหรือเพื่อนแล้ว พบว่าผู้หญิงส่วนใหญ่เลือกตัดสินใจไปทำงานอาชีพนวดแผนไทย เพราะเหตุผลเรื่องรายได้สูงกว่าอาชีพเดิม ส่วนผู้หญิงที่ไม่เปลี่ยนไปอาชีพนวดแผนไทย เพราะไม่ได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวเหตุผลเนื่องจากภาพพจน์ที่อาชีพนวดแผนไทยยังถูกมองว่าเป็นอาชีพที่มีการขายบริการทางเพศแอบแฝงร่วมอยู่ด้วย ด้วยเหตุนี้ผู้หญิงที่สมรสแล้วจะได้รับการคัดค้านจากสามี ไม่ให้ทำงานอาชีพนวดแผนไทย ส่วนผู้หญิงโสดและหม้ายจะถูกคัดค้านจากพ่อแม่ และญาติอื่นๆ แต่อย่างไรก็ตามการตัดสินใจเป็นเรื่องของลักษณะส่วนบุคคลของตัวผู้หญิงเองว่า จะเลือกทำงานอาชีพนวดแผนไทยหรือไม่ ถึงแม้จะได้รับการสนับสนุนหรือคัดค้านไม่ให้ทำงานอาชีพนวดแผนไทยก็ตาม ผู้หญิงโสดและหม้ายหรือหย่าร้าง ก็ยังตัดสินใจไปทำงานอาชีพนวดแผนไทย โดยผู้หญิงกลุ่มเหล่านี้ขอคำปรึกษาจากเพื่อนที่ทำงานอาชีพนวดแผนไทยหรือเพื่อนที่ทำงานในอาชีพอื่นด้วยกัน จึงไม่สนใจการสนับสนุนของครอบครัวอีก ผู้หญิงนำข้อมูลต่างๆ มาวิเคราะห์และสามารถตัดสินใจไปทำงานอาชีพนวดแผนไทยด้วยตนเอง การขอคำปรึกษาของผู้หญิงก่อนที่ไปทำงานนี้ ส่วนใหญ่เป็นเรื่องของสถานที่ทำงานและการเรียนนวดแผนไทย ตัวอย่างน้องเล็กอายุ 32 ปี เล่าว่า

“หนูได้ตกลงกับเพื่อนว่าจะไปนวดด้วยกัน คิดไปคิดมาอยู่หลายรอบว่าจะทำดีหรือไม่ ชวนเพื่อนที่ทำงานบ้านด้วยกันไปด้วย คิดว่าไปทำงานนวดคนเดียวคงไม่กล้า

แน่ ถ้าเพื่อนไม่ไปด้วย คิดอยู่ว่าทำไมคนอื่นเขายังนวดได้ เราก็ต้องนวดได้ด้วยสิ ไปเรียนวิธีการนวดก่อน หากนวดได้ก็ทำ นวดไม่ได้ก็ไม่ต้องทำ แต่อยากได้เงินนะพี่มันต้องทำได้สิ”

ในการวิจัยยังพบว่า ผู้หญิงโสเภณีหรือหม้ายมักมีเพื่อนร่วมคิดในการตัดสินใจเข้าไปทำงานอาชีพนี้มากกว่าสมาชิกในครอบครัว มักเป็นเพื่อนสนิทที่ทำงานอยู่ด้วยกัน การสนับสนุนความคิดของตนเองของผู้หญิงให้ตัดสินใจทำอะไรต่าง ๆ จะมีเงื่อนไขตามทฤษฎีการตัดสินใจของ Reeder ที่อธิบายไว้ถึงอิทธิพลที่เป็นแรงผลักดัน แรงดึงดูด และแรงสนับสนุนให้ผู้หญิงตัดสินใจไปทำงานในอาชีพนวดแผนไทย การตัดสินใจของผู้หญิงกลุ่มที่เปลี่ยนไปทำอาชีพนวดแผนไทยในอดีตกับปัจจุบันจะแตกต่างกันในเรื่องของค่านิยมในการยอมรับของอาชีพนวดแผนไทยอดีตภาพพจน์เรื่องการนวดของผู้หญิงส่งผลให้มีผลต่อการตัดสินใจและสนับสนุนของครอบครัว แต่ปัจจุบันมีคนยอมรับและภาพพจน์ของอาชีพนวดแผนไทยดีขึ้น ทำให้เป็นแรงดึงดูดให้ผู้หญิงตัดสินใจเข้าไปทำงานนวดกันมากขึ้นและมีการย้ายต่อออกไปอีกด้วย เมื่อผู้หญิงเข้ามาทำงานนวดแผนไทยในกรุงเทพฯ ผู้หญิงจะมีการสร้างปฏิสัมพันธ์กับคนในถิ่นปลายทางด้วย จึงเกิดเครือข่ายใหม่ขึ้น โดยเครือข่ายทำให้ผู้หญิงมีการย้ายถิ่นต่อไปในถิ่นปลายทางจังหวัดต่าง ๆ ในประเทศที่มีแหล่งท่องเที่ยว และยังมีการย้ายถิ่นไปทำงานนวดแผนไทยในต่างประเทศ ทำให้เห็นว่าการย้ายถิ่นของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยดำเนินไปอย่างต่อเนื่องอย่างไม่หยุดนิ่ง โดยอาศัยเครือข่ายทางสังคมเป็นตัวเชื่อมผู้หญิงกับถิ่นปลายทางนั้นๆ

2) กลุ่มผู้หญิงที่อยู่บ้านและย้ายถิ่นไปประกอบอาชีพนวดแผนไทย

ผู้หญิงกลุ่มนี้ คือ ผู้หญิงที่เป็นกลุ่มแรงงานใหม่พึ่งเรียนจบยังไม่มีประสบการณ์ย้ายถิ่นในการทำงานเป็นผู้หญิงโสเภณี และกลุ่มผู้หญิงที่เคยทำการย้ายถิ่นตั้งแต่อยู่ในวัยหนุ่มสาวหยุดย้ายถิ่นเมื่อทำการแต่งงานได้อาศัยอยู่หมู่บ้านเพื่อเลี้ยงดูลูกเป็นผู้ดูแลกิจกรรมทางเกษตรของครอบครัวและสามีเป็นผู้ไปทำงานหารายได้ให้ครอบครัวฝ่ายเดียว แต่ต่อมาผู้หญิงกลุ่มนี้ได้มีความคิดที่จะย้ายถิ่นอีกเพื่อไปประกอบอาชีพนวดแผนไทยในกรุงเทพฯ ซึ่งผู้หญิงกลุ่มนี้มีขั้นตอนการตัดสินใจดังต่อไปนี้

(1) การมีประสบการณ์ในการย้ายถิ่น ผู้หญิงในชุมชนส่วนใหญ่

ผู้หญิงจะมีประสบการณ์ในการย้ายถิ่นไปทำงานในที่ต่างๆ มาแล้วทุกคน เช่น เมื่อว่างจากกิจกรรมการทำงานจะไปรับจ้างตัดอ้อยกับครอบครัวช่วงระยะเวลาหนึ่งเมื่อถึงฤดูทำนา ก็จะกลับมาหมู่บ้าน บางรายเคยไปทำงานตามโรงงานอุตสาหกรรมที่กรุงเทพฯ เมื่อแต่งงานก็กลับมาอยู่บ้าน และผู้หญิงกลุ่มแรงงานใหม่จะเป็นกลุ่มที่พึ่งเรียนจบ บางรายจะมีประสบการณ์ไปเที่ยวในถิ่นปลายทาง เช่น การไปกรุงเทพฯ มาแล้วในช่วงปิดเทอม เพราะมีญาติพี่น้องโดยเฉพาะพ่อกับแม่ที่ทำงานอยู่ในถิ่นปลายทางทำให้รู้ถึงชีวิตความเป็นอยู่ในถิ่นปลายทางมาบ้างแล้ว

(2) การได้รับข้อมูลข่าวสารและการชักชวน ในรุ่นแรก (2535-2545) ที่ทำการย้ายถิ่นจะได้รับข้อมูลข่าวสารและการชักชวนจากญาติ พี่น้อง หรือเพื่อน เมื่อกลับมาเยี่ยมบ้านเท่านั้น โดยญาติจะมาเล่าถึงการทำงานนวดแผนไทย ในเรื่องของรายได้ที่ได้รับ ได้แก่ การได้รับทิปจากลูกค้า รายได้สองครั้งต่อเดือน รวมถึงแจ้งข่าวเกี่ยวกับความต้องการพนักงานนวดแผนไทยในสถานประกอบกิจการนวดแผนไทย ด้วยสาเหตุการจากเดิมผู้หญิงกลุ่มนี้ตั้งใจจะไม่ย้ายถิ่นหรือไม่คิดว่าจะไปทำงานอีก แต่ด้วยความนิยมของคนในชุมชนที่ส่วนใหญ่ผู้หญิงไปทำอาชีพนวดแผนไทยกัน และมีรายได้สูงกว่าอาชีพอื่นๆ รุ่นแรกส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงที่มีสถานภาพสมรสแล้ว และเป็นแม่หรือหย่าร้าง มีอายุตั้งแต่ 14 ปีขึ้นไป สำหรับผู้หญิงโสดเข้าทำงานในช่วงปี พ.ศ. 2535-2545 จะไม่นิยมไปทำงานนวดแผนไทย สำหรับผู้หญิงที่ทำการย้ายถิ่นในช่วงปี พ.ศ.2546 เป็นต้นมา จะเริ่มมีคนโสดเข้ามาทำอาชีพนวดแผนไทยมากขึ้น อาจเป็นช่วงที่รัฐบาลเข้ามาควบคุมมาตรฐานและสร้างภาพพจน์การนวดแผนไทยให้ดีขึ้นด้วย ดังนั้น เมื่อผู้หญิงในชุมชนได้ทราบข่าวเกี่ยวกับการทำงานนวดแผนไทยและรายได้ที่ได้รับค่อนข้างสูง จึงมีความคิดที่อยากย้ายถิ่นไปทำงานนวดแผนไทย ดังคำกล่าวของพี่ต๋ออายุ 39 ปี บอกว่า

“พี่สาวทำงานนวดอยู่ที่กรุงเทพฯ มาชวนว่า จะอยู่บ้านทำไมไปทำงานนวดด้วยกันไหม ได้เงินดี ไม่เหนื่อยด้วย สบายกว่าเลี้ยงลูกอยู่บ้านซะอีก ฝากลูกไว้กับยายนี้แหละ รอเงินจากสามีจะพอใช้อะไร เดียวลูกก็โตค่าใช้จ่ายยิ่งเพิ่ม คิดตามคำพูดของพี่สาวเลยอยากไปทำงานนวดบ้าง”

จะเห็นว่า ญาติพี่น้องทำหน้าที่เป็นเครือข่ายทางสังคมให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับอาชีพการนวดแผนไทย รวมถึงรายได้ที่จะได้รับและให้ความช่วยเหลือ แนะนำการเข้าทำงานนวดแผนไทย สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อความคิดที่จะย้ายถิ่นของผู้หญิง เป็นปัจจัยดึงดูดในถิ่นปลายทาง ส่วนค่าใช้จ่ายที่ต้องรับผิดชอบภายในครอบครัวชนบทเป็นแรงผลักดันให้ผู้หญิงคิดอยากย้ายถิ่น จากการสัมภาษณ์ พี่คำอายุ 47 ปี บอกว่า

“สามีขับรถแท็กซี่รับจ้างที่กรุงเทพฯ ไม่ค่อยได้เงิน มีลูกด้วยกันสามคน ค่าใช้จ่ายมาก น้องสาวสามีที่อยู่บ้านโพนทองรู้ภาวะปัญหาของครอบครัว จึงมาชวนให้ไปทำงานนวดที่ร้านหัตถเวชด้วยกันที่กรุงเทพฯ จะได้มีเงินใช้จ่ายในครอบครัวบ้าง ”

ส่วนการศึกษากลุ่มของหญิงอาชีพนวดแผนไทยรุ่นต่อมา (2546-ปัจจุบัน) พบว่าผู้หญิงโสดส่วนใหญ่ได้รับการชักชวนจากเพื่อนและผู้หญิงที่สมรสได้ข่าวรับข้อมูลข่าวสารจากญาติมากกว่าผู้อื่น พบว่ารุ่นต่อมาส่วนใหญ่เคยมีประสบการณ์ย้ายถิ่นไปทำงานอื่นมาก่อนเมื่อแต่งงานกลับมาอยู่บ้านได้ทราบข่าวจากญาติหรือเพื่อนที่ทำงานนวดแผนไทย เช่น เพื่อน

ผู้หญิงในชุมชน น้ำ และป่า ที่ทำงานนวดแผนไทยอยู่แล้วชวนเข้าไปทำ จากการสัมภาษณ์ ผู้หญิงน้องบัว อายุ 30 ปี เล่าว่า

“หนูเห็นเพื่อนทำงานนวดกันหลายคน เลยคิดอยากทำบ้าง เพื่อนบอกว่าทำแล้วได้เงินดี ทีปก็ติดจากลูกค้าฝรั่ง เพื่อนจึงแนะนำให้ไปฝึกนวดกับพี่สาวอยู่ หมู่ที่ 6 ก่อนแล้วให้มาหาที่กรุงเทพฯ ช่วงนั้นก็พึ่งเลิกกับแฟนคนแรกมา มีลูกด้วยกันคนหนึ่งลูกยังเล็กจึงให้แม่ช่วยเหลือ หนูต้องหาเงินมาให้พ่อกับแม่ทุกเดือนเพราะรับผิดชอบเลี้ยงลูกคนเดียว หนูกับมาอยู่บ้านช่วงที่พ่อเสียชีวิต เมื่อรู้ว่าทำงานนวดมีรายได้ดีและมีคนไปทำกันเยอะหนูเลยอยากทำบ้าง”

จะเห็นว่า ผู้หญิงทุกรุ่นมีเครือข่ายทางสังคมในถิ่นปลายทางให้ความช่วยเหลือให้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับงานนวดแผนไทย และผู้หญิงมีแรงผลักดันจากครอบครัวเรื่องภาระเป็นสำคัญ โดยเครือข่ายทางสังคมดังกล่าวมักเป็นญาติพี่น้องและเพื่อนในชุมชน

(3) การสำรวจข้อมูลและเปรียบเทียบข้อมูล จากการศึกษาพบว่า เมื่อผู้หญิงได้รับข้อมูลข่าวสารและการชักชวนไปทำงานนวดแผนไทย ผู้หญิงมีความคิดที่อยากย้ายถิ่น และนำข้อมูลที่ได้รับทราบจากการชักชวนมาเปรียบเทียบกับสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่บ้านกับถิ่นปลายทาง โดยสำรวจข้อมูลข่าวสารในพื้นที่ปลายทางจากญาติพี่น้อง และเพื่อนบ้านในชุมชนและนอกชุมชนที่ประกอบอาชีพนวดแผนไทย สำหรับผู้หญิงรุ่นแรกมักหาข้อมูล สถานที่ที่นวดแผนไทยมีที่ไหนบ้าง ลักษณะการทำงานเป็นไปแบบไหนทำงานช่วงไหน รายได้ที่ได้รับวิธีการเข้าทำงาน การฝึกนวดแผนไทยที่ไหน ที่พักอาศัยในถิ่นปลายทาง และมีค่าใช้จ่ายอะไรบ้างในการเข้าทำงานนวดแผนไทย รวมทั้งสำรวจด้วยว่าหากเดินทางไปทำงานนวดแผนไทยแล้วใครจะช่วยเลี้ยงดูลูก หรือพ่อแม่ที่กำลังแก่เฒ่าที่อยู่ในหมู่บ้าน ผู้หญิงจะหาทางเลือกให้ตัวเอง บางรายไม่ได้หาข้อมูลเอง แต่ได้รับการชักชวนจากเพื่อนและช่วยหาข้อมูลรายละเอียด พร้อมทั้งอำนวยความสะดวกพาไปเข้าทำงาน ดังข้อมูลจากพี่นา อายุ 43 ปี บอกว่า

“มีเพื่อนรุ่นน้องเคยเย็บผ้าด้วยกันที่บ้านเขาไปทำงานนวดก่อนเขามาชวนและบอกว่าที่ร้านเขาทำงานอยู่ต้องการคนนวดหลายคน เขาบอกว่าพี่น่าจะมาทำด้วยกันนะ เพราะสามีก็อยู่กรุงเทพฯ อยู่แล้ว ไม่ต้องเช่าห้องอีก ลูกโตแล้วน่าจะให้อยู่กับยายกันได้ พี่ก็อยากแยกบ้านออกจากแม่ เพราะลูกโตแล้ว บ้านของแม่ก็จะให้น้องสาวมาอยู่ แต่น้องสาวพี่ยังไม่แต่งงานทำงานบ้านอยู่ที่กรุงเทพฯ ไม่รู้จะกลับมาบ้านตอนไหน ตามแม่พี่ก็บอกว่าให้ไปทำเถอะเพราะลูกเริ่มโตต้องใช้จ่ายเพิ่มขึ้น พี่ได้ถามหลายคนเหมือนกัน ว่าเขาไปนวดกันแบบไหน เพราะกลัวคนอื่นเขามองว่าไปนวดและทำอย่างอื่นด้วย แต่คนที่ไปนวดหลายคนบอกว่า แค่นวดง่าย ๆ ไม่ยาก นวดแบบผ่อนคลายเป็นมีอะไรลูกค้าส่วนใหญ่เป็นฝรั่งให้ทิปดี คนทำเยอะเรื่องอื่นๆ นั้นแล้วแต่เราทำตัว

พอสามีกลับมาบ้านที่เลขคุยกับสามี เขาก็ไม่ได้ว่า จึงตัดสินใจลงไปกรุงเทพฯ พร้อมสามี และให้สามีพาไปหาน้องที่ชวนไปนวดที่ร้านด้วย”

จะเห็นว่า ผู้หญิงใช้วิธีการสำรวจทางเลือก เป็นข้อมูลในการตัดสินใจย้ายถิ่น โดยหาข้อมูลจากถิ่นปลายทางจากผู้ที่ย้ายถิ่นไปประกอบอาชีพนวดแผนไทย และพิจารณาข้อมูลจากถิ่นต้นทางจากสถานภาพทางครอบครัวของตนเอง และการหาข้อมูลในการฝึกวิธีการนวดแผนไทย มีค่าใช้จ่ายอย่างไร ผู้หญิงส่วนใหญ่ได้รับคำแนะนำหรือสอบถามข้อมูลจากญาติพี่น้อง ผู้หญิงจะนำข้อมูลมาเพื่อเปรียบเทียบทางเลือกต่อไป

ผู้หญิงที่มีความคิดอยากย้ายถิ่นไปประกอบอาชีพนวดแผนไทย เมื่อสำรวจทางเลือกเกี่ยวกับข้อมูลสถานที่ทำงานในถิ่นปลายทางที่ต่างๆ กัน ว่าที่ไหนมีรายได้มากกว่าและมีคนรู้จักสามารถฝากเข้าทำงานได้ การใช้ชีวิตความเป็นอยู่ในถิ่นปลายทาง ที่พักอาศัย มีลักษณะอย่างไร และเปรียบเทียบการย้ายถิ่นกับไม่ย้ายถิ่นมีรายได้จากที่ไหนมาใช้จ่ายในครอบครัว สำหรับผู้หญิงส่วนใหญ่เปรียบเทียบข้อมูลด้านรายได้ที่คาดว่าจะได้รับจากอาชีพนวดแผนไทยและรายจ่ายที่ต้องจ่าย กับอาชีพที่ทำในหมู่บ้านที่เคยทำแตกต่างกันมาก ดังคำกล่าวของพี่อร อายุ 39 ปี ที่เล่าว่า

“เคยไปเย็บผ้าที่กรุงเทพฯ พอแต่งงานเลยกลับมาอยู่บ้านเลี้ยงลูก เมื่อลูกเริ่มโตเรียนหนังสือใช้เงินเปลือง ค่าใช้จ่ายมันหลายรอแต่เงินจากสามีและขายข้าวปีละครั้ง มันไม่พอจ่าย เห็นเขาว่าไปนวดมันได้เงินดี เลยอยากไป ถ้าอยู่ก็ไม่มีอะไรเพราะลูกก็โตแล้ว น่าจะฝากแม่กับพ่อที่อยู่บ้านติดกันให้ช่วยดูแลลูกให้ได้ คิดว่าจะไปเช่าห้องพักอยู่กับสามีที่ขับรถแท็กซี่อยู่กรุงเทพฯ”

จากคำบอกเล่าดังกล่าวผู้หญิงเปรียบเทียบทางเลือกที่จะถิ่นปลายทางกับถิ่นต้นทางระหว่างรายได้ที่จะได้รับและค่าใช้จ่ายที่จะต้องจ่ายภายในครอบครัว และการเดินทางที่มีญาติอยู่ที่ถิ่นปลายทางอยู่แล้วทำให้ไม่น่ามีปัญหาอะไรสำหรับหาทางเลือกที่จะเดินทางไปทำงานนวดแผนไทยที่กรุงเทพฯ

(4) การขอคำปรึกษา ผู้หญิงเมื่ออยากย้ายถิ่นไปทำงานนวดแผนไทย นำข้อมูล ต่างๆ ของการทำงานนวดแผนไทยมาขอคำปรึกษาจากญาติพี่น้องในครอบครัว เพื่อวางแผนการย้ายถิ่น โดยผู้หญิงที่สมรสมักขอคำปรึกษาจากสามีก่อนว่าจะทำการย้ายถิ่นหรือไม่ เพราะจะต้องได้รับการสนับสนุนจากสามีก่อน และต้องปรึกษาพ่อแม่ด้วยกรณีมีลูกยังเล็กเพื่อจะได้หาคนมาดูแลบ้านและดูแลลูกบารายถ้าพ่อแม่แก่เฒ่ามากหรือเสียชีวิตแล้วก็นำลูกย้ายถิ่นไปเลี้ยงดูที่กรุงเทพฯ ส่วนหญิงที่โสดและหม้ายหรือหย่าร้าง จะขอคำปรึกษาการย้ายถิ่นกับพ่อแม่

และพี่น้อง เมื่อเดินทางไปทำงานนวดแผนไทยในถิ่นปลายทาง ผู้หญิงโสคจะได้รับการสนับสนุนจากพ่อแม่ ดังคำกล่าวของแม่ไฮ อายุ 70 ปี ที่กล่าวว่า

“ลูกสาวไปทำงานนวดอยู่ที่กรุงเทพฯ ตอนเขาจะไปก็มาบอกว่าจะไปทำงาน ฝากดูแลบ้านและลูกให้ด้วย ลองไปทำเหมือนเขาลองดูบ้าง เขาว่างานนวดมันได้เงินดี ไม่เสียหายอะไร ยายเลยจะไปชะจะดูแลบ้านและลูกให้ อยู่บ้านก็ไม่มีอะไรทำ เมื่อถึงเวลาทำนาก็ให้ส่งเงินมาจ้างเขาช่วยทำเอา”

จากคำบอกเล่าของสมาชิกในครอบครัวหญิงอาชีพนวดแผนไทย ที่ผู้หญิงขอคำปรึกษาก่อนตัดสินใจย้ายถิ่นไปทำงานนวดแผนไทยที่กรุงเทพฯ โดยผู้หญิงอาจได้รับการสนับสนุนให้ย้ายถิ่น บางรายอาจไม่ได้รับการสนับสนุนให้ย้ายถิ่นไปทำงานอาชีพนวดแผนไทย ดังตัวอย่างลูกสะใภ้ของแม่พาอายุ 61 ปี ที่เล่าให้ฟังว่า

“แม่มีลูกสาวสองคนนวดกันหมด ลูกสะใภ้คนโตก็นวด ลูกชายใหญ่แม่ได้เมียสองคนนวดทั้งสอง เลิกกันแล้วกับคนแรก แต่ก็นวดคือกัน เมียคนที่สองเป็นคนอุดรธานี ลูกสะใภ้คนเล็กนี่ลูกชายแม่ไม่ให้ไปนวด ฝึกนวดแล้วเตรียมกระเป๋าจะขึ้นรถไปนวดแล้วแต่พ่อโทรมาว่าไม่ให้ไป ให้อยู่บ้านเลี้ยงลูกอย่างเดียว ลูกสะใภ้มันเห็นคนไปกันหลายเลยอยากไปคือกันกับคนอื่นเขา มันได้เงินคืออยู่ ถึงช่วงลงทำนาแม่โทรไปขอเงินมาทำนา เท่าไหร่ก็ส่งมาให้ คราวก่อนแม่ขอไปสามหมื่นบาทค่าไถนา ลูกสาวแม่ก็ส่งมาให้ไม่ว่าหยัง และส่งมาให้ค่าใช้จ่ายลูกของเขาอีกเดือนละประมาณ 6,000 บาท ลูกสะใภ้อยากหาเงินช่วยพี่บ้าง เพราะ ลูกชายแม่ซื้อแท็กซี่ 2 คัน เมียเลยอยากไปช่วยหาเงินแต่มันไม่ยอม”

จากคำบอกเลาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึง มุมมองที่แตกต่างของคนในครอบครัว และภาพพจน์ของอาชีพนวดแผนไทยยังไม่ดี จึงทำให้ลูกชายของแม่พาไม่ยอมให้ภรรยาไปประกอบอาชีพนวดแผนไทยที่กรุงเทพฯ เหมือนน้องสาวของตน จากการศึกษาพบอีกว่าส่วนใหญ่แล้วแม่พ่อก็จะไม่ยับยั้งหรือห้ามการย้ายถิ่นของลูกสาวในการไปประกอบอาชีพนวดแผนไทย พ่อแม่มักเป็นผู้สนับสนุนในการย้ายถิ่นของลูกสาวในการประกอบอาชีพนวดแผนไทย ส่วนใหญ่สามีไม่สนับสนุนการย้ายถิ่นไปประกอบอาชีพนวดแผนไทยของผู้หญิงในชุมชน

(5) การตัดสินใจย้ายถิ่น เมื่อผู้หญิงที่ต้องการไปประกอบอาชีพนวดแผนไทยได้ปรึกษาคครอบครัวและญาติพี่น้องแล้ว พบว่าสาเหตุที่ทำให้ผู้หญิงส่วนใหญ่ตัดสินใจย้ายถิ่นเพราะมีญาติพี่น้อง อาศัยอยู่ในถิ่นปลายทางที่คอยให้ความช่วยเหลือ และอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้หญิงในเรื่อง ที่พักอาศัย การพาไปติดต่อขอฝึกนวดแผนไทย การสมัครเข้าทำงาน ส่วนผู้หญิงที่ตัดสินใจไม่ย้ายถิ่นไปทำงานนวดแผนไทย เพราะไม่ได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวและมักจะเป็นผู้หญิงที่สมรสแล้วสามีไม่เห็นด้วย การย้ายถิ่นของผู้หญิงโสคที่พึงเรียนจบ

ส่วนใหญ่มักจะตัดสินใจย้ายถิ่นไปที่ถิ่นปลายทางทันที โดยไม่มีเป้าหมายหลักที่จะทำงานนวดแผนไทย แต่ต้องการที่จะทำงานอื่น เมื่อไม่มีอย่างอื่นทำก็จะหันมาทำงานอาชีพนวดแผนไทย

3.2.2 ขั้นตอนการเดินทางย้ายถิ่น

เมื่อผู้หญิงตัดสินใจไปทำอาชีพนวดแผนไทย ผู้หญิงจะต้องเดินทางไปในถิ่นปลายทางที่มีแหล่งงาน ส่วนใหญ่ไปทำที่กรุงเทพฯ ผู้หญิงมีขั้นตอนการเดินทางดังนี้

1) กลุ่มผู้หญิงที่ย้ายถิ่นไปทำงานอยู่ในถิ่นปลายทางแล้ว

เมื่อผู้หญิงได้ตัดสินใจทำงานอาชีพนวดแผนไทยแล้ว ผู้หญิงกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นการย้ายที่พักอาศัยใหม่ เพื่อให้อยู่ใกล้สถานที่ทำงานอาชีพนวดแผนไทย หรือไม่ได้ย้ายที่พักอาศัยยังคงพักอยู่ที่เดิมเพียงเดินทางไปทำงานไกลกว่าเดิม ส่วนใหญ่ผู้หญิงที่ต้องย้ายที่พักอาศัยใหม่มักเป็นผู้หญิงโสดหรือหม้าย เพราะต้องการความสะดวกในการเดินทางไปทำงานและมักพักอาศัยอยู่กับเพื่อนหรือญาติ สำหรับผู้หญิงสมรสที่พัวกับสามีจะไม่ย้ายที่อยู่อาศัยอีกถึงแม้ว่าจะมีระยะทางจากที่พักอาศัยอยู่ไกลจากสถานที่ทำงานนวดแผนไทย จะพิจารณาถึงความสะดวกของการทำงานของสามีมากกว่า จากตัวอย่างพินัน วัย 49 ปี เล่าว่า

“เมื่อตอนที่พี่เลือกจะทำงานนวดตั้งแต่ปี พ.ศ.2535 พี่ได้ย้ายที่อยู่จากที่เคยทำงานบ้านตามบ้านมาตั้งแต่เป็นสาวตอนอายุ 17 ปี ออกจากบ้านนอกมาก็มาทำงานล้างจาน และก็ไปทำงานบ้านจนไม่ได้ลูกได้ผัวกับเขา เพื่อนที่อยู่บ้านสามขาทำงานบ้านอยู่ด้วยกัน มีญาติไปทำงานนวดแผนไทย เขาหาคนไปทำนวดหลายคนที่ร้าน เพื่อนพี่เขาได้ข้อมูลมารายละเอียดต่างๆ พี่ว่าแน่ใจอยู่หรือ เขาจะไม่หลอกเราไปขายตัวเปล่าๆ เพื่อนเลขนัดญาติว่าจะไปดูที่สถานที่ทำงานกันก่อน พอพวกพี่ไปดูก็อยากทำ เพราะร้านหัตถเวชมีรูปแบบร้านมีลักษณะสะอาดได้มาตรฐาน ไม่เป็นแบบอบ อบ นวด คุยกันกับเพื่อนว่าจะมาทำงานนวด นัดแนะกับญาติเพื่อน โดยที่ร้านจะเป็นผู้ฝึกนวดให้มาทำงานเลข พี่ยังไม่ไปเพราะต้องมาบอกให้เจ้านายที่ทำงานบ้านว่าจะออก เจ้านายขอให้ทำงานต่ออีกก่อนเพราะยังไม่มีแม่บ้านใหม่ ที่ไว้ใจได้ เพื่อนพี่เขาไปทำงานนวดก่อน พี่อยู่สอนงานบ้านให้กับคนใหม่จนเป็น เพื่อนพี่ส่งข่าวให้ทราบตลอดเกี่ยวกับการทำงาน ได้เงินดี นายจ้างพี่ก็ไม่ยอมให้ออกบอกว่าคนใหม่ทำงานไม่ดี ขอให้อยู่ต่ออีก เพื่อนพี่บอกว่าเรายู่มานานแล้วให้ออกมาเถอะ เราไม่ได้อะไรเลย แก่แล้วก็ต้องออกไปอยู่บ้านมีเงินนิดเดียว ออกมาหาเงินดีกว่า พี่จึงออกจากบ้านเจ้านายไปอยู่กับเพื่อน ตอนย้ายก็ให้พี่ชายและน้องเขามาช่วยขนของให้เข้ารถกระบะ 200 บาท และเอารถสามล้อที่น้องเขาพาרכบนมาช่วยขนกลับที่ห้องพัก และ เพื่อนเป็นคนสอนนวดให้พี่ และทำงานที่ร้านได้เงินดี พี่ทำได้ปีโตรชนน้องสาวให้มาทำด้วย แต่ทุกคนมีสามีไม่มีใครมาในตอนนั้น มีน้องสาวอีกคนที่มาเพราะไม่มีสามีหย่าร้างตั้งแต่ลูกยังเล็ก พี่ย้ายที่อยู่ออกจากเพื่อนมาเช่าห้องกับน้องสาวและน้องชายที่ลงมารับจ้างในโรงงานกระดาษ ทำมาเรื่อย

น้องสาวคนอื่นๆ ก็ตามมาทำด้วยจนครบ ร้านนวดเขาขายร้านใหม่เขาก็ให้พี่ไปอยู่ จนเป็นคนควบคุมคอร์สนวดในแต่ละวันและ ทดสอบการเข้าทำงานนวดของพนักงานที่มาสมัครทุกคน พี่ไม่ค่อยสอนคนอื่นเท่าไร”

จะเห็นว่ากรณีของพี่อินมีเครือข่ายทางสังคมที่เป็นของเพื่อนในการเข้าทำงาน และเมื่อเปลี่ยนมาทำอาชีพนวดแผนไทยก็จะย้ายที่อยู่อาศัยเพราะเดิมอยู่กับนายจ้าง และเพื่อความสะดวกในการทำงาน นอกจากนั้นพี่อินยังทำหน้าที่เครือข่ายทางสังคมด้วยการติดต่อชักชวนพี่น้องเข้ามาทำงานนวดแผนไทยเมื่อเห็นว่ามียารายได้ดี เนื่องจากพี่อินเป็นคนโสดที่ย้ายถิ่นลักษณะการตัดสินใจจะไม่ยุ่งยากในการปรึกษากับคนในครอบครัว การตัดสินใจจึงง่ายและการขนย้ายยังคงอาศัยแรงจากญาติพี่น้อง

2) กลุ่มผู้หญิงที่อยู่บ้านและย้ายถิ่นไปประกอบอาชีพนวดแผนไทย

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า ผู้หญิงส่วนใหญ่นิยมย้ายถิ่นไปทำอาชีพนวดแผนไทยที่กรุงเทพฯ ดังนั้น การเดินทางเพื่อย้ายถิ่นไปทำงานอาชีพนวดแผนไทยของผู้หญิงรุ่นแรกส่วนใหญ่ใช้รถโดยสารจากชุมชนลักษณะเป็นรถสองแถวดังที่กล่าวมาแล้วว่ามีจำนวน 2 รายที่วิ่งรับจ้างเข้ากรุงเทพฯ ทุกวันเสาร์ตอนเย็น เมื่อถึงกรุงเทพฯ ไปส่งจนถึงที่พักของญาติในถิ่นปลายทางทำให้มีความสะดวกในการเดินทางมากยิ่งขึ้น ไม่ต้องเสียเวลาต่อรถหรือเรียกรถรับจ้าง ส่วนใหญ่ผู้หญิงเดินทางพร้อมญาติอาศัยอยู่ในถิ่นปลายทางและกลับมาเยี่ยมบ้าน ต่อมาผู้คนในละแวกเดียวกัน มีการย้ายถิ่นเพิ่มขึ้น มีรถวิ่งรับผู้โดยสารเพิ่มขึ้นเพื่อรองรับการเดินทางไปกรุงเทพฯ ของคน ดังที่กล่าวมาแล้วในเรื่องการคมนาคมของชุมชน เมื่อผู้หญิงตัดสินใจย้ายถิ่นก็จะนัดแนะญาติในถิ่นปลายทางโดยโทรศัพท์ให้เรียบร้อยก่อนเดินทาง ดังนั้น การเดินทางก็ถือว่าไม่ลำบากมากนัก แต่ก็มีผู้หญิงบางรายที่ขึ้นรถโดยสารของหมู่บ้านหนองคุณจะต้องมีการจ้างรถรับจ้างไปส่งที่พักอาศัยอีกต่อหนึ่ง ส่วนใหญ่พบว่า ที่พักอาศัยของผู้หญิงย้ายถิ่นอาชีพนวดแผนไทยจะอยู่บริเวณใกล้ท่ารถตรงโรงแรมเคอร์ทวินทาวเวอร์ ดังที่กล่าวมาแล้ว การเดินทางของผู้หญิงไปถิ่นปลายทางจึงไม่ได้ยากลำบาก และมักเดินทางไปพร้อมกับญาติหรือเพื่อนเมื่อได้ติดต่อกับญาติที่อยู่ในถิ่นปลายทาง บางรายเดินทางไปกับแท็กซี่ส่วนบุคคลที่ซื้อมาเพื่อรับจ้างในกรุงเทพฯ กรณีกลับมาเยี่ยมบ้านเมื่อถึงเทศกาลงานบุญ เมื่อเดินทางกลับกรุงเทพฯ ก็จะชักชวนญาติที่ต้องการไปกรุงเทพฯ ขึ้นรถแท็กซี่ไปด้วยกัน ส่วนใหญ่ผู้หญิงเมื่อไปถึงกรุงเทพฯ แล้วจะพักอยู่กับญาติพี่น้องและเพื่อนไปก่อน พบว่าผู้หญิงที่สมรสจะพักอาศัยกับสามี และผู้หญิงโสดหรือหม้ายจะพักอยู่กับญาติและเพื่อน

3.2.3 ขั้นตอนการฝึกวิธีการนวดแผนไทย

การฝึกอบรมนวดแผนไทยที่ได้รับนิยมฝึกกันได้แก่ การนวดแบบทั่วไปหรือนวดแบบเชลยศักดิ์ เมื่อตัดสินใจทำงานนวดแผนไทย ผู้หญิงทุกคนต้องฝึกวิธีการนวดแผนไทย

ในการฝึกนวดแผนไทยช่วงแรกในปี พ.ศ. 2535-2538 ส่วนใหญ่จะฝึกกับญาติหรือฝึกจากรุ่นพี่ในร้านนวดแผนไทย ค่าใช้จ่ายมีไม่มากนักเป็นค่าพิธีการไหว้ครูหรือขึ้นครูก่อนที่จะทำการเรียนนวดแผนไทย ซึ่งจะใช้เวลาประมาณ 3 วันการเรียนนวดแผนไทยกับญาติจะเป็นการเรียนตัวต่อตัว ใช้เวลาไม่นานเกินหนึ่งอาทิตย์หรือมากกว่านั้นขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้หญิงแต่ละคน สำหรับร้านที่ฝึกวิธีการนวดแผนไทยให้ฟรีโดยให้พนักงานรุ่นพี่เป็นผู้ฝึกวิธีการนวดแผนไทยให้รุ่นน้องและรับเข้าไปทำงานที่ร้านเพราะช่วงนั้นพนักงานนวดแผนไทยมีน้อย ครูฝึกเริ่มมีการเก็บค่าสอนวิธีการนวดแผนไทย และต่อมาช่วงวิกฤติเศรษฐกิจ พ.ศ. 2540 รัฐบาลเข้ามาส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวดังที่กล่าวมาแล้ว ทำให้ร้านนวดแผนไทยเปิดสถาบันฝึกอบรมและบริการนวดแผนไทย ส่งผลถึงมีผู้หญิงเข้ามาทำงานอาชีพนวดแผนไทยเป็นจำนวนมาก รวมไปถึงกลุ่มผู้หญิงที่เคยฝึกให้ญาติและเพื่อน มีการเก็บค่าฝึกวิธีการนวดแผนไทย หรือค่ายกครู แต่ผู้หญิงยังฝึกนวดแผนไทยจากญาติและคนในชุมชนเดียวกันมากกว่า ถึงแม้ว่าจะมีหน่วยงานของภาครัฐเปิดอบรมนวดแผนไทยกันเป็นจำนวนมากมีค่าใช้จ่ายถูกกว่า แต่ส่วนใหญ่ผู้หญิงเลือกฝึกจากญาติในชุมชนเพราะสะดวก รวดเร็วกว่า การฝึกนวดแผนไทยมักเป็นช่วงเลิกงานและวันหยุดของผู้หญิงที่รับสอนนวดแผนไทย ส่วนใหญ่ผู้หญิงที่มีความต้องการไปทำงานนวดแผนไทยถึงจะเรียนวิธีการนวดแผนไทย โดยมีผู้ฝึกสอนอยู่ในหมู่บ้านประมาณ 2 คน มีค่าใช้จ่ายตั้งแต่ 1,500 บาทขึ้นไป แต่การฝึกนวดแผนไทยกับญาติในชุมชนไม่ได้รับวุฒิบัตร ดังนั้น ผู้หญิงที่ต้องการทำงานนวดแผนไทยต้องฝึกอบรมการนวดแผนไทยกับสถานประกอบการที่ได้รับอนุญาตตามประกาศจากกระทรวงสาธารณสุข ไม่น้อยกว่า 150 ชั่วโมงดังที่กล่าวมาแล้วโดยการแนะนำของญาติหรือเพื่อนที่รู้จักสถานประกอบการดังกล่าว และต้องจ่ายค่าวุฒิบัตรประมาณ 2,000-5,000 บาท จากการสัมภาษณ์น้องพร อายุ 31 ปี เล่าว่า

“ทราบข่าวเหมือนกันว่ามีหน่วยงานของรัฐเปิดสอนหลายที่ค่าใช้จ่ายถูก แต่ไม่ไปเรียนด้วยเพราะเสียเวลา เรียนกับคนที่บ้านดีกว่า รวดเร็ว และไปติดต่อซื้อวุฒิบัตรเอา ร้านที่ออกวุฒิบัตรแค่เราลงนวดให้ดู หากนวดเป็นจะออกใบรับรองการฝึกอบรมให้ ใช้เวลาวันเดียวหรือสองวันเพราะเรานวดเป็นมาแล้วทำให้ไม่เสียเวลา ผู้หญิงในหมู่บ้านที่ทำงานนวดใช้วิธีการแบบนี้ทั้งนั้น”

จากการสัมภาษณ์ผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยรุ่นแรก ๆ ภายในชุมชนพบว่า รุ่นแรกยังไม่ได้ใช้วุฒิบัตรการนวดแผนไทย เป็นเพียงการฝึกวิธีการนวดแผนไทยจากญาติหรือรุ่นพี่และฝากให้เข้าไปทำงานที่ร้านเดียวกันกับญาติที่ทำงาน มีการเสียค่าครูให้ผู้ฝึกสอนไม่มากนัก จนกระทั่งปี พ.ศ. 2546 ดังที่กล่าวมาแล้วว่ามีกระทรวงสาธารณสุขเข้ามาควบคุมให้สถานประกอบการนวดแผนไทยให้ได้มาตรฐานตามระเบียบที่กระทรวงสาธารณสุขกำหนด และพนักงาน

นวดแผนไทยทุกคนต้องมีใบรับรองการฝึกอบรมนวดแผนไทย ผู้หญิงที่ทำงานนวดแผนไทยหากไม่มีวุฒิปัตรต้องไปติดต่อกับฝึกอบรม

การเรียนรู้วิธีการนวดแผนไทยของผู้หญิงในหมู่บ้าน มีจะมีขั้นตอนดังนี้ ได้แก่ การเตรียมตัวฝึกนวดแผนไทย การฝึกนวดแผนไทย การทำวุฒิปัตร แต่ละขั้นตอนมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ก. การเตรียมตัวฝึกนวดแผนไทย ก่อนที่จะมีการสอนการฝึกนวดแผนไทย ผู้หญิงทุกคนต้องทำพิธีไหว้ครูก่อน ในการทำพิธีไหว้ครูต้องนำดอกไม้ ธูป เทียน เงินค่ายกครู พร้อมทั้งเงินค่าฝึกนวดแผนไทย การไหว้ครูเป็นเรื่องของความเชื่อมาตั้งแต่อดีต ที่บอกต่อกันมาว่าหากผู้ใดที่ฝึกนวดแผนไทยไม่มีการไหว้ครูก็จะจำทำนวดแผนไทยไม่ได้ และจะทำให้ความปวดเมื่อยกลับมาหาผู้นวดแผนไทยเอง ดังนั้น พิธีการไหว้ครูจึงนิยมทำก่อนที่จะฝึกนวดแผนไทย ถึงแม้ว่าปัจจุบันการไหว้ครูจะนิยมทำกันแบบง่ายๆ มีพิธีการไม่มากเท่าไร แต่ความเชื่อดังกล่าวก็ยังคงมีอยู่ในกลุ่มผู้หญิงชนบทที่จะย้ายถิ่นไปทำงานอาชีพนวดแผนไทย

ข. การฝึกนวดแผนไทย การฝึกนวดแผนไทยแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ การฝึกนวดแผนไทยในภาคทฤษฎีหรือความรู้ทั่วไปในการนวดแผนไทย และการฝึกในภาคปฏิบัติหรือการฝึกนวดจริง

การฝึกภาคทฤษฎี ในขั้นตอนนี้ครูฝึกจะสอนความรู้ทั่วไปในการนวดแผนไทย เริ่มจากวิธีการใช้นิ้วมือและท่าทางต่างๆ ในการนวดแผนไทย ในอดีตจะใช้เวลานวดแผนไทยให้ผู้มารับบริการอยู่ที่ 3 ชั่วโมง ปัจจุบันมีการปรับทำนวดแผนไทยให้น้อยลงอยู่ที่ประมาณ 2 ชั่วโมงและ 1 ชั่วโมง ขึ้นอยู่กับผู้มาใช้บริการจะเลือก การฝึกในภาคทฤษฎีของผู้หญิงส่วนใหญ่ใช้เวลาฝึกประมาณครึ่งวัน หลังจากนั้นก็จะเริ่มฝึกปฏิบัตินวดแผนไทย

การฝึกภาคปฏิบัติ เมื่อผู้หญิงเรียนรู้การฝึกในภาคทฤษฎีครบทุกท่าแล้ว ครูฝึกจะเริ่มสอนการนวดแผนไทยในภาคปฏิบัติ โดยให้ผู้รับการฝึกจะสลับกันเป็นเป็นคณนวดและเป็นหุ่นนวด ในกรณีที่ฝึกพร้อมกันหลายคน หากมีผู้รับการฝึกคนเดียวครูฝึกจะเป็นหุ่นนวดให้หรือผู้รับการฝึกจะชักชวนเพื่อนมาเป็นหุ่นนวด ครูฝึกจะเป็นผู้ดูวิธีการปฏิบัตินวดแผนไทยของผู้รับการฝึกนวดแผนไทย และคอยแนะนำการนวดแผนไทยในท่าต่างๆ เช่น การลงน้ำหนักมือในส่วนต่างๆ ซึ่งในแต่ละส่วนจะใช้เวลาถนัดนิ้วมือต่างกัน ลงน้ำหนักมือต่างกัน ในการฝึกนวดแผนไทยของผู้หญิงจะใช้เวลาแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับความสามารถของแต่ละคน โดยเฉลี่ยใช้เวลาในการฝึกนวดแผนไทยประมาณ 3-5 วัน บางคนก็เร็วกว่านั้น เนื่องจากการฝึกนวดแผนไทยเพื่อไปทำงานของผู้หญิงจะเน้นการฝึกนวดแผนไทยแบบผ่อนคลายตามความต้องการของลูกค้าในปัจจุบัน ดังนั้นผู้หญิงจะฝึกนวดแผนไทยพอนวดแผนไทยได้ จะไม่เน้นการฝึกเพื่อรักษา เมื่อผู้หญิงฝึกนวดแผน

ไทยได้แล้ว ต้องไปติดต่อขอวุฒิบัตร ดังนั้นครูฝึกจะเป็นผู้แนะนำให้ไปติดต่อขอวุฒิบัตร หรือมีญาติที่รู้จักพาไป ดังจะกล่าวต่อไป

ค. การทำวุฒิบัตร จากการศึกษาขั้นตอนการฝึกนวดแผนไทยของผู้หญิงในชุมชนดังที่กล่าวมาแล้วว่า ส่วนใหญ่เป็นการฝึกกันเองจึงทำให้ผู้หญิงไม่ได้รับวุฒิบัตรเพื่อใช้ในการสมัครเข้าทำงานนวดแผนไทย ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งในการเข้าไปประกอบอาชีพนวดแผนไทย จะมีค่าใช้จ่ายต่างๆ ประมาณ 2,000-5,000 บาท เมื่อผู้หญิงฝึกเสร็จส่วนใหญ่จะได้รับคำแนะนำจากญาติให้ไปติดต่อการทำวุฒิบัตรที่กรุงเทพฯ ขั้นตอนนี้ผู้หญิงส่วนใหญ่ต้องเดินทางไปทำวุฒิบัตรที่กรุงเทพฯ เพราะมีสถานประกอบการเอกชนที่สามารถออกวุฒิบัตรรับรองการฝึกอบรมให้ส่วนใหญ่จะมีอยู่ในกรุงเทพฯ ดังนั้น เมื่อผู้หญิงฝึกวิธีการนวดแผนไทยกับครูฝึกแล้วไม่ว่าจะฝึกที่บ้านหรือฝึกที่กรุงเทพฯ เมื่อไปติดต่อขอขอวุฒิบัตรจะต้องเตรียมเอกสารการสมัครเข้าฝึกอบรมทั่วไป ได้แก่ ใบสมัครฝึกอบรม สำเนาบัตรประจำตัวประชาชน วุฒิการศึกษา เมื่อกรอกและยื่นใบสมัครผู้หญิงจะชำระค่าธรรมเนียม ประมาณ 2,000-5,000 บาท ขึ้นอยู่กับสถานประกอบการที่ผู้หญิงเลือกไป เมื่อชำระค่าธรรมเนียมแล้วผู้หญิงจะไม่เข้าฝึกอบรม แต่จะไปทดสอบการนวดแผนไทยกับครูฝึกเมื่อครูฝึกพิจารณาว่านวดได้แล้วร้านก็จะออกวุฒิบัตรรับรองการฝึกนวดแผนไทยให้ 150 ชั่วโมง ตามประกาศฯ ใช้เวลาประมาณ 1-2 วันในการติดต่อทำวุฒิบัตร เมื่อผู้หญิงได้วุฒิบัตรแล้วก็จะไปสมัครเข้าทำงานในร้านนวดแผนไทยที่ได้รับคำแนะนำจากญาติหรือมีญาติพี่น้องทำงานในสถานประกอบการนวดแผนไทยดังกล่าว

จะเห็นว่าการฝึกเรียนวิธีการนวดแผนไทยของคนในหมู่บ้านจะเป็นการสืบทอดกันมาจากรุ่นแรก ๆ ไปสู่รุ่นต่อมาจนถึงปัจจุบัน เมื่อผู้หญิงตัดสินใจทำงานนวดแผนไทยหรือเดินทางแล้ว จะดำเนินการฝึกอบรมนวดแผนไทย ผู้วิจัยพบว่าขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสำคัญมากที่ผู้หญิงทุกคนที่ต้องการไปทำงานนวดแผนไทยจำเป็นต้องฝึกวิธีการนวดแผนไทยเพื่อนำความรู้ไปใช้ในการทำงาน ดังที่กล่าวมาแล้วว่าส่วนใหญ่ผู้หญิงในชุมชนจะฝึกวิธีการนวดแผนไทยจากญาติพี่น้อง เพื่อนที่ทำงาน ซึ่งผู้หญิงที่ต้องการไปทำงานนวดแผนไทย แต่ละกลุ่มมีขั้นตอนการฝึกเหมือนกัน มีความแตกต่างในเรื่องการเดินทาง ดังนี้

1) กลุ่มผู้หญิงที่ย้ายถิ่นไปทำงานอยู่ในถิ่นปลายทางแล้ว

ผู้หญิงกลุ่มนี้จะไม่ต้องเสียเวลาหาที่พักในถิ่นปลายทางอีก ผู้หญิงรุ่นแรก(2535-2539) ที่ยังไม่ลาออกจากงานมักจะใช้เวลาหลังเลิกงานจากงานประจำหรือวันหยุดงาน นวดฝึกกับญาติที่มีเวลาวางตรงกัน จะให้เวลาฝึกอยู่ประมาณไม่เกิน 7 วันขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้หญิงแต่ละคนด้วย เนื่องจากนวดแผนไทยที่ได้รับความนิยมตามสถานประกอบการทั่วไปเป็นการนวดเพื่อสุขภาพ จึงทำให้วิธีการนวดแผนไทยไม่ยุ่งยากบางคน 3-5 วันก็

สามารถนวดได้ เมื่อฝึกนวดแผนไทยได้แล้ว ญาติก็จะพาไปสมัครเข้าทำงานที่ร้าน สำหรับผู้หญิงที่ฝึกกับร้านจะต้องลาออกจากงานเดิมและสมัครเป็นพนักงานในร้านก่อน โดยเจ้าของร้านจะฝากให้รุ่นพี่ที่ทำงานนวดแผนไทยอยู่ก่อนแล้วเป็นผู้ฝึกนวดแผนไทยให้ ใช้เวลาประมาณ 3-5 วัน ก็สามารถนวดให้แขกได้เช่นกัน ช่วงนี้ไม่ต้องใช้วุฒิบัตรในการเข้าไปทำงานในอาชีพนวดแผนไทย ทำให้ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการทำวุฒิบัตร เสียเฉพาะค่ายกครูเท่านั้น ต่อมาในช่วงปี พ.ศ.2540 ดังที่กล่าวมาแล้วผู้หญิงที่เข้ามาทำงานนวดแผนไทยนี้จะมีการฝึกอบรมจากญาติเหมือนที่ผ่านมา แต่ผู้หญิงจะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการฝึกนวดหรือค่ายกครูอยู่ประมาณ ดังนี้ นวดไทย 3,000 บาท นวดเท้า 1,500 บาท และนวดน้ำมัน 2,000 บาท ผู้หญิงส่วนใหญ่ใช้เวลาการฝึกนวดแผนไทย ประมาณ 3-5 วัน ส่วนการฝึกอย่างอื่นผู้หญิงจะฝึกเพิ่มเติมเมื่อได้ไปทำงานในร้านนวดแผนไทยแล้ว ส่วนการฝึกอบรมกับหน่วยงานของรัฐไม่ค่อยมีมากนักจนกระทั่งในปี พ.ศ. 2546 เป็นต้นมาได้มีพระราชกฤษฎีกาโดยกระทรวงสาธารณสุขเข้ามาควบคุมให้สถานประกอบการเพื่อสุขภาพต้องมีมาตรฐานของสถานที่ การบริการ ผู้ให้บริการ พนักงานเป็นผู้ที่ผ่านการอบรม หรือ เรียน ในหลักสูตรการแพทย์แผนไทย ประเภทการนวดแผนไทย รวมกันอย่างน้อย 150 ชั่วโมง ดังนั้น ผู้หญิงที่ฝึกวิธีการนวดแผนไทยกับญาติจึงต้องไปติดต่อขอทำวุฒิบัตรนวดแผนไทยกับสถานประกอบการที่ได้รับการรับรองให้เป็นศูนย์ฝึกอบรมนวดแผนไทยจากภาครัฐ โดยเข้าไปวุฒิบัตรนวดแผนไทยต้องเสียค่าใช้จ่ายอยู่ที่ประมาณ 2,000-5,000 บาท ซึ่งขึ้นอยู่กับสถานประกอบการฝึกอบรมนวดแผนไทยแต่ละแห่งที่ได้รับความนิยมแตกต่างกัน ผู้หญิงส่วนใหญ่จะเสียค่าใช้จ่ายสูงเพื่อได้วุฒิบัตรนวดแผนไทยตามมาตรฐานกำหนด โดยผู้หญิงส่วนใหญ่ได้รับการแนะนำจากญาติหรือเพื่อนและเป็นผู้พาไปสถานประกอบการฝึกอบรมนวดแผนไทยดังกล่าว เมื่อผู้หญิงได้รับวุฒิบัตรผ่านการอบรมนวดแผนไทยแล้ว จึงสามารถนำไปสมัครเพื่อประกอบอาชีพนวดแผนไทยต่อไป สำหรับการฝึกอบรมนวดแผนไทยกับหน่วยงานของภาครัฐเสียค่าใช้จ่ายไม่มาก แต่ผู้หญิงไม่นิยมไปฝึกอบรมเพราะใช้เวลานานประมาณหนึ่งเดือนกว่าจะฝึกอบรมครบหลักสูตรตามมาตรฐาน

2) กลุ่มผู้หญิงที่อยู่บ้านและย้ายถิ่นไปประกอบอาชีพนวดแผนไทย

เมื่อตัดสินใจที่จะย้ายถิ่นไปทำงาน ผู้หญิงกลุ่มที่ทำงานในหมู่บ้านต้องทำการฝึกวิธีการนวดแผนไทย ซึ่งจากการหาข้อมูลในการย้ายถิ่นผู้หญิงได้คำแนะนำจากญาติว่าต้องทำการฝึกนวดแผนไทยที่ไหนกับใครได้บ้าง ผู้หญิงมีการเลือกฝึกนวดแผนไทยดังนี้

กรณีที่ 1 คือผู้หญิงจะเลือกฝึกที่หมู่บ้านก่อนเดินทาง ซึ่งผู้หญิงกลุ่มนี้อาจจะฝึกกับคนที่เคยทำงานนวดแผนไทยและกลับมาอยู่บ้าน ในช่วงปี พ.ศ. 2540 มีพี่สาวที่เลิกทำงานนวดแผนไทยและกลับมาอยู่บ้าน รับผิดชอบวิธีการนวดแผนไทยให้พี่จะไปทำงานนวดแผนไทย โดยคิดค่าฝึกหรือที่เรียกว่า “ค่ายกครู” อยู่ที่ประมาณ ครั้งละ 1,500 บาท ต่อคน และต่อมาได้

ขึ้นราคาเป็น 2,000 บาท ผู้หญิงที่ไม่มีญาติทำงานนวดแผนไทยอยู่ในกรุงเทพฯ ก็จะมาฝึกกับผู้หญิงที่เคยทำอาชีพนวดแผนไทยแล้วและกลับมาอยู่ในหมู่บ้าน ดังคำกล่าวของผู้หญิงรายหนึ่งว่า

“พี่ทำงานนวดได้ปีสองปี แม่ก็เสียชีวิตไม่มีใครอยู่บ้านกับลูก และพี่เลิกกับสามีแล้วตั้งแต่แนวใหม่ๆ พี่ไปนวดเพราะพี่สาวของสามีชวนให้ไปนวดด้วยกัน พี่สาวเป็นคนบ้านโพททอง เขาไปทำกันเยอะมาก ทั้งผู้หญิงและผู้ชายเลยตอนนี้ พี่ก็ไม่อยากออกนอกแต่ไม่มีใครอยู่บ้านเลย ลูกพี่ยังเล็กด้วย พ่อเสียมานานแล้ว และแม่เสียตอน ปี พ.ศ.2540 ก็กลับมาอยู่บ้าน มีผู้หญิงที่บ้านหลายคนมาขอให้สอนวิธีการนวดให้ ตอนแรกไม่กล้าสอน สอนให้เฉพาะหลานก่อนคนอื่น ๆ ก็มาขอร้องอีก จึงคิดค่าสอนไป 1,500 บาท และพี่จะแนะนำร้านที่ไปเอาวุฒิบัตรได้ด้วยเสียแค่ 2,000 บาท ไม่แพง คนมาเรียนด้วยหลายคน และพี่ค่าครูเป็น 2,000 บาท แต่พอตอนหลังมาก็ไม่ค่อยมีใครมาเรียนหรือเพราะต้องไปเสียเงินซื้อวุฒิบัตรนวดอีก และเริ่มมีการสอนกันเองระหว่างแม่กับลูกเขา และพี่น้องกับน้องสาว ไม่ได้สอนเท่าไรแล้ว”

จะเห็นว่าผู้หญิงในชนบท เข้าไปทำงานนวดแผนไทยจะมีเครือข่ายให้ความช่วยเหลือตั้งแต่เริ่มต้นทางไปจนถึงถิ่นปลายทาง และจนสามารถเข้าไปทำงานนวดแผนไทยในร้านได้เมื่อฝึกนวดแผนไทยแล้วผู้หญิงจะเดินทางไปถิ่นปลายทาง เพื่อไปติดต่อขอซื้อวุฒิบัตรนวดแผนไทยที่ร้าน โดยจะมีเพื่อนหรือญาติพี่น้องพาไปทำ

กรณีที่ 2 ผู้หญิงที่ฝึกนวดแผนไทยที่ถิ่นปลายทาง โดยผู้หญิงกลุ่มนี้เมื่อตัดสินใจทำอาชีพนวดแผนไทย ก็จะเดินทางไปฝึกวิธีการนวดแผนไทยกับญาติพี่น้องและเพื่อนที่กรุงเทพฯ ซึ่งมีค่าใช้จ่ายสูงกว่าที่บ้านนิคหน้อย จากตัวอย่างพินัน เล่าให้ฟังว่า

“พ้อยู่บ้านขายของทั่วไป พอเขามีร้านสหกรณ์ของก็ขายไม่ดี พี่สาวขึ้นมาเยี่ยมบ้านและเห็นความเป็นอยู่เราที่บ้านแล้ว ก็เลยชวนไปนวดแผนไทยด้วยกันที่กรุงเทพฯ พี่ก็ไม่คิดอะไรมาก พอบอกว่าทำแล้วได้เงินดี ก็ฝากลูกให้ขายเลี้ยงแล้วก็ตัดสินใจไปทำงานนวดแผนไทย พี่สาวให้ไปเรียนนวดด้วยกันที่ร้าน และพาไปติดต่อเข้าทำงานเลย ตอนนั้นยังไม่มีวุฒิบัตรก็เข้าทำงานได้”

การฝึกวิธีการนวดแผนไทย ในการหาข้อมูลเกี่ยวกับการไปทำงานนวดแผนไทย ก่อนที่จะไปทำงานนวดแผนไทย ผู้หญิงต้องมีความรู้ในเรื่องของการนวดและวิธีการนวดแผนไทยที่ถูกต้องจึงจะสามารถเข้าไปทำงานนวดแผนไทยได้ โดยผู้หญิงส่วนใหญ่ก่อนย้ายถิ่นก็จะไปเรียนวิธีการนวดแผนไทยก่อน โดยเรียนกับผู้หญิงที่เคยทำงานนวดแผนไทยแล้ว กลับมารับสอนนวดแผนไทยในชุมชนมีอยู่สองสามคน โดยมีค่ายกครูดังนี้ คือ นวดแผนไทยคิดค่ายกครู 2,000 บาท ส่วนการนวดเท้าและนวดออย(นวดน้ำมัน) คิดคอร์สละ 1,500 บาท แต่การฝึกวิธีการนวดแผนไทยกันเองกับญาติหรือคนที่บ้านจะไม่ได้วุฒิบัตร ผู้หญิงจะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการ

ทำวุฒิบัตรผ่านการฝึกอบรมนวดแผนไทย ซึ่งพบว่าบางรายก็จ่ายค่าวุฒิบัตรนวดแผนไทยดังที่กล่าวมาแล้ว ร้านนวดแผนไทยจะออกวุฒิบัตรการฝึกอบรมนวดแผนไทยจำนวน 150 ชั่วโมงโดยผู้หญิงไม่ต้องรับการฝึกอบรมนวดแผนไทยจากร้าน จากการสัมภาษณ์ผู้หญิงรายหนึ่งบอกว่า

“เรียนนวดกับน้ำที่บ้าน จ่ายไป 2,000 บาท เป็นค่าครูให้เขาเรียนเฉพาะนวดตัวหรือนวดไทยเพราะเดียวไปทำงานแล้ว นวดออย(นวดน้ำมัน) กับนวดเท้าก็เป็นเอง ร้านจะฝึกให้ด้วยเมื่อเข้าไปทำงาน และน้ำก็พาไปซื้อวุฒิบัตรที่ร้านนวดอยู่กรุงเทพฯ เสียเงินอีก 4,000 บาท แล้วสมัครเข้าทำงานได้เลย เขาว่าทำงานนิดเดียวก็ได้เงินค่าเรียนคืนแล้ว”

จะเห็นว่าผู้หญิงจะมีการฝึกนวดแผนไทยทั้งก่อนการย้ายถิ่นและเมื่อได้ย้ายถิ่นไปแล้ว ซึ่งขึ้นกับสถานะหรือความสะดวกของแต่ละบุคคล แต่ขั้นตอนการฝึกวิธีการนวดแผนไทยถือว่าเป็นขั้นตอนสำคัญเช่นกัน หากไม่มีความรู้และนวดแผนไทยไม่เป็นก็ไม่สามารถเข้าไปทำงานนวดแผนไทยได้เช่นกัน ตัวอย่างกรณีพี่บัวทองอายุ 46 ปี กล่าวว่า

“เพื่อออกจากการทำงานคุมงานในโรงงานเย็บผ้ามา ได้ข่าวว่าคนที่บ้านเขาไปนวดกันมาก ได้เงินดี เลยอยากไปนวดด้วย จึงไปหัดฝึกนวดกับเขาดูแต่นวดไม่ได้เพราะข้อมือซ้ายที่เอ็นขาดครึ่งหนึ่งทำงานหนักไม่ค่อยได้ ข้อมือไม่ปกติเวลาคอนวดลงไม่ได้ ที่เป็นอย่างนี้เพราะตอนทำงานอยู่กรุงเทพฯ โคนกริดกระเปาะแล้วมีคของโจรมา โคนข้อมือพี่”

จะเห็นว่าการประกอบอาชีพนวดแผนไทยของผู้หญิง มีการเลือกสรรในลักษณะของบุคคลด้วยเช่นกัน ซึ่งไม่ใช่ใครอยากทำงานนวดแผนไทยก็สามารถทำได้ ซึ่งผู้หญิงที่ทำงานนวดแผนไทยจำเป็นต้องมีความรู้ความสามารถในการนวดแผนไทยมากพอสมควรจึงจะสามารถเข้าไปทำงานได้ถึงแม้จะเป็นลักษณะการเข้าไปทำงานโดยคนรู้จักหรือมีเครือข่ายทางสังคมสนับสนุน ให้สามารถเข้าทำงานได้ก็ตาม สำหรับการฝึกนวดแผนไทยของผู้หญิงรุ่นปัจจุบันย้ายถิ่นในช่วงหลังปี พ.ศ.2546 เมื่อได้ปรึกษาหารือว่าจะทำงานนวดแผนไทยแล้วผู้หญิงจะฝึกวิธีการนวดแผนไทย โดยผู้หญิงกลุ่มนี้มักจะฝึกจากแม่ของตนเองหรือญาติที่มีเวลาฝึกวิธีนวดแผนไทยให้อยู่ปลายทาง ตัวอย่างน้องสิ เล่าให้ฟังว่า

“หนูเรียนนวดกับป้าเพราะแม่เขาไม่มีเวลา หนูมีป้าและน้า นวดตั้ง 3 คน จะเรียนกับใครก็ได้ เมื่อนวดได้แล้วน้ำก็เป็นคนพาไปเอาวุฒิบัตรเสียเงิน 2,000 บาท หนูจ่ายค่าครูให้ป้าไปเพื่อเป็นเคล็ดประมาณ 1000 บาท ป้าเคยให้เงินใช้มากกว่านี้อีก และร้านเขารับรองให้หมดเลยตั้งแต่ นวดน้ำมัน นวดเท้า แต่พอจะเข้าทำงานแม่จะเป็นคนพาไป เพราะร้านที่แม่ทำงานมีรายได้ดีกว่าที่ป้าและน้าทำอยู่ แม่จึงชวนให้มาทำงานที่เดียวกับแม่ ซึ่งอยู่สี่ลมเป็นย่านที่ชาวต่างชาติพักอยู่มาก ได้ทิปดีด้วย”

จะเห็นว่าการฝึกเรียนนวดแผนไทย ในรุ่นต่อๆ มาจะเป็นการถ่ายทอดจากแม่หรือญาติที่มีความสนิทกันอาจไม่มีค่าใช้จ่ายมาก แต่ก็มีค่ายกครูตามธรรมเนียมซึ่งแล้วแต่จะจ่ายให้กัน เป็นเรื่องของความเชื่อที่รู้จักกันในการเรียนนวดแผนไทย ที่ว่าหากไม่มีค่ายกครูเรียนยังงี้ก็ไม่เข้าใจไม่รู้เรื่องและจะนวดไม่ได้หรือนวดไม่เป็นจึงต้องมีค่ายกครูเพื่อเป็นสิริมงคลและเป็นพิธีกรรมที่สืบทอดกันมานานแล้ว แต่ในปัจจุบันมีการแยกกันระหว่างค่ายกครูกับค่าฝึกอบรม บางที่จ่ายค่ายกครูแค่เป็นเคล็ดลับในจานดอกไม้ธูปเทียนที่เตรียมไว้ครู ส่วนค่าฝึกนวดแผนไทยจ่ายต่างหากให้ครูฝึก ดังนั้นการจ่ายค่ายกครูเป็นเรื่องปกติที่ทุกคนต้องจ่ายกันตามความเชื่อ

3.2.4 ขั้นตอนการเข้าทำงานในร้านนวดแผนไทย

เมื่อไปถึงผู้หญิงจะดำเนินการฝึกอบรมนวดแผนไทยก่อน จากนั้นจึงไปสมัครและสอบสัมภาษณ์เข้าทำงานนวดแผนไทยที่ร้านนวดแผนไทยหรือตามโรงแรมที่ญาติทำงานอยู่ โดยญาติเป็นผู้พาเข้าไปสมัครในขั้นตอนการสมัครงานต้องเตรียมหลักฐานเอกสารสำคัญ เช่น สำเนาบัตรประจำตัวประชาชน สำเนาทะเบียนบ้าน สำเนาวุฒิบัตรการฝึกอบรมนวดแผนไทยให้กับนายจ้าง เมื่อตรวจหลักฐานการสมัครแล้วนายจ้างหรือผู้จัดการร้านจะเข้ามาสัมภาษณ์และทดสอบฝีมือการนวดแผนไทยก่อนรับเข้าทำงานเมื่อผ่านขั้นตอนสัมภาษณ์แล้วนายจ้างก็รับเข้าทำงาน นายจ้างก็จะสอนเรื่อง ความเป็นอยู่ในร้าน การเริ่มเข้าระบบการทำงานของนายจ้าง โดยมีพี่เลี้ยงจะคอยดูแลในช่วงแรก เกี่ยวกับการบริการลูกค้า เช่น การต้อนรับลูกค้า การพูดคุยกับลูกค้า การให้คำปรึกษากับแขกที่มาใช้บริการซึ่งผู้ต้องการทำงานนวดแผนไทยต้องมีความรู้พื้นฐานด้านการนวดและความรู้ด้านการนวดผ่อนคลาย และนายจ้างจะมีชุดฟอร์มในการทำงานให้พนักงานสวมใส่ปฏิบัติงาน บางร้านที่แจกฟรีให้พนักงานหรือพนักงานต้องซื้อชุดฟอร์มเอง พนักงานนวดแผนไทยตามโรงแรมมีสวัสดิการต่างๆ มากกว่าร้านนวดแผนไทยทั่วไป เพื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในการเข้ามาทำงานอาชีพนวดแผนไทยของผู้หญิง ผู้วิจัยพบว่าการเข้าไปทำงานนวดแผนไทยของผู้หญิงแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกันในช่วงที่มีรัฐบาลเข้ามาควบคุมสถานประกอบการนวดแผนไทย ในปี พ.ศ.2546 ดังที่กล่าวมาแล้วเกี่ยวกับมาตรฐานของผู้ให้บริการนวดแผนไทยต้องผ่านการฝึกอบรมนวดแผนไทยตั้งแต่ 150 ชั่วโมงขึ้นไป ดังนั้นวุฒิบัตรการฝึกอบรมดังกล่าวจึงมีความสัมพันธ์กับเงื่อนไขการทำงานอาชีพนวดแผนไทยของผู้หญิงมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2546 โดยหน่วยงานของรัฐจะเข้ามาควบคุมมาตรฐานการนวดแผนไทย และเพื่อสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้กับผู้ประกอบการอาชีพนวดแผนไทยในปัจจุบันและอนาคตทุกอย่างต้องมีมาตรฐานรับรอง จึงส่งผลให้การเข้าทำงานในอาชีพนวดแผนไทยมีเงื่อนไขเพิ่มมากขึ้น

กระบวนการย้ายถิ่นของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทย สามารถสรุปได้ว่า กระบวนการย้ายถิ่นของผู้หญิงมีแบบแผน เป้าหมายการย้ายถิ่นที่ชัดเจน โดยขั้นตอนการย้ายถิ่น

ตั้งแต่ขึ้นการตัดสินใจไปถึงการเข้าทำงานนวดแผนไทย และมีเครือข่ายทางสังคมให้ความช่วยเหลือให้คำปรึกษาแนะนำ เริ่มตั้งแต่การวิธีการนวดแผนไทย สถานที่ฝึกอบรมนวดแผนไทย จนกระทั่งการแนะนำกับทำงาน วิธีการบริการลูกค้าให้ได้ทิปมากที่สุด ช่วยเหลือตลอดจนอยู่อาศัยในถิ่นปลายทางและการเข้าไปทำงานในอาชีพนวดแผนไทย ลักษณะการเดินทางไปทำงานนวดแผนไทยมีแบบแผน เป้าหมายที่ชัดเจน แสวงหาข้อมูลลดความเสี่ยง ซึ่งมีความคล้ายคลึงกับการศึกษาของสุรภี เหมวนิชและเนาวรัตน์ พลายน้อย (2549) นอกจากนี้ผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยแต่ละคนมีสาเหตุการย้ายถิ่นที่แตกต่างกัน อาจมีการข้ามชั้นตอนหรือสลับชั้นตอนที่ตั้งไว้ ผู้วิจัยได้กำหนดชั้นตอนเพื่อให้เห็นภาพของกระบวนการที่ชัดเจน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะของบุคคลของผู้หญิงในการตัดสินใจประกอบด้วย โดยผู้หญิงบางรายอาจเดินทางย้ายถิ่นไปก่อนจึงฝึกวิธีการนวดแผนไทยก็ได้ เพราะลักษณะและสาเหตุที่ย้ายแตกต่างกัน ดังนั้น การตัดสินใจย้ายถิ่นของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยอาจเกิดขึ้นภายใน 1 วันหรือ 2-3 วัน จึงทำการย้ายถิ่นได้ บางรายก็ใช้เวลาในการตัดสินใจช้า ใช้เวลาเป็นสัปดาห์ เป็นเดือนและ เป็นปี อาจเนื่องมาจากมีอุปสรรคแทรกกลางจากครอบครัว เช่น ไม่มีใครดูแลบุตร หรือพ่อแม่มีปัญหาเรื่องสุขภาพ เป็นต้น เป็นเหตุที่คล้ายกันกับผู้หญิงที่ย้ายถิ่นไปทำงานแล้วกลับมาอยู่บ้านไม่มีแผนย้ายถิ่นอีก และเพื่อให้การย้ายถิ่นอาชีพนวดแผนไทยชัดเจนครอบคลุมถึงการย้ายไปและก็ย้ายกลับมาเมื่อมีการกิจที่จำเป็น และมีการย้ายกลับไปใหม่ ซึ่งในหนึ่งปีผู้หญิงคนหนึ่งอาจทำการตัดสินใจย้ายถิ่นได้หลายครั้ง ดังนั้นผู้วิจัยจึงสรุปชั้นตอนเพื่อให้เข้าใจ กระบวนการย้ายถิ่นที่เกิดขึ้นของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยซึ่งอาจมีการข้ามชั้นตอนไปและกลับมาเพื่อจะย้ายไปใหม่ และการย้ายถิ่นครั้งต่อมาของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยจะไม่มี การไปฝึกอบรมนวดแผนไทยอีก หรือ ทำการย้ายถิ่นข้ามชั้นตอน ซึ่งขึ้นอยู่กับเงื่อนไขสาเหตุที่ทำให้เกิดการย้ายถิ่นมาประกอบด้วย

นอกจากนี้ในกระบวนการย้ายถิ่นของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยยังพบว่า ผู้หญิงมีการตัดสินใจย้ายถิ่นต่อออกไปอีก โดยผู้หญิงมีกระบวนการย้ายถิ่นเหมือนเดิม แต่ข้ามขั้นตอนการฝึกอบรมนวดแผนไทยไปเพราะเมื่อมีวุฒิบัตรการนวดแผนไทยแล้วสามารถนำไปสมัครทำงานนวดแผนไทยได้ยกเว้นกรณีที่สถานประกอบกิจการในถิ่นปลายทางใหม่มีความต้องการวุฒิบัตรการนวดแผนไทยหรือนวดแบบอื่นๆ เพิ่มเติม โดยผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยจะเริ่มย้ายจากถิ่นปลายทางที่ตนทำงานนวดแผนไทยอยู่แล้ว อาศัยประสบการณ์ และการใช้วุฒิบัตรการฝึกอบรมนวดแผนไทยเดิมที่มีอยู่แล้ว เข้าไปทำงานกับร้านนวดแผนไทยในถิ่นปลายทางใหม่ ส่วนใหญ่เป็นการย้ายถิ่นจากกรุงเทพฯ ไปพัทยา และกรุงเทพฯ ไปภูเก็ต มีบางรายย้ายถิ่นไปต่างประเทศ ได้แก่ ประเทศสาธารณรัฐจีน จะเห็นว่ากรุงเทพฯ ถือเป็นแหล่งต้นทางใหม่ที่ผู้หญิงอาศัยอยู่ก่อนย้ายถิ่นต่อออกไป เพราะส่วนใหญ่มีญาติและคนในชุมชนอาศัยอยู่ในกรุงเทพฯ ในการย้ายถิ่นต่อ

ออกไปของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยจะอาศัยเครือข่ายทางสังคมกลุ่มใหม่ที่จะอาจจะไม่ใช่ญาติหรือเพื่อนในชุมชนในการชักชวนพาไปทำงานที่ถิ่นปลายทางใหม่ เครือข่ายทางสังคมที่พบได้แก่ เครือข่ายเพื่อนในที่ทำงานหรือเพื่อนในถิ่นปลายทาง เครือข่ายที่เป็นนายจ้าง เครือข่ายที่เป็นลูกค้า เป็นต้น การมีเครือข่ายทางสังคมอาจมีผลดีการแสวงหาโอกาสที่จะทำงานมีรายได้ที่ดีกว่าที่เดิม แต่จากเหตุผลนี้อาจทำให้ผู้หญิงมีความเสี่ยงที่จะพบกับเครือข่ายทางสังคมที่ไม่ประสงค์ดี ทำให้ผู้หญิงที่ต้องการไปทำงานในอาชีพนวดแผนไทยถูกหลอกลวงให้ย้ายถิ่นไปทำงานในสถานที่ที่ไม่เหมาะสมหรือไม่เต็มใจ ดังที่เป็นข่าวออกมาอยู่ตลอดเกี่ยวกับการไปทำงานของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยที่โดนหลอกให้ไปทำงานในต่างประเทศได้

4. ผลกระทบการย้ายถิ่นของผู้หญิงไปประกอบอาชีพนวดแผนไทย

การผลกระทบการย้ายถิ่นของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นกับตัวผู้หญิงที่ย้ายถิ่นเอง รวมไปถึงครอบครัวและชุมชน ในถิ่นต้นทางที่ผู้หญิงย้ายถิ่นออกไปทำงานอาชีพนวดแผนไทย ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอดังต่อไปนี้

4.1 ผลกระทบการย้ายถิ่นต่อตัวผู้หญิง

ผลกระทบจากการย้ายถิ่นที่มีต่อตัวผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยเอง ผู้วิจัยได้แบ่งผลการวิจัยออกเป็น 3 ด้านด้วยกันคือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมวัฒนธรรม และด้านสุขภาพ ดังนี้

4.1.1 ด้านเศรษฐกิจ

1) มีรายได้สูงขึ้น การย้ายถิ่นไปประกอบอาชีพนวดแผนไทยทำให้มีรายได้สูงพอสมควรที่จะช่วยทางบ้านและครอบครัว ผู้หญิงมีเงินสามารถจับจ่ายซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่ตนเองเพิ่มขึ้น โดยพบว่าผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยทำงานเป็นชั่วโมง ขึ้นอยู่กับประเภทของการนวดที่ถูกค่าที่มาใช้บริการ ค่าตอบแทนได้จากนายจ้างเป็นรายวัน โดยคิดจากค่าตอบแทนเป็นรายชั่วโมง เช่น ถ้านวดครั้งละ 400 บาท หญิงอาชีพนวดแผนไทยจะได้ค่าตอบแทน 100 บาทต่อครั้ง นวดครั้งหนึ่งจะใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมง ในหนึ่งวันหญิงอาชีพนวดแผนไทยจะให้บริการนวดลูกค้าประมาณ 3 ครั้งต่อวัน มีรายได้อยู่ที่ 1,200 บาท หญิงอาชีพนวดแผนไทยจะได้รับค่าตอบแทน 300 บาท รวมเวลาที่นวด 3 ครั้งประมาณ 6 ชั่วโมง ส่วนทิป ขึ้นอยู่กับการให้บริการลูกค้าพึงพอใจ ประมาณ 500 ถึง 3,000 บาท ต่อวัน ซึ่งรายได้ด้านนี้ได้ทุกวัน ส่วนค่าตอบแทนที่ได้รับจากนายจ้าง ได้รับเดือนละ 3 ครั้ง หรือ 2 ครั้ง ขึ้นอยู่กับนายจ้าง ส่วนใหญ่ผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยจะได้รับเงินเดือน 2 ครั้ง ครั้งละประมาณ 7,000-10,000 บาท หรือเดือนละ 14,000 -20,000 บาทขึ้นไป และได้ทิปวันละประมาณ 200-1,000 บาทขึ้นอยู่กับการบริการลูกค้าของแต่ละคนใน

หนึ่งวัน หากลูกค้าพึงพอใจและประทับใจก็ให้ทิปมาก และพบว่าผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยมักจะนำเงินเดือนที่ได้รับส่งไปให้ครอบครัว ส่วนทิปเก็บไว้ใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน

2) **มีโอกาสดำรงตำแหน่งต่างประเทศ** ผู้หญิงบางรายมีโอกาสได้ไปทำงานต่างประเทศ เช่น ประเทศสาธารณรัฐเชก ทำให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น นำเงินกลับมาซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ มากมายทำให้ผู้หญิงคนอื่น ๆ อยากเดินทางไปทำงานนวดแผนไทยที่ต่างประเทศด้วย ซึ่งลักษณะการไปทำงานที่ต่างประเทศของผู้หญิงที่พบในชุมชนจะเป็นการไปในลักษณะนักท่องเที่ยวหรือมีบริษัทที่ทำงานนวดแผนไทยอยู่มีเครือข่ายอยู่ต่างประเทศแล้ว ส่งพนักงานในร้านไปครั้งละประมาณ 3 เดือน ก็กลับไปครั้งแรกบริษัทออกค่าใช้จ่ายให้ก่อนทั้งหมดและหลังจากรายได้ที่ได้รับ หักแล้วผู้ย้ายถิ่นจะเหลือเงินไว้ใช้ประมาณหนึ่งแสนถึงสองแสนบาท ทำให้มีผู้หญิงในชุมชนมีความคิดที่อยากย้ายถิ่นไปทำงานนวดแผนไทยในต่างประเทศบ้าง ซึ่งในการไปทำงานต่างประเทศอาจเป็นค่านิยมใหม่ของคนในชุมชน อาจพบเครือข่ายที่ล่อลวงในการไปทำงานนวดแผนไทยในต่างประเทศ ดังนั้น การไปทำงานอาชีพนวดแผนไทยจึงอาจจะเป็นทั้งโอกาสที่ดีและโอกาสที่มีความเสี่ยงเพิ่มขึ้นของผู้หญิงในอาชีพนวดแผนไทยก็เป็นได้

3) **มีเงินออม** ผู้หญิงประกอบอาชีพนวดแผนไทยส่วนใหญ่จะไม่ค่อยได้ออมเงิน เพราะมีภาระรายจ่ายค่อนข้างสูงในการดำรงชีวิตอยู่ใน กรุงเทพฯ หรือถิ่นปลายทาง เช่น ค่าเช่าบ้าน ค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า ค่าอาหาร ค่าผ่อนรถยนต์ ประกอบกับมีภาระหน้าที่ต้องส่งเงินไปจุนเจือครอบครัวที่บ้านเกิด จึงไม่สามารถออมได้เต็มที่ บางส่วนที่มีการออมเงินจะต้องใช้ระยะเวลาการทำงานด้านนี้ค่อนข้างนาน จะเป็นการเก็บเงินกลับมาภูมิลำเนาเพื่อสร้างบ้าน ซื้อรถยนต์ตามที่ใฝ่ฝันไว้ หรือได้วางแผนไว้เมื่อมีเงินมากพอ

4) **มีความสามารถในการชำระหนี้มากขึ้น** ดังที่กล่าวมาแล้วว่าส่วนใหญ่หนี้สินของครอบครัวกองทุนหมู่บ้าน และเป็นหนี้กับ ธกส. ถ้ามาเพื่อทำการเกษตรหรือทำนาจะชำระหนี้ปีละ 1 ครั้ง หลังการเก็บเกี่ยว แต่หากปีใดทำนาได้ผลผลิตต่ำหรือประสบปัญหาน้ำท่วมซึ่งเป็นภัยธรรมชาติที่ทำให้ไม่สามารถหาเงินมาชำระหนี้ได้ จึงทำให้ผู้หญิงกลุ่มนี้ต้องส่งเงินมาชำระหนี้ให้กับครอบครัว ส่วนนี้กองทุนหมู่บ้านเมื่อชำระคืนก็สามารถกู้ใหม่ได้ จึงมีภาระหนี้เรื่อยมาทำให้ผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยยังแบกภาระหนี้ไปตลอดไม่จบสิ้น

4.1.2 ด้านสังคมและวัฒนธรรม

1) **การได้รับการยอมรับของคนในครอบครัวและชุมชน** ในการย้ายถิ่นไปทำงานของผู้หญิงที่ทำงานนวดแผนไทยส่วนใหญ่จะได้รับการยอมรับและภูมิใจจากคนในครอบครัว เพราะรายได้ที่ใช้ในชีวิตประจำวันมาจากอาชีพนวดแผนไทย ได้รับการยกย่องจากชุมชน โดยในชุมชนจะยกย่องลูกที่ออกไปทำงานหาเงินส่งให้ครอบครัวว่าเป็นลูกที่มีความกตัญญู

ต่อพ่อแม่และครอบครัว ทำให้เกิดค่านิยมและเครือข่ายทางสังคมในสังคมชุมชนของหมู่บ้านในการไปประกอบอาชีพนวดแผนไทยของผู้หญิงโดยการชักนำของญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน เช่น พี่สาวไปทำงานนวดแผนไทยที่กรุงเทพฯ กลับมาชวนน้องสาวน้องสะใภ้ และญาติภายในชุมชน ไปทำงานนวดแผนไทยด้วยกัน และการส่งเงินกลับมาให้ครอบครัวทำให้ได้รับการยอมรับมากขึ้น ส่งผลให้มีการย้ายถิ่นไปประกอบอาชีพนวดแผนไทยเพิ่มมากขึ้นด้วย

2) **การมีโอกาสได้พัฒนาตนเอง** ผู้หญิงมีโอกาสได้พัฒนาตนเองในเรื่องของการใช้ภาษาสื่อสารกับลูกค้าชาวต่างประเทศ โดยผู้หญิงพยายามฝึกฝนตนเองให้ใช้ภาษาอังกฤษให้สามารถสื่อสารกับลูกค้าที่เป็นชาวต่างชาติให้ได้ เพื่อให้ได้ทิปมากที่สุดในแต่ละวัน หากมีลูกค้าประจำก็ขึ้นให้บริการลูกค้าได้ทันทีโดยไม่ต้องรอคิว ดังนั้น ในระหว่างที่รอคิวทำงานหรือรอลูกค้า ผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยจะซื้อหนังสือสำหรับฝึกพูดภาษาอังกฤษ เริ่มจากใช้คำง่ายๆ กับลูกค้า จนชำนาญ และสามารถสื่อสารกับลูกค้าชาวต่างชาติได้ ซึ่งบางครั้งก็เรียนรู้จากการใช้ภาษาของลูกค้าโดยตรงทำให้สามารถพูดขอทิปจากลูกค้าได้มากขึ้น ตัวอย่างที่หนึ่งบอกว่า

“ฉันพูดภาษาไม่ได้หรอก อายุแก่แล้ว ฝึกพูดเฉพาะบางคำเท่านั้น พูดยาวๆ ก็พูดไม่ได้ ภาษาญี่ปุ่นได้เฉพาะคำขอทิป นั่นแหละ บางทีเราไม่ได้พูดเขาก็ให้ คนญี่ปุ่นให้ทิปดีกว่าประเทศอื่นๆ ถ้าเป็นคนเยอรมันยิ่งซีเหี้ยยเขาไม่อยากจ่าย ให้แค่ยี่สิบบาทมันก็ควักยากเด้อ พวกฉันแก่แล้วก็ไม่ม่มีลูกค้าประจำหรอก ส่วนใหญ่เป็นลูกค้าทั่วไป พวกเด็กน้อยสาว ๆ จะมีลูกค้าประจำแะมาหาบ่อย ได้ทิปดีด้วย”

จะเห็นว่าการใช้ภาษาของชาวต่างชาติมีส่วนทำให้ผู้หญิงที่ประกอบอาชีพนวดแผนไทยมีโอกาสได้ทิปเพิ่มมากขึ้น และยังมีโอกาสในการพัฒนาตนเองให้มีความรู้เพิ่มมากขึ้น ทำให้มีโอกาสได้ไปทำงานต่างประเทศอีกด้วย

3) **การมีโอกาสได้แต่งงานกับชาวต่างชาติ** ผู้หญิงมีโอกาสพบปะกับชาวต่างชาติ ซึ่งนำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์ในอนาคตถึงขั้นการแต่งงานกับชาวต่างชาติของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยจำนวน 2 ราย ซึ่งผู้หญิงในชุมชนที่ไปทำงานอาชีพนวดแผนไทยได้พัฒนาตนเองไปมีสามีฝรั่งจากประเทศอิตาลี มีเงินมาสร้างบ้านใหม่ให้ครอบครัวและซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ มากมาย เช่น รถกระบะ ดิจจานดาวเทียม การแต่งงานกับชายต่างชาติของผู้หญิงถึงจะเป็นเรื่องดีเพราะผู้หญิงจะมีเงินเพิ่มมากขึ้น แต่การมีสามีฝรั่งของผู้หญิงทำให้เกิดการหย่าร้างกับสามีคนไทย ทำให้ครอบครัวแตกแยกลูกที่เกิดจากสามีคนไทย มักมีปัญหาขาดความอบอุ่น มีปัญหาทะเลาะวิวาท ทำให้แม่ต้องเสียเงินไปช่วยประกันค่าคดีความอยู่เป็นประจำ

4) **การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้หญิง** เมื่อไปอยู่ในถิ่นปลายทาง โดยผู้หญิงที่ย้ายถิ่นมักจะไปคุ้นเคยกับวัฒนธรรมและสังคมเมืองทำให้ผู้หญิงมีพฤติกรรม

เปลี่ยนแปลงไปตามวัฒนธรรมและมีวิถีชีวิตเปลี่ยนไปตามค่านิยมสมัยใหม่ ได้เรียนรู้ประสบการณ์ชีวิตและสิ่งแปลกใหม่ มีอิสระเสรี สามารถรับข้อมูลข่าวสารผ่านเทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้รับวัฒนธรรมของสังคมตะวันตกได้ง่าย เช่น ค่านิยมการแต่งกาย ค่านิยมการรับประทานอาหาร ส่งผลให้ผู้หญิงเลียนแบบพฤติกรรมคนเมือง ไม่แคร์สังคม ค่านิยมเรื่องเพศเป็นเรื่องปกติ มีผลให้การดำรงชีวิตฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย มีความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกมากขึ้น เช่น โทรศัพท์รุ่นใหม่ ๆ จะต้องหาเงินมาซื้อให้ได้ จึงกลายเป็นคนใช้จ่ายฟุ่มเฟือยมากขึ้น ทำให้มีเงินไม่พอส่งไปให้ครอบครัว ซึ่งมักพบกับผู้หญิงที่เป็นแม่หรือผู้หญิงมีครอบครัวแล้วยังไม่มีบุตร และพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้เกิดปัญหาครอบครัวแตกแยกและผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยมีค่านิยมในการใช้จ่ายฟุ่มเฟือยเพิ่มขึ้น เช่น ซื้อเครื่องแต่งตัวที่มีราคาแพง เครื่องประดับ เครื่องสำอาง เป็นต้น มีการพัฒนาบุคลิกภาพตนให้ดูดี การแต่งหน้าสวยงาม ส่วนดีคือทำให้ลูกค้าพึงพอใจดูสะอาด ผลเสียสามิไม่เข้าใจหึงหวง มีปัญหาชีวิตครอบครัว ตัวอย่างของน้องอ้อ ที่เลิกทำงานนวดแผนไทยแล้ว

“หนูเลิกทำเพราะสามิหนูเขาหาว่าหนูจะมีแฟนใหม่ และเขาได้ยินคนว่าหนูไปทำงานแล้วออกไปกับแขก เขาก็เลยหางานทำให้ใหม่ พอดีหนูมีเงินเก็บอยู่บ้างเลยไปทำร้านขนมปังหรือร้านทำเบอร์เกอร์ เพราะเห็นเพื่อนทำแล้วได้เงินดี ลงทุนประมาณ สามหมื่นบาท คิดว่าคงจะได้เงินดี เพราะเราทำร้านเอง ไม่ได้เป็นลูกจ้างเขาแล้ว สามิก็ก็นึกมากแล้วด้วย”

จะเห็นว่าผู้หญิงมีพฤติกรรมเปลี่ยนแปลงไปตามสังคมและวัฒนธรรมในถิ่นปลายทาง มีความคิดที่ไม่แคร์สังคม มีอิสระ ตัดสินใจด้วยตนเอง พฤติกรรมดังกล่าวผู้หญิงอาจไม่ยอมรับหรือยอมรับว่าตัวเองทำอะไร ที่สังคมชนบทรับไม่ได้ ขอเพียงมีเงินได้ส่งไปให้กับครอบครัวในชนบท และตนเองมีสิ่งอำนวยความสะดวกทัดเทียมคนอื่นก็พอ

5) ความเสี่ยงของผู้หญิงที่ประกอบอาชีพนวดแผนไทย ความเสี่ยงที่เกิดขึ้นกับผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยเป็นลักษณะการถูกล่วงละเมิดทางเพศ เนื่องจากผู้มาใช้บริการมักมองว่าผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยในภาพลบลว่า มีการบริการทางเพศหรือค้าประเพณีแอบแฝง ซึ่งผู้หญิงกลุ่มนี้ มีวิธีการหลีกเลี่ยงลูกค้าประเภทนี้โดยหากมีปัญหาเกิดขึ้นจะแจ้งให้กับเจ้าของร้านทราบเพื่อให้เจ้าของร้านชี้แจงถึงบริการของร้าน เป็นต้น แต่ก็มีลูกค้าชาวต่างชาติบางรายถูกใจและขอให้ไปบริการนวดแผนไทยที่ห้องพักที่ก็ได้ ซึ่งเจ้าของร้านก็ให้ไปแต่ต้องจ่ายค่าคอร์สเพิ่ม เช่น ค่านวดต่อครั้งราคา 400 บาท ลูกค้าต้องจ่าย 500 บาท เป็นต้น ผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยจะไปหรือไม่ไปก็ได้ ส่วนมากไปให้บริการเพราะต้องการค่าตอบแทนเพิ่มมากขึ้น เป็นวิธีการบริการลูกค้าให้พึงพอใจอีกแบบ แต่ผู้หญิงถูกมองว่าไปทำอย่างอื่นแอบแฝง ซึ่งผู้หญิงบางรายไม่สนใจมุมมองของสังคมภายนอก แต่ขอให้ตนมีรายได้เพิ่มมากขึ้นเพื่อนำมาใช้จ่ายให้กับตนเอง นอกจากนี้ยังมีความเสี่ยงที่เกิดจากภาวะเศรษฐกิจของโลก รวมถึงปัญหาทางการเมืองของไทย เช่น การชุมนุมของคน

เสื้อแดงในกรุงเทพฯ ที่ผ่านมาส่งผลให้นักท่องเที่ยวลดลง ทำให้รายได้จากการนวดแผนไทยลดลงถึงขั้นตกราน ต้องกลับไปประกอบอาชีพอื่น บางคนก็ย้ายถิ่นไปทำงานอาชีพนวดแผนไทยในจังหวัดอื่นๆ ตามแหล่งท่องเที่ยว เช่น พัทยา ภูเก็ต เป็นต้น และยังมีหญิงอาชีพนวดแผนไทยบางรายไม่ได้รับสวัสดิการเกี่ยวกับประกันสังคมจากนายจ้าง

7) การเปลี่ยนสถานที่ทำงานบ่อย ผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยส่วนใหญ่มักเป็นผู้ที่มีการสมรสแล้ว มีภาระหน้าที่ต้องรับผิดชอบต่อครอบครัวในชนบท รวมถึงค่านิยมในการร่วมงานบุญประเพณีประจำปีในชุมชน ทำให้ผู้หญิงต้องกลับมาเยี่ยมบ้านและมาร่วมงานบุญประเพณีที่บ้าน การกลับบ้านของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยตามระเบียบของร้านต้องลาออกร้านก่อน เมื่อกลับไปทำงานใหม่จึงสมัครเข้าไปทำงานใหม่ เพื่อป้องกันการไม่กลับเข้าทำงานอีก เจ้าของร้านก็สามารถรับพนักงานนวดแผนไทยใหม่ได้โดยไม่ต้องรอ แต่ส่วนใหญ่ผู้หญิงมักจะกลับมาเยี่ยมบ้านนานหลายวัน จึงมีการเปลี่ยนร้านทำงานนวดแผนไทยใหม่ ผลกระทบคือทำให้ลูกค้าประจำไม่มี ต้องไปเริ่มสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนร่วมงานใหม่และเริ่มหาลูกค้าใหม่

8) บทบาทของผู้หญิงหลังการย้ายถิ่นเปลี่ยนแปลงไป โดยผู้หญิงกลุ่มนี้จะมียุทธศาสตร์หน้าที่เพิ่มมากขึ้น จากเดิมการหารายได้หลักเป็นหน้าที่ของสามี และภาระหน้าที่เรื่องงานบ้านเป็นของภรรยา แต่ปัจจุบันเมื่อผู้หญิงย้ายไปประกอบอาชีพนวดแผนไทยซึ่งมีรายได้สูงกว่าผู้ชาย ทำให้ผู้หญิงมีบทบาทหน้าที่หลักเป็นผู้หารายได้ในครอบครัว ผู้หญิงบางรายยอมให้สามีอยู่ดูแลบ้านในชนบทโดยไม่ต้องทำงานอีกและให้ดูแลลูกที่บ้านในชนบท ผู้หญิงย้ายถิ่นอาชีพนวดแผนไทยบางรายเลิกกับสามีเมื่อไปทำงานนวดแผนไทย แต่ยังคงเป็นฝ่ายรับผิดชอบดูแลลูก จะเห็นว่าบทบาทภาระหน้าที่และอำนาจการตัดสินใจของผู้หญิงมีอิสระเพิ่มขึ้นเมื่อมีรายได้สูงกว่าสามี แต่เป็นที่สังเกตว่า การที่ผู้หญิงมีบทบาทในการหารายได้ให้กับครอบครัวทำให้เกิดผลกระทบด้านบวกคือ มีอำนาจตัดสินใจในการบริหารจัดการครอบครัวเพิ่มมากขึ้น ส่วนผลกระทบด้านลบ คือ ผู้หญิงมีภาระหน้าที่เพิ่มขึ้น กล้าที่จะตัดสินใจในการทำอะไรด้วยตนเองมากขึ้น ไม่จ้อสามีส่งผลให้เมื่อมีปัญหากับสามีทำให้ตัดสินใจเลิกกับสามีได้ง่ายขึ้น เพราะผู้หญิงเป็นผู้หารายได้เองไม่ได้พึ่งรายได้จากสามีเหมือนเดิมแล้ว ดังนั้น บทบาทที่ผู้หญิงทำหน้าที่เป็นผู้หารายได้ให้กับครอบครัวมีทั้งด้านบวกและด้านลบ

9) การได้รับสวัสดิการของผู้หญิงในถิ่นปลายทาง ผู้หญิงส่วนใหญ่ที่ทำงานนวดแผนไทยจะไม่ได้รับสวัสดิการประกันสังคมจากนายจ้าง ซึ่งเป็นเพราะลักษณะของค่าตอบแทนที่ได้รับจากนายจ้างได้รับเป็นรายวัน จึงทำให้ไม่เข้าอยู่ในระเบียบประกันสังคม แต่ผู้หญิงเหล่านี้ก็ไม่เรียกร้องกับสวัสดิการจากทางร้านเพิ่มมากกว่าที่ร้านจัดให้ ส่วนใหญ่ร้านจัดชุดพนักงานให้ ซึ่งพี่จัน อายุ 47 ปีเล่าให้ฟังว่า

“ตอนที่พี่ทำงานนวดไม่คิดว่าจะได้รับสวัสดิการใดๆ จากนายจ้างเลยไม่ได้เรียกร้องว่า ก็คิดเหมือนกันว่าควรจะได้เพราะสามปีพี่เขาได้ ตอนที่พี่คลอดลูกพี่เขาไปปรับเงินประกันสังคมคลอดได้มาตอนนั้นปี พ.ศ.2547 ประมาณ 6,000 บาท ตอนมีชุมชนคนเสื้อแดงพี่ก็ออกมาทำงานโรงงานกับสามีกี่ได้หักเงินทำประกันสังคมด้วย พี่ไม่เคยสนใจเลยเรื่องนี้ ทำงานไปได้เงินก็พอเลยไม่ค่อยสนใจ เวลาไม่สบายก็ไปหาหมอ ซ้อยามากินเองมากกว่า”

ผู้หญิงมักจะไม่ค่อยมีความรู้เรื่องสวัสดิการที่จะได้รับจากนายจ้าง ผู้หญิงทุกคนมุ่งคิดแต่รายได้ที่ได้รับเพียงอย่างเดียว ถึงแม้สวัสดิการจะมีอยู่ในร้านนวดแผนไทยที่เปิดในรูปแบบของบริษัทและจ่ายค่าตอบแทนเป็นรายเดือน ส่วนร้านที่เปิดเป็นลักษณะกิจกรรมให้บริการนวดทั่วไปและกิจกรรมเพื่อเสริมสวยด้วยก็มักจะได้อำนาจตอบแทนคิดเป็นรายวันแต่จ่ายให้พนักงานเดือนละสองครั้ง จากการสัมภาษณ์พีน้า อายุ 43 ปี เล่าให้ฟังว่า

“ร้านฉันเขาไม่มีหรรษาประกันสังคมนะ เจ้าของร้านเขามีแต่รวยกับรวย ไม่ได้สนใจลูกจ้างอย่างเราหรอก ฉันได้ยินว่าเจ้าของร้านที่ฉันทำงานเขาเส้นใหญ่ เป็นมาเพียอยู่แถวนั้นเลยแหละ เวลาหน่วยงานเขามาตรวจ เจ้าของยอมจ่ายเงินอย่างเดียวเลย พวกฉันไม่ได้อะไรเลย นอกจากเงินเดือนเท่านั้น จะลางานก็ต้องลาออกมาก่อนเดี๋ยวเจ้าของเสียเวลาสามารถเอาคนใหม่มาทำงานแทนเราได้เลยหากเราไม่กลับมาทำงานอีกหรือไปนานเกินไป เขามีแต่เอางานกับเราไม่สนหรอกว่าเราจะเป็นอย่างไรหรือเป็นเพราะพี่เรียนจบแค่ ป.6 แต่เคยคุยกับคนอื่นที่ทำงานนวดแผนไทยเหมือนกันอยู่ที่อื่นเขาก็ไม่ได้ให้อะไรนอกจากเงินเดือนบางร้านดีหน่อยก็ให้ชุดใส่ทำงานแค่นั้นเอง เขายังเรียนจบปริญญาตรีนะ”

จากคำบอกเล่าของพีนางซึ่งทำงานนวดแผนไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2543 พีนางไม่เคยได้สวัสดิการสังคมจากนายจ้างเลยสักวัน แต่พีนางไม่ได้สนใจเท่าไร ยังคงทำงานนวดแผนไทยจนถึงปี พ.ศ. 2553 เดือนมิถุนายน ก็ลาออกอยู่บ้าน ทำให้เห็นว่าการทำงานนวดแผนไทยเป็นงานที่ไม่มั่นคง ผู้หญิงเมื่อมีอายุเพิ่มขึ้นก็ต้องออกมาอยู่บ้าน มีบางรายเท่านั้นที่ออกมาแล้วไปประกอบธุรกิจนวดแผนไทยต่อ ผู้หญิงบางรายมีการเปลี่ยนไปทำงานร้านเบอร์เกอร์ เมื่อทำงานเก็บเงินได้ต้องการมีกิจการเป็นของตนเอง ซึ่งกิจกรรมที่พบว่า ผู้หญิงกลุ่มนี้เปลี่ยนไปทำกันคือ เปิดร้านทำขนมปังหรือทำร้านเบอร์เกอร์ แต่เมื่อปลายปีเกิดภาวะทางเศรษฐกิจทำให้มะพร้าวและน้ำมันพืชราคาแพง มีผู้หญิงที่ไปทำร้านเบอร์เกอร์ หันกลับเข้ามาประกอบอาชีพนวดแผนไทยอีกเช่นเดิม อาชีพนวดแผนไทยจึงเป็นอาชีพที่ผู้หญิงเปลี่ยนสถานที่ทำงานได้บ่อย และย้ายเข้าออกบ่อยได้ด้วย ยกเว้นสำหรับผู้มีลูกค่าประจำก็มักจะไม่ค่อยเปลี่ยนสถานที่ทำงาน

4.1.3 ด้านสุขภาพ

ผลกระทบด้านสุขภาพที่มีต่อตัวผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทย ถึงแม้ปัจจุบันการแพร่ระบาดของโรคเอดส์ไม่ค่อยมีแล้ว แต่ผู้หญิงที่เคยย้ายถิ่นไปทำงานอาชีพนวดแผนไทยก็ได้ติดโรคเอดส์จากการย้ายถิ่นของตนเองและสามีจนเสียชีวิตทั้งสามีและภรรยา ผู้หญิงคนนี้เริ่มไปทำงานนวดแผนไทยกับญาติของสามีประมาณปี พ.ศ. 2536 ด้วยความที่ผู้หญิงคนนี้เป็นลูกสาวคนสุดท้องของครอบครัว จึงเป็นคนอยู่ดูแลพ่อแม่ ขณะนั้นลูกสาวของผู้หญิงคนนี้ยังตัวเล็ก อย่างไรก็ตามลูกสาวได้ย้ายถิ่นไปทำงานนวดแผนไทยที่กรุงเทพฯ ได้ปีกว่า ซึ่งแม่ของผู้หญิงคนนี้เล่าให้ฟังว่า

“ลูกสาวแม่เขาทำงานนวดพักอยู่กับพ่ออยู่กรุงเทพฯ อยู่ไปก็ขึ้นมาอาศัยอยู่บ้านเขาว่าเป็นโรคอย่างว่า(เอดส์) ตอนนั้นคนรังเกียจหลายไม่มีใฝ่มาเยี่ยมอยู่บ้านสักคนในหมู่บ้าน ลูกๆ ก็ยังเล็กแม่พูดไม่ออกสักคำ ชาวบ้านเขาว่าลูกสาวแม่เอามาติดผัว อยู่มาไม่นานผัวมันก็ตายตามกันไป”

จะเห็นว่าการไปทำงานอาชีพนวดแผนไทย ของผู้หญิงก็มีความเสี่ยงในเรื่องของโรคติดต่อด้วยเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นความเสี่ยงที่เกิดมาจากสามีหรือไม่ก็ตาม แต่ภาพพจน์ในการทำงานอาชีพนวดแผนไทยในช่วงปี พ.ศ.2543 มีความเสี่ยงกับโรคเอดส์กำลังแพร่เชื้อติดต่อถึงคนในชนบทที่ย้ายถิ่นไปทำงานในต่างถิ่น และอีกกรณี คือ พี่พองจันทร์(นามสมมุติ) ย้ายถิ่นไปทำงานนวดแผนไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 แต่งงานแล้ว กับสามีคนในหมู่บ้านเดียวกัน และมีบุตรด้วยกันตอนปี พ.ศ.2541 พี่พองจันทร์ทราบว่าตนเองป่วยเป็นโรคเอดส์เมื่อปี พ.ศ. 2544 และกลับมาอยู่บ้านเสียชีวิตในปี พ.ศ. 2545 ลูกชายของพี่พองจันทร์ติดเชื้อเอดส์ด้วยเช่นกันและเสียชีวิตในปี พ.ศ. 2549 แม่ของพี่พองจันทร์เล่าว่า

“สงสารหลานยายกินยังงี้ไม่ยอมโต พ่อแม่เขาตายยายก็เป็นคนเลี้ยงหลานอีกคนเกิดมาพร้อมกันตัวโตกว่า หลานยายยังกินยังตัวเล็กแห้งลงเรื่อยจนตาย พ่อเขาก็ไปมีเมียใหม่แล้ว ไม่สนใจลูกสักนิดเลย เขาบอกว่าไม่ใช่ลูกเขายายก็ไม่ว่ายังงี้ เขาว่าลูกยายไปหาหมั่วไปทั่ว ช่างมันเถอะคนตายไปแล้วมันทำอะไรไม่ได้แล้ว”

จะเห็นว่าผู้หญิงเมื่อประสบปัญหาโรคติดต่อร้ายแรงที่สังคมรังเกียจ มักถูกมองว่าทำตัวไม่ดี จากบทบาทภาระหน้าที่ของผู้หญิงเมื่อมาประกอบอาชีพนวดแผนไทย บางรายต้องรับภาระเป็นผู้หารายได้ให้ครอบครัวฝ่ายเดียว รวมถึงภาระอื่นๆ ของครอบครัวด้วย จึงส่งผลไปถึงสุขภาพของผู้หญิงทำให้เกิดความเครียดนำไปสู่การมีโรคภัยไข้เจ็บตามมาได้ เช่น กรณีของพี่นางกลับมาอยู่บ้านได้ไม่นานพบว่าตนเองเป็นโรคความดันโลหิตสูง ถึงขั้นเข้าโรงพยาบาลแบบฉุกเฉินถึงแม้การดังกล่าวอาจจะไม่ได้บอกว่ามีสาเหตุมาจากการทำงานอาชีพนวดแผนไทยก็ตาม แต่การทำงานอาชีพนวดแผนไทยที่มีรายได้สูงกว่าสามีทำให้อาชีพที่เพิ่มมากขึ้นของพี่นางส่งผลกระทบ

มาถึงปัญหาของสุขภาพตัวพื้นางด้วยเช่นกัน ถึงแม้ว่าผู้หญิงจะมีผลกระทบที่เกิดกับตัวเองในเรื่องของสุขภาพก็ยังไม่ทำให้ผู้หญิงเลิกความคิดที่จะย้ายถิ่นไปประกอบอาชีพนวดแผนไทย

4.2 ผลกระทบจากการย้ายถิ่นต่อครอบครัวของผู้ย้ายถิ่น

ผลกระทบที่เกิดจากการย้ายถิ่นของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยที่มีต่อครอบครัวของผู้หญิงซึ่งพบว่าทั้งด้านบวกและด้านลบ โดยผู้วิจัยได้แบ่งผลกระทบด้านต่างๆ ออกเป็น 3 ด้าน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม และด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ดังนี้

4.2.1 ด้านเศรษฐกิจ

ผลกระทบจากการย้ายถิ่นของผู้หญิงที่ไปประกอบอาชีพนวดแผนไทยทำให้สภาพชีวิตความเป็นอยู่ของครอบครัวดีขึ้น มีเงินไว้ใช้จ่ายในครอบครัว สามารถซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ให้กับครอบครัว เช่น สร้างบ้านใหม่หรือต่อเติมบ้าน ซื้อรถจักรยานยนต์ให้ลูกไปโรงเรียน เป็นต้น แต่ผลกระทบที่กล่าวมาดังกล่าวทำให้ครอบครัวมีรายจ่ายเพิ่มขึ้นตามมาด้วย

1) รายได้และเงินส่งกลับมาจุนเจือครอบครัว ส่วนใหญ่พบว่าผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยส่งเงินกลับมาให้ครอบครัวประมาณ เดือนละ 3,000บาท ซึ่งขึ้นอยู่กับภาระค่าใช้จ่ายของครอบครัว เมื่อผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยจะส่งเงินกลับมาทำให้เกิดผลกระทบเชิงบวกคือ ครอบครัวของผู้หญิงมีฐานะดีขึ้น มีเงินซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกให้ครอบครัว ได้แก่ รถแท็กซี่ให้ครอบครัวได้นำมารับจ้าง เพิ่มรายได้อีกทาง เงินที่ส่งมาบางครอบครัวมาต่อเติมบ้านให้น่าอยู่ยิ่งขึ้น และซื้อรถจักรยานยนต์ให้ลูกไปโรงเรียน ให้ลูกซื้อคอมพิวเตอร์สำหรับใช้เรียนหนังสือ แต่ในการส่งเงินกลับมาให้ครอบครัวอาจทำให้ชีวิตดีขึ้น การที่ครอบครัวมีเงินซื้อสิ่งอำนวยความสะดวกมากมายต่าง ๆ แต่ก็ส่งผลในด้านลบ คือ ต้องมาแบกรับภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้น ในเรื่องของสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ที่ครอบครัวมีได้แก่ การมีรถจักรยานยนต์ใช้ ทำให้ต้องจ่ายซื้อน้ำมัน รวมไปถึงสิ่งอำนวยความสะดวกจากเครื่องใช้ไฟฟ้าต่างๆ ทำให้จ่ายค่าไฟฟ้าเพิ่มมากขึ้น โดยผู้หญิงแบกรับภาระค่าใช้จ่ายเหล่านี้ทั้งที่อยู่ในถิ่นต้นทางและปลายทาง ส่งผลให้ครอบครัวมีค่าใช้จ่ายเพิ่มและต้องการหารายได้เพิ่มขึ้นเช่นกัน จากการที่ครอบครัวมีพฤติกรรมในการบริโภคและมีพฤติกรรมเลียนแบบ เห็นเพื่อนบ้านมีสิ่งนี้ ก็อยากมีตามครอบครัวอื่นๆ ซึ่งอาจจะไม่ได้ว่าตนเองมีความสามารถที่จะซื้อได้หรือไม่ ทำให้ต้องรบกวนเงินจากผู้หญิงถิ่นเพื่อส่งเงินกลับมาให้ใช้จ่ายอีก

2) ครอบครัวขาดกำลังแรงงาน เพื่อทำกิจกรรมทางการเกษตรเป็นผลกระทบด้านลบ ได้แก่ การทำนา จึงส่งผลให้ครอบครัวต้องจ้างแรงงานภายนอกหรือพึ่งพาเครื่องจักรในการทำนา ทำให้มีต้นทุนสูงเพิ่มขึ้น แต่ในอีกมุมหนึ่งซึ่งเป็นด้านบวกจะเห็นว่าการย้าย

ถิ่นที่ผู้หญิงส่งเงินกลับมาให้ครอบครัวยังส่งผลให้ครอบครัวมีเงินทุนเพื่อเพิ่มผลผลิตในการทำนาให้กับครอบครัวบางครอบครัวด้วย เช่น ในครอบครัวของยายพาที่บอกไว้ว่า

“ลูกสาวส่งเงินมาให้ทำนาทุกปี ซึ่งยายจะเงินที่ลูกส่งมาไปปรับปรุงดินที่เค็มโดยยายพานำเงินที่ลูกสาวส่งมาให้ไปซื้อปุ๋นขาวมาโรยทุกปีถึงเขาไม่ส่งมาก็จะโทรไปขอไว้ล่วงหน้าว่าให้เตรียมเงินไว้ลงทำนาด้วยนะ และเขาก็จะฝากมาให้ทุกครั้ง ที่นาของยายแถบนี้น้ำไม่ท่วมแต่เป็นที่ดินเค็ม ถ้ารู้จักปรับปรุงก็ทำได้ผลผลิตดีตลอด แต่่นาแถบนี้ก็มีข้อจำกัดทำนาได้ปีละครั้งมันอยู่ไกลน้ำ”

จะเห็นว่ากิจกรรมทางการเกษตรของครอบครัวผู้หญิงยังคงมีการทำต่อไป โดยได้รับการดูแลอย่างดีจากพ่อแม่ และผู้หญิงจะเป็นผู้สนับสนุนเงินลงทุนต่างๆ มาให้ครอบครัว ส่งผลให้ได้ผลผลิตเพิ่มมากขึ้นด้วย และยายพายังบอกอีกว่า

“ทุกวันนี้การทำนาจะใช้คนทำเหมือนเดิมก็จะไม่ทันกินกับเขาหรอก เพราะน้ำมันมาเร็วไปเร็ว ต้องจ้างรถไถเขามาหว่าน และมาเก็บเกี่ยว ไม่งั้นก็จะช้ากว่าคนอื่น ทุกวันนี้ทำอะไรก็ให้รีบเสร็จไป ไม่เหมือนสมัยก่อนค่อยเป็นค่อยไปไม่ได้รีบ คนรับหาเงินหาทองกันช้าไม่ได้”

จะเห็นว่าชาวบ้านมองเห็นว่าการทำนาในทุกวันนี้ไม่จำเป็นต้องใช้แรงงานคนเหมือนสมัยก่อนแล้ว เพราะความทันสมัยของโลกด้วยที่มีเทคโนโลยีใหม่เข้ามา ในหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านมีความทันสมัยตาม

3) **ครอบครัวมีความสามารถในการชำระหนี้สิน** ดังที่กล่าวมาแล้วว่าครอบครัวส่วนใหญ่ของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยเป็นหนี้กองทุนหมู่บ้านทุกครอบครัว และรองลงมาคือเป็นหนี้ ธกส. การเป็นหนี้ ธกส.จะมีปริมาณสูงกว่ายอคนอื่นๆ ซึ่งครอบครัวมักกู้มาลงทุนในการทำกิจกรรมการเกษตร เมื่อถึงเวลาชำระหนี้สมาชิกในครอบครัวก็มักจะคาดหวังเงินจากผู้ย้ายถิ่นไปทำงาน ผลกระทบด้านบวกคือ ผู้หญิงที่ไปทำงานนวดแผนไทยสามารถส่งเงินมาชำระหนี้ให้กับครอบครัวได้ และผลกระทบด้านลบ คือ ครอบครัวที่อยู่ต้นทางมักไม่มีการวางแผนการลงทุนส่งผลให้เป็นหนี้สินเพิ่มพูนในการทำนา หากผู้หญิงไม่สามารถส่งเงินมาให้ครอบครัวได้ ครอบครัวก็ต้องไปเป็นหนี้ในระบบเพิ่มอีก ดังตัวอย่างของยายน้อยบอกว่า

“ยายเป็นหนี้กองทุนหมู่บ้านเขา กู้ไปให้ลูกไปใช้และนำมาทำนา พอถึงเวลาจ่ายลูกเขาหาเงินไม่ทัน ยายก็ไปกู้เงินเจ้าหนี้เขามาใช้หนี้ไปก่อน เมื่อใช้หนี้ได้แล้วกองทุนฯ ก็ให้กู้ใหม่ได้อีก ยายค่อยๆ กู้ไปคืนเจ้าหนี้เขา ให้แต่ลูกส่งเงินมาเสียดอกเบี้ยเอา มันเป็นอย่างนี้หลายปีแล้ว ลูกแม่แต่ละคนหาได้ก็ไม่พอกิน ไปทำงานนวดแผนไทยลูกก็ไปสูบกินน้ำแม่ไม่รู้จักเอ็งงานโตแล้ว ส่วนลูกสาวคนเล็กก็ขู่งส่งมาให้ลูกกำลังน้อยอยู่พอกลับมาก็พอได้กินกับลูกคน

เล็กนี้แหละ รับเหมาเย็บผ้าทั้งผัวทั้งเมีย ลูกสาวคนโตไปนวดหาเงินไม่ค่อยได้เปลี่ยนร้านทำงานอีกแล้ว ได้ผัวใหม่ก็คือเก่า กินเหล้าเล่นการพนัน เท่ากับว่าหนีเสือปะจระเข้ ยายละเหิน้อย”

สังเกตว่าผู้หญิงที่ไปทำงานอาชีพนวดแผนไทยมีทั้งที่ประสบความสำเร็จในอาชีพและมีเงินได้ส่งมาเลี้ยงครอบครัว ซึ่งขึ้นอยู่กับลักษณะของผู้หญิงแต่ละคนด้วยว่ามีพฤติกรรมกำจายฟุ่มเฟือยเหลือเก็บมาให้ครอบครัวแบบไหน จึงเป็นผลกระทบที่ส่งมาถึงครอบครัวในถิ่นต้นทาง

4.2.2 ด้านสังคมและวัฒนธรรม

1) **ครอบครัวของผู้ย้ายถิ่นได้รับการยอมรับจากคนในชุมชน** โดยเพื่อนบ้านและคนอื่นๆ มองว่า ลูกสาวบ้านนี้เป็นคนดี มีความกตัญญูต่อพ่อแม่ เลี้ยงดูพ่อแม่ได้ สามารถสร้างบ้านให้พ่อแม่อยู่อาศัยเป็นหน้าเป็นตาให้พ่อแม่ได้ชื่นชม จากตัวอย่างผู้หญิงที่ไปทำงานนวดแผนไทยหลายคนที่ส่งเงินมาให้แม่กับพ่อสร้างบ้าน และซื้อรถยนต์ ก็มักมีคนในชุมชนบอกว่า

“ลูกสาวบ้านไหนเขาไปทำงานนวดก็ได้เงินกับมาสร้างบ้านสร้างช่องให้พ่อกับแม่อยู่ ซื้อรถไว้ซื้อแท็กซี่ไว้ให้ผัวขับคันสองคัน แม่ไม่มีลูกสาวไม่มีเหมือนกันอื่นเขาหรอก ลูกชายก็ไม่ทำอะไร”

เมื่อเห็นว่าลูกใครส่งเงินมาให้พ่อกับแม่ใช้และสร้างบ้านให้ก็ได้รับการยกย่องว่าเป็นคนดีทันที และก็จะมองเห็นว่าอาชีพนวดแผนไทยทำแล้วดีมีเงินได้ช่วยเหลือครอบครัวได้ คนอื่นๆ เห็นแล้วอยากไปทำบ้าง

2) **ครอบครัวขาดความอบอุ่น** ความสัมพันธ์ระหว่างผู้หญิงกับครอบครัวดูห่างเหิน ถึงแม้ว่าผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยส่งเงินกลับมาให้ครอบครัว ส่งผลให้ชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น แต่ลูกๆ ที่ให้อยู่กับ ปู่ย่า ตายาย ในชนบทมักจะไม่ได้รับความอบอุ่นและขาดการดูแลจากพ่อแม่ โดยเฉพาะลูกของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยที่อยู่ในช่วงวัยรุ่น เวลามีสปูลูกหมอนักปรึกษาเพื่อนมากกว่าพ่อแม่ หรือยาย ทำให้เด็กที่พ่อแม่ย้ายถิ่นมักมีปัญหาเรื่องเรียน ทะเลาะวิวาทและไม่เชื่อฟังพ่อแม่ ซึ่งส่งผลให้ครอบครัวมีปัญหาและผู้สูงอายุรู้สึกเครียดที่เลี้ยงหลานไม่ดี ตัวอย่างแม่นาคที่เลี้ยงหลานชาย เล่าว่า

“แม่มันไปทำงานนวดแผนไทย พ่อก็ขับรถแท็กซี่อยู่กรุงเทพฯ ฝากลูกไว้สองคนเลย ผู้ชายคนโตเรียนก็ไม่จบ เกรให้ไปโรงเรียนก็ไม่ไป ขึ้น ม.3 ปีนี้ ไม่ไปโรงเรียนครูมาตามแล้วก็ไม่ยอมไป ยายไม่รู้จะทำยังไง เลี้ยงไปตามมีตามเกิด คือหลายก็ปล่อยเลย พ่อกับแม่ก็ขึ้นมาบ้านไม่ได้ เพราะอยากหาเงินส่งค่ารถแท็กซี่”

จะเห็นว่าการย้ายถิ่นไปทำงานของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทย มีผลทำให้บุตรต้องอยู่กับยายหรือตา ปู่หรือย่า และบุตรมักเกิดปัญหาขาดความอบอุ่น เป็นภาระให้พ่อแม่ เช่น ดิทยาเสพติด เกรทะเลาะวิวาท บางครั้งเกิดปัญหาขึ้นทำให้พ่อแม่ต้องหาเงินไปจ่ายให้คู่กรณี และจ่ายให้ตำรวจ ส่วนใหญ่มักเป็นบุตรชายที่ก่อปัญหา มีบุตรของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยบางราย ไม่ยอมทำงานเมื่อโตแล้ว ยังพึ่งพาพ่อแม่อยู่เรื่อยมา จากการสัมภาษณ์แม่นาค อายุ 58 ปี ซึ่งแม่นาครับภาระเลี้ยงหลาน 3 คน มีหลานชายวัย 14 ปี หลานสาววัย 9 ปี 3 ปี และกำลังจะเลี้ยงหลานสาววัย 3 เดือนอีกตามลำดับ แม่นาคได้กล่าวว่า

“หลานชายของยาย ไม่รู้ว่าทำไมเขาไม่อยากเรียน แม่ก็ส่งเงินมาให้ใช้ คือไปนำหมูปวก(เพื่อน) เรียนจบ ม.2 ขึ้นม. 3 มันหละไม่ไปโรงเรียนเลย ไม่รู้จะทำอย่างไรดี ให้ไปทำงานกับแม่ที่กรุงเทพฯ ก็ไม่ไปจะทำอย่างไร ลูกคนอื่นเขารู้จักความกวนนี้น่า เทียวมาขอแต่เงินวันหนึ่งหมดเป็นร้อย มันขอยายไม่ได้ก็ไปขอย่ำกับปู่อยู่คุ้มโน้น ไม่รู้จักโต หลานสาวดีหน่อย ช่วยงานบ้านยาย หนังสือก็พอใช้ได้อยู่”

จากการสัมภาษณ์จะเห็นว่าบางทีการได้รับการสนับสนุนเงินจากมารดาบิดาย้ายถิ่นไปทำงานต่างถิ่น แต่ตัวบุตรหลานเองก็เกรงไม่ตั้งใจเรียนหนังสือ ออกโรงเรียนก่อนจบการศึกษา ทำให้ผู้ปกครองต้องเป็นห่วง เป็นดัน และผู้ปกครองจะคาดหวังพึ่งพาลูกสาวในอนาคตมากกว่าลูกชาย

3) การพึ่งพิงรายได้จากผู้ย้ายถิ่น มีหลายครอบครัวที่คอยรายได้จากผู้ย้ายถิ่นอย่างเดียว โดยไม่มีการหารายได้เพิ่ม เนื่องจากครอบครัวมีแต่ผู้สูงอายุมีภาระต้องเลี้ยงดูหลาน จึงทำให้ไม่มีเวลาที่จะทำงานหารายได้ใช้อื่นนอกจากการทำนา ทำให้เมื่อลูกที่ย้ายถิ่นไปทำงานไม่สามารถส่งเงินมาให้ใช้จ่ายได้ทุกเดือน ทำให้ไม่มีเงินใช้จ่ายใช้สอยประกอบกับไม่ได้มีเงินออม จึงทำให้ไปกู้เงินนอกระบบมาใช้จ่าย เป็นภาระให้กับครอบครัวขึ้นมาอีกจากตัวอย่างขายน้อยที่เล่าให้ฟังว่า

“ลูกเขาไปหาเงินอยู่ทางนั้นมันก็ลำบาก มีค่าใช้จ่ายหลายอย่าง แม่เลี้ยงหลานอยู่ทางนี้ก็ใช้เงินทุกมือเลย ซื้อมือกับข้าวกิน บางครั้งเขาไม่ได้ส่งเงินมาให้ก็เอาข้าวไปขาย หรือว่าไปขอยืมเขามาใช้ก่อน ค่อยให้ลูกส่งมาคืนเขาเอา”

การพึ่งพิงรายได้ของครอบครัวจากผู้ย้ายถิ่นทำให้ครอบครัวมีความเสี่ยง เพราะครอบครัวของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยมักจะไม่มีรายได้อย่างอื่น ๆ จึงทำให้เกิดภาวะความเสี่ยงเมื่อผู้ย้ายถิ่นไม่สามารถส่งเงินได้มาให้ครอบครัวในถิ่นต้นทางไว้ใช้จ่ายได้ทัน ซึ่งสาเหตุอาจเกิดจากสภาวะเศรษฐกิจของโลก หรือปัญหาทางการเมืองทำให้ผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยได้รับผลกระทบและส่งผลกระทบมาถึงครอบครัวด้วย

4.2.3 ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

ในการวิจัยพบว่า ผลกระทบที่เกิดต่อครอบครัว ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม มีผลกระทบดังนี้

1) การใช้ประโยชน์จากที่ดิน มีทั้งผลกระทบทางด้านบวกและด้านลบ ผลกระทบด้านบวก คือ ผู้หญิงส่วนใหญ่ยังคงส่งเงินมาให้ครอบครัวให้ใช้ประโยชน์จากที่ดินทำกิน ในกรณีของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยที่มีที่ดินทำกินจะยังคงทำนา โดยอาศัยพ่อแม่ญาติพี่น้อง ยังช่วยดูแลและแบ่งผลผลิตจากการทำนาเก็บไว้ เมื่อผู้หญิงกลับมาบ้านจะนำข้าวกลับไปกินที่ถิ่นปลายทาง ส่วนผลกระทบด้านลบได้แก่ การถางป่าเพื่อนำมาปลูกต้นยูคาลิปตัส ทำให้สภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป และมีครอบครัวของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยหลายรายที่ทิ้งบ้านไว้ ทำให้สภาพบ้านเรือนผุพังถึงขั้นลื้อถอนทิ้งหลัง ซึ่งผลมาจากเดิมมีผู้หญิงที่คอยอยู่ดูแลครอบครัวในหมู่บ้าน แต่เมื่อค่านิยมที่ผู้หญิงต้องออกไปทำงานอาชีพนวดแผนไทยเพิ่มขึ้น ทำให้ต้องปิดบ้านและนำบุตรไปดูแลอยู่ที่ถิ่นปลายทางด้วย พบว่าถิ่นปลายทางส่วนใหญ่เป็นกรุงเทพฯ จากตัวอย่างของพี่กร อายุ 39 ปี เล่าว่า

“พี่แต่งงาน กับสามีบ้านดงเย็น มีลูกด้วยกันหนึ่งคน สามีไปรับจ้างขับสามล้อที่กรุงเทพฯ พี่อยู่บ้านเลี้ยงลูกและดูแลแม่กับพ่อ มีช่วงหนึ่งที่พี่เคยไปทำงานบ้านและฝากลูกให้แม่กับพ่อเลี้ยง แต่แม่พี่มาเสียชีวิตในปี 39 พี่ต้องกลับมาอยู่บ้านเพราะพ่อแก่แล้ว ได้ยินคนเขาไปทำงานนวดแผนไทยได้เงินดีหลายคน น้ำข้างบ้านก็มาชวน พี่สาวไปทำก่อน ต่อมาพ่อพี่เสียชีวิตในปี 44 อยู่กับลูกสองคนที่บ้าน พี่ก็เลยตัดสินใจไปกรุงเทพฯ และเอาลูกไปด้วย ทิ้งบ้านไว้ฝากญาติไว้ บางทีก็โทรบอกให้พี่สาวแฟนแวะมาดูแล พี่ไม่ค่อยได้กลับบ้านแล้ว คงเก็บเงินสร้างใหม่เพราะมันพุงมาก ขึ้นไปก็กลัวมันทรุดลง”

จะเห็นว่าการย้ายถิ่นมีผลกระทบต่อสภาพบ้านเรือนที่อยู่อาศัยของครอบครัวและทำให้สภาพแวดล้อมในชุมชนเปลี่ยนแปลงไปด้วย ส่งผลทำให้ต้องมีภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นให้กับครอบครัวในการมาต่อเติมและสร้างบ้านหลังใหม่อีก

2) การใช้สารเคมีและยาฆ่าแมลง เป็นผลกระทบทางอ้อมที่ผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยส่งเงินกับมาสนับสนุนให้ครอบครัวใช้ยาฆ่าแมลง ฆีอ์ปุยเคมี ถึงแม้จะได้รับการส่งเสริมการใช้ปุ๋ยชีวภาพจากรัฐบาล แต่ยังมีบางครอบครัวยังใช้ปุ๋ยเคมีในการปลูกข้าวทำนาอยู่ จากสัมภาษณ์ยายพาบบอกว่า

“โทรบอกให้ลูกส่งเงินมาไถนาเปิดหน้าดิน และไว้ซื้อปุ๋ยใส่ข้าว ใส่ทั้งปุ๋ยคอกและปุ๋ยเคมี เห็นเขาว่าใส่ปุ๋ยเคมีบ่อยๆ ดินจะเสื่อม แต่แม้ว่าถ้าไม่ใส่ข้าวมันไม่ค่อยขึ้น

แล้ว ใบไม้เขียวหรือก็ต้องใส่บ้างปุ๋ยยูเรียนะ แม้ซื้อปุ๋ยคอกมาใส่ด้วยจะได้งาม แต่มันก็ทำให้หญ้า มันงามก็อกัน ต้องถอนออก ถ้าหาจ้างคนถอนไม่ได้ก็ใช้ยามาแมลงมันเลยสะดวกดีกว่ากัน”

จะเห็นว่าเมื่อครอบครัวของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยมีการใช้ สารเคมี ในการทำนาข้าวส่งผลให้ดินเสื่อมสภาพเร็วขึ้น และยังคงเสียเงินเพิ่มในการจ้างรถไถมา เปิดหน้าดินใหม่อยู่บ่อยๆ รวมถึงมีการใช้สารเคมีหรือปุ๋ยเคมีบ่อยทำให้ดินเสื่อมสภาพเช่นกัน ครอบครัวจะทำกิจกรรมมักได้รับเงินสนับสนุนจากผู้หญิงย้ายถิ่นไปทำอาชีพนวดแผนไทย

4.3 ผลกระทบจากการย้ายถิ่นของผู้หญิงที่มีต่อชุมชน

ผลกระทบจากการย้ายถิ่นของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยที่มีต่อชุมชนจะมีทั้งด้าน บวกและด้านลบเช่นเดียวกับผลกระทบต่อครอบครัว โดยผู้วิจัยได้แบ่งผลกระทบออกเป็น 3 ด้าน ด้วยกัน คือ ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม และด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ดังนี้

4.3.1 ด้านเศรษฐกิจ

1) **ชุมชนมีเศรษฐกิจดีขึ้น** เกิดสภาพคล่องในเรื่องของเงินทุน หมุนเวียนในชุมชน คือ คนในชุมชนมีความสามารถในการจับจ่ายซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคกัน ภายในชุมชน และมีเงินลงทุนในการทำการเกษตรหรือทำนา ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ คุณฉวี อายุวัฒน์และคณะ (2549) ที่ว่าสมาชิกของครอบครัวที่ออกไปทำงานต่างถิ่น ส่วนใหญ่จะไม่กลับมา ทำงานในภาคเกษตร แต่ส่งเงินมาสนับสนุนกิจกรรมทางการเกษตรแทน ทำให้เกิดการจ้างงานใน ภาคการเกษตรเพิ่มขึ้นด้วย

2) **การขาดแคลนแรงงานในพื้นที่** เป็นผลกระทบด้านลบที่ชุมชน ประสบปัญหาขัดแย้งเกิดขึ้น ในการจ้างแรงงานในฤดูทำนา หรือการทะเลาะกันเพื่อการจ้าง เครื่องจักรมาเก็บเกี่ยวข้าว จากการสัมภาษณ์ผู้นำเล่าให้ฟังว่า

“ทุกวันนี้เหมือนชาวบ้านจะแข่งขันกัน ทำอะไรก็อยากได้ก่อน และเสร็จก่อน และจะหาคนอยู่บ้านจะมารับจ้างทำนาเหมือนเดิมก็มีไม่มาก ถึงจ้างรถอย่างรถเกี่ยว ข้าวก็แย่งกัน ว่าต้องไปทำให้คนนั้นคนนี่ก่อน รถเขาก็ต้องไปตามคิวนา หากว่านาอยู่ใกล้กัน เจ้าของรถเขาก็อยากจะเกี่ยวไปทีเดียว ค่อยวิ่งไปอีกทุ่งหนึ่งจะได้ไม่เปลืองน้ำมันมาก ชาวบ้านเขา ไม่เข้าใจคิดแต่ว่าแข่งคิดกัน ก็เลยไปว่าให้กัน บางทีไม่รู้จะรีบไปไหนกัน ทำมาแล้วขายหมด”

จากการบอกเล่าดังกล่าว ทำให้ทราบว่ ภาวะเศรษฐกิจภายนอกมี ผลต่อการแข่งขันในการผลิตข้าวในชุมชนด้วยเช่น การไม่มีแรงงานส่งผลการจ้างเครื่องจักร ทำให้ ต้นทุนเพิ่มขึ้น

4.3.2 ด้านสังคมและวัฒนธรรม

1) **การพัฒนาชุมชน** ทำให้ภาพรวมของคนในชุมชนส่วนใหญ่มีความสุขที่มีลูกหลานไปทำงานหาเงินส่งกลับมาให้ใช้จ่ายที่ชุมชน ทำให้ฐานะทางเศรษฐกิจของชุมชนดีขึ้น จะเห็นได้จากเมื่อคนในชุมชนย้ายถิ่นไปทำงานอยู่ในกรุงเทพฯ หรือจังหวัดใดก็ตาม จะมีการรวบรวมเงินและทำผ้าป่าหาเงินมาช่วยงานบุญประเพณี เพื่อให้ชุมชนมีเงินสทบในการต่อเติมวัด อย่างตัวอย่าง การทำผ้าป่าจากผู้ที่ย้ายถิ่นไปทำงานที่กรุงเทพฯ เพื่อนำเงินมาซื้อที่ดินให้ชุมชนสำหรับสร้างสถานีนามัยในชุมชน เพื่อชาวบ้านจะมีสถานีนามัยไว้ให้บริการประชาชนในเรื่องสุขภาพ

2) **การย้ายถิ่นทำให้มีเพียงผู้สูงอายุและเด็กอาศัยอยู่ในหมู่บ้าน** การมีผู้สูงอายุและเด็กในชุมชนเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ขาดคนที่มีความรู้ความสามารถร่วมทำงานให้กับชุมชน เนื่องจากผู้ย้ายถิ่นออกจากชุมชนเป็นผู้ที่มีความรู้และอยู่ในวัยทำงานเป็นส่วนใหญ่ ผู้สูงอายุเองต้องแบกภาระเลี้ยงดูบุตรหลาน ไม่มีเวลาที่จะไปร่วมมือทำงานในการพัฒนาชุมชนได้

3) **การมีโอกาสด้านการศึกษาของครอบครัวมีมากขึ้น** เนื่องจากเมื่อมีรายได้เพิ่มสูงขึ้น ผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยที่มีบุตรมักจะส่งเงินมาสนับสนุนการศึกษาให้ลูกของตนเอง โดยการส่งให้บุตรหลานมีโอกาสเข้าไปศึกษาต่อในสถานศึกษาในเมืองเพิ่มขึ้น

กรณีพี่นา อายุ 43 ปี บอกว่า “ลูกชายพี่ขอไปเรียนที่โรงเรียนศรีในอำเภอสุวรรณภูมิ พี่ซื้อมอเตอร์ไซด์ให้ขี่ไปโรงเรียนทุกวัน ตอนนี้อยู่ ม. 5 แล้ว อยากซื้อคอมพิวเตอร์พี่กำลังหาเงินซื้อให้อยู่ตอนนี้

กรณีพ่อทอง อายุ 64 ปี เล่าว่า “ลูกสาวคนโตพอไปทำงานนวดเพราะอยากให้ลูกได้เรียนหนังสือ อยู่บ้านเย็บผ้าไม่มีเงินจ่ายค่าเทอมให้ลูก เลยไปทำงานนวดแผนไทย และส่งลูกชายคนโตไปเรียนที่ร้อยเอ็ด โชคดีหลานทั้งสองคนของตามีแต่คนเรียนเก่ง น้องสาวได้ทุนเรียนต่อที่ร้อยเอ็ดด้วยเช่นกัน

กรณีพี่บั้งอร อายุ 39 ปี เล่าว่า “ลูกชายพี่ไปเรียนเทคนิคโยธธร ต้องเช่าห้องอยู่พักอยู่คนเดียว จ่ายเดือนละ 1,200 บาท พี่ต้องให้ค่าใช้จ่ายเขาอีกอาทิตย์ละ 700 บาท ค่าเทอมจะจ่ายสองครั้งส่งมาให้เทอมละครึ่ง ส่งโดยโอนเงินเข้ามาบัญชีธนาคารของลูกชายเลย”

จากการบอกเล่าดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยมีการส่งเงินกลับมาสนับสนุนให้บุตรหลานมีโอกาสได้เรียนต่อในระดับที่สูงขึ้นไปด้วย

4) **การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมในชุมชน** เมื่อผู้ย้ายถิ่นกลับมาเยี่ยมบ้านในชนบทได้นำวัฒนธรรมใหม่ในสังคมเมืองมาใช้ในชุมชน ทำให้คนในชุมชนมีพฤติกรรมเลียนแบบ มีค่านิยมการบริโภควัตถุนิยม ที่เห็นคนอื่น ๆ ในชุมชนมีและต้องมียังเขา เช่น การ

ติดตั้งจากดาวเทียม การซื้อรถยนต์ โทรศัพท์มือถือรุ่นใหม่ๆ ซึ่งเป็นผลกระทบด้านลบที่ทำให้คนในชุมชนหันไปพึ่งพาสินค้าตลาดเพิ่มมากขึ้น ส่วนผลกระทบในด้านบวกได้แก่ การได้รับข้อมูลข่าวสารจากการย้ายถิ่นไปประกอบอาชีพนวดแผนไทย พบว่า มีพัฒนาการสร้างเครือข่ายโดยผ่านนายจ้าง ให้พนักงานนวดแผนไทยหญิงย้ายไปทำงานที่ต่างประเทศ ได้แก่ ประเทศสาธารณรัฐเชก (คนในประเทศส่วนใหญ่ใช้ภาษาเยอรมันและรัสเซีย) โดยมีผู้หญิงในชุมชนเดินทางไปกับนายจ้าง ใช้วิธีการขอวีซ่าไปแบบนักท่องเที่ยว 3 เดือนผู้หญิงดังกล่าวเดินทางกลับมาในชุมชนได้นำเงินมาควมารถยนต์สองแสนบาท ได้นำข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการไปทำงานต่างประเทศมาเล่าให้ญาติๆ และความต้องการพนักงานนวดแผนไทยเพื่อเดินทางไปประเทศดังกล่าวจำนวนหลายอัตรา ขณะนี้ผู้หญิงดังกล่าวได้ให้ลูกสาวและหลานลูกของพี่สาวกำลังทำเรื่องขอวีซ่าพร้อมเดินทางภายในเวลาอันใกล้นี้ และได้มาชักชวนผู้หญิงที่สนใจไปทำงานอาชีพนวดแผนไทยด้วยกัน

4.3.3 ด้านทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

ชุมชนไม่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากการย้ายถิ่นของผู้หญิงที่ไปทำงานนวดแผนไทย แต่จะได้รับผลกระทบทางอ้อม โดยผู้หญิงกลุ่มนี้ได้ส่งเงินกลับมาสนับสนุนให้ครอบครัว ได้แก่ เกิดปัญหาน้ำเสียและมีขยะเพิ่มขึ้น เพราะการมีรายได้เพิ่มขึ้นทำให้ในชุมชนมีการต่อเติมบ้านเรือนมากขึ้น จึงมักจะประสบการบำบัดน้ำเสียเกิดขึ้นทำให้ชุมชนไม่น่ามอง การต่อเติมบ้านทำให้น้ำทิ้งไหลผ่านบ้านข้างเคียง ทำให้บ้านข้างเคียงกันต้องทำที่กั้นเพื่อป้องกันไม่ให้บ้านคนอื่นไหลผ่านบ้านตนเอง นอกจากนี้พบว่า การมีความสามารถในการใช้จ่ายเพิ่มขึ้นจึงมีขยะเพิ่มขึ้นในชุมชน โดยชุมชนยังไม่มีมาตรการจัดการขยะ จึงนำขยะไปทิ้งที่ป่าสาธารณะส่งผลให้ภูมิทัศน์ของชุมชนไม่น่าอยู่อาศัย จากคำบอกเล่าของผู้ใหญ่บ้านเล่าว่า

“ปัญหาน้ำเสียนั้นเกิดขึ้นกับถนนหลายสาย ชาวบ้านต่างคนต่างระบายน้ำเสียออกมาถนน ถนนไม่มีร่องระบายน้ำเสีย กับการที่ชาวบ้านมีแต่คนหาเงินมาสร้างบ้านสูงกว่าถนนซื้อดินมาถมที่แล้วยกบ้านให้สูงขึ้น สร้างกำแพงกันรั้วบ้านปล่อยน้ำเสียออกมา ผมกำลังของบอบต.มาสร้างร่องระบายน้ำตามถนนในชุมชน ที่ทิ้งขยะในชุมชนยังไม่มี ชาวบ้านจึงลักลอบเอาขยะไปทิ้งในป่าคอนปูนาซึ่รุดผ่านเห็นชาวเต็มไปหมดมีแต่ถุงพลาสติกทั้งขวดแตก”

จากปัญหาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ผลกระทบทางอ้อมที่เกิดจากการย้ายถิ่นโดยผู้หญิงได้ส่งเงินกลับมาให้ครอบครัวเพื่อต่อเติมและสร้างบ้านใหม่ การมีเงินใช้จ่ายซื้อของทำให้ชุมชนมีขยะเพิ่มมากขึ้น ส่งผลถึงสภาพแวดล้อมไม่น่ามองสำหรับคนทั่วไป

ผลกระทบที่เกิดจากการย้ายถิ่นของผู้หญิงไปประกอบอาชีพนวดแผนไทยสามารถสรุปได้ว่าผลกระทบที่มีต่อตัวผู้หญิงเอง ครอบครัว และชุมชน มีทั้งผลกระทบที่เป็นด้านบวกและด้านลบ แต่ผู้หญิงมีการตัดสินใจย้ายถิ่นเพิ่มมากขึ้น จากเดิมผู้หญิงอาจต้องอยู่บ้าน แต่เมื่อมี

อาชีพที่สามารถทำรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว ซึ่งทำให้มีโอกาสดังกล่าว ทางสังคมและผู้หญิงมีทางเลือกมากขึ้น โดยอาชีพนวดแผนไทยได้เข้ามาดึงให้ผู้หญิงย้ายถิ่นออกไปจากชุมชนเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้ผู้หญิงได้เปลี่ยนบทบาทตนเองมาเป็นผู้หารายได้หลักให้กับครอบครัว นอกจากนี้ยังมีผลต่อสุขภาพของผู้หญิงด้วย ภาพรวมในเรื่องของเศรษฐกิจของครอบครัวและชุมชนดีขึ้น แต่ในเรื่องของสังคมวัฒนธรรมการมีคุณภาพชีวิตของครอบครัวและชุมชนลดลง สาเหตุเกิดจากการย้ายถิ่นของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทย

จากผลการวิจัยข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การย้ายถิ่นไปทำงานของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยในชนบทอีสาน มีกระบวนการย้ายถิ่นที่มีแบบแผน เป้าหมายปลายทางที่ชัดเจน คือ การย้ายถิ่นเพื่อไปประกอบอาชีพนวดแผนไทย มีรุ่นบุกเบิกในท้องถิ่นที่ประกอบอาชีพนวดแผนไทยอยู่ก่อนแล้ว เมื่อเห็นว่ามีรายได้ดีก็ชักชวนญาติพี่น้องและคนรู้จักที่สนิทคุ้นเคยกันให้เดินทางมาประกอบอาชีพนวดแผนไทย ส่วนกระบวนการย้ายถิ่นของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทย ในการย้ายไปทำงานนวดแผนไทยครั้งแรกนั้น ถึงแม้ว่าจะมีประสบการณ์ในการย้ายถิ่นหรือไม่ ผู้หญิงทุกคนที่ต้องการไปประกอบอาชีพนวดแผนไทยต้องผ่านขั้นตอนในการฝึกนวดแผนไทย และกระบวนการย้ายถิ่นครั้งต่อมาของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยจะลดลงขั้นตอนมาเหลือ 3 ขั้นตอน เพราะการย้ายถิ่นเพื่อไปทำงานนวดแผนไทยครั้งต่อมามีไม่มีขั้นตอนไปฝึกอบรมอาชีพนวดแผนไทยอีก และผลกระทบที่เกิดจากการย้ายถิ่นของผู้ทั้งต่อตัวผู้หญิง ครอบครัว และชุมชน มีทั้งผลกระทบที่เป็นด้านบวกและด้านลบ โดยผลกระทบต่อตัวผู้หญิงด้านบวก รายได้ดี สามารถเลี้ยงดูครอบครัวได้ ส่วนด้านลบจะเป็นเรื่องของความเสี่ยงในการถูกละเมิดทางเพศ เพราะถูกคำคิดว่าค้าประเวณีแอบแฝง ส่วนผลกระทบต่อครอบครัวด้านบวก ช่วยยกฐานะทางเศรษฐกิจให้กับครอบครัว ด้านลบในเรื่องของความสัมพันธ์ภายในครอบครัวดูห่างเหิน ครอบครัวแตกแยกบางรายถึงขั้นเลิกกับสามีไป เพราะได้พบปะลูกคำที่หลากหลายส่งผลทำให้ผู้หญิงบางรายเปลี่ยนใจมีสามีใหม่ และไม่ได้อยู่ดูแลลูกส่งผลให้ลูกขาดความอบอุ่นต้องอาศัยอยู่กับปู่ย่าตายาย ผลกระทบการย้ายถิ่นของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยต่อชุมชน ด้านบวก ได้แก่ ชุมชนภาพรวมประชากรมีความสุข ลดความยากจน ด้านลบ ได้แก่ ขาดคนที่มีความรู้ความสามารถช่วยเหลืองานและพัฒนาชุมชน รวมทั้งเกิดปัญหาเด็กเยาวชนที่พ่อแม่ย้ายถิ่นไปทำงานสร้างปัญหาทะเลาะวิวาทเป็นประจำ

5. การอภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพเรื่องกระบวนการย้ายถิ่นของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยในชนบทอีสาน โดยที่ผู้วิจัยเข้าไปอยู่ในชุมชนเพื่อศึกษาบริบทชุมชนและกระบวนการย้ายถิ่น ตั้งแต่เริ่มย้ายถิ่นสาเหตุที่ทำให้เกิดการย้ายถิ่นไปทำงานอาชีพนวดแผนไทยของผู้หญิงในชุมชน จากการวิเคราะห์ข้อมูลมีประเด็นที่สามารถนำมาอภิปรายผลได้ดังนี้

5.1 กระบวนการย้ายถิ่นของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทย

การย้ายถิ่นไปทำงานของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยในชนบทอีสาน เป็นกระบวนการย้ายถิ่นที่มีแบบแผน เป้าหมายปลายทางที่ชัดเจน มีเครือข่ายช่วยเหลือตลอด คือ การย้ายถิ่นเพื่อไปประกอบอาชีพนวดแผนไทย จะมีผู้บุกเบิกในท้องถิ่นที่ประกอบอาชีพนวดแผนไทย อยู่ก่อนแล้ว เมื่อเห็นว่ามีรายได้ดีชักชวนญาติพี่น้องและคนรู้จักที่สนิทคุ้นเคยกัน ให้เดินทางมาประกอบอาชีพนวดแผนไทย โดยปัจจัยดึงดูดในการย้ายถิ่นมาในเมืองหรือถิ่นปลายทางจะมีจุดหมายที่ชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับงานของ สุรภี เหมวนิช และเนาวรัตน์ พลายน้อย (2549) ที่เห็นว่า การย้ายถิ่นของผู้ไปประกอบอาชีพนวดแผนไทยมีเป้าหมายชัดเจนไม่มีลักษณะไปตาบเอาตาบหน้า ในส่วนกระบวนการย้ายถิ่นของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทย มี 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย ขั้นตอนตัดสินใจย้ายถิ่น ขั้นตอนการเดินทางย้ายถิ่น ขั้นตอนการฝึกวิธีการนวดแผนไทย ขั้นตอนการเข้าทำงานนวดแผนไทย กระบวนการย้ายถิ่นของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยอาจเป็นไปตามลำดับขั้นตอนหรืออาจไม่เป็นไปตามขั้นตอนก็ได้ เป็นต้นว่า ผู้หญิงที่มีประสบการณ์ในการย้ายถิ่นในการทำอาชีพนวดแผนไทยแล้วไม่ต้องมีการพบกันกับผู้ที่อยู่ท้องถิ่นปลายทางในเขตเมืองก่อนก็ได้ เพราะมีความรู้ในการนวดแผนไทยแล้ว จึงทำการย้ายถิ่นครั้งต่อมาทันทีทำโดยข้ามขั้นตอนอาจจะได้รับความช่วยเหลือจากเครือข่ายหรือไม่ก็ได้

จากผลการวิจัยดังกล่าวสนับสนุนแนวความคิดการตัดสินใจย้ายถิ่นของ Fuller Theldore D. and Other (1983) เน้นวิเคราะห์ระบบคิดในการตัดสินใจที่จะย้ายถิ่น ดังนั้น กระบวนการย้ายถิ่นและผลกระทบที่เกิดจากการย้ายถิ่นนั้นเป็นเรื่องของพฤติกรรมของคนซึ่งยากแก่การทำความเข้าใจได้ละเอียด การย้ายถิ่นของคนมีความซับซ้อน คนหนึ่งคนสามารถย้ายถิ่นไปได้หลายครั้ง และหลากหลายเหตุผลด้วยกัน จึงทำความเข้าใจปรากฏการณ์ของผู้หญิงในการย้ายถิ่นในการไปประกอบอาชีพนวดแผนไทย ซึ่งอาชีพนวดแผนไทยเป็นอาชีพที่ได้รับความนิยมกันแพร่หลายไม่กี่ปีมานี้เอง แต่มีผู้สนใจเข้ามาประกอบอาชีพนวดแผนไทยกันจำนวนมากโดยเฉพาะผู้หญิงจากชนบทภาคอีสาน ที่คิดว่าอาชีพนวดแผนไทยสามารถเพิ่มโอกาสให้ตัวเองในการประกอบอาชีพได้และคาดหวังว่านวดแผนไทยเป็นอาชีพที่หาเงินง่ายและรายได้ดี

กระบวนการย้ายถิ่นไปประกอบอาชีพนวดแผนไทยมีสาเหตุและแรงจูงใจจากญาติพี่น้อง ในเรื่องของความต้องการเงินตอบแทนมากขึ้น และรายได้เพิ่มมากขึ้น แรงดึงดูดของการเข้าสู่อาชีพนี้ คือ ต้องการมีฐานะดีขึ้นและต้องการยึดเป็นอาชีพหลัก ต้องการหนีจากปัญหาครอบครัว ค่านิยมในเรื่องการย้ายถิ่นเป็นเรื่องดี ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ คุณภี อายุวัฒน์และคณะ(2549) ที่ชี้ให้เห็นว่า ครอบครัวในชนบทมีทัศนคติต่อการออกไปทำงานต่างถิ่นในเชิงบวก ที่มองว่าการได้ออกไปมีประสบการณ์การใช้ชีวิตนอกชุมชน มีงานทำ มีรายได้ สามารถส่งเงินกลับมาให้ครัวเรือน

ใช้จ่ายในการดำรงชีวิตและซื้อหาสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ซึ่งสนับสนุนทฤษฎีว่าด้วยการย้ายถิ่นของ Lee ในส่วนของเงื่อนไขต้นทุนทางและเงื่อนไขปลายทางที่มีผลทำให้เกิดการย้ายถิ่นของคน

จากการสัมภาษณ์ผู้หญิงที่ทำอาชีพนวดแผนไทยรุ่นแรก ๆ ภายในชุมชน พบว่า มีผู้หญิงในชุมชนเริ่มเข้าไปทำงานนวดแผนไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 และเริ่มเข้ามากันมาในปี พ.ศ. 2538 โดยที่ผู้หญิงที่เข้ามาทำงานจะยังไม่ได้ใช้ฉันทิบัตรในรุ่นนั้น จะเป็นการฝึกวิธีการนวดแผนไทยให้กันเองและฝากให้เข้าทำงานที่ร้านที่รุ่นพี่เคยทำให้เข้าไปทำงานด้วย และมีการเสียค่าครูให้กันนิดหน่อยเท่านั้น ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ พิมพัทธ์ศักดิ์ แห่ลงสนาม(2545) แรงงานนวดไทยได้รับความรู้และทักษะการนวดแผนไทยจากบิดามารดา ผู้รู้หรือผู้มีประสบการณ์มาก่อนและญาติผู้ใหญ่

ข้อค้นพบ การวิจัยกระบวนการย้ายถิ่นของผู้หญิงครั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่า ขั้นตอนการฝึกอบรมวิธีการนวดแผนไทยเป็นขั้นตอนที่สำคัญมากที่สุด สำหรับผู้หญิงที่ย้ายถิ่นไปทำอาชีพนวดแผนไทย เพราะผู้ประกอบการอาชีพนวดแผนไทยมีหน้าที่ให้บริการลูกค้าด้วยการนวดแผนไทยต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในเรื่องของวิธีการนวดแผนไทยจึงสามารถทำงานในอาชีพนี้ได้ รวมถึงหน่วยงานของภาครัฐเข้ามาควบคุมมาตรฐานการให้บริการนวดแผนไทยเพื่อเป็นการสร้างภาพพจน์ที่ดีให้กับการนวดแผนไทยอันเป็นภูมิปัญญาและเป็นมรดกสืบทอดวัฒนธรรมมายาวนาน ดังนั้น ผู้ที่ทำงานอาชีพนวดแผนไทยต้องผ่านการเรียนรู้และฝึกฝนเพื่อให้มีความรู้ ความสามารถ และทักษะที่สามารถปฏิบัติงานอาชีพนวดแผนไทยได้ รวมไปถึงต้องมีฉันทิบัตรรับรองการฝึกอบรมนวดแผนไทยรวมกันอย่างน้อย 150 ชั่วโมง ผู้ที่จบการศึกษาทุกระดับไม่ว่าจะจบชั้นระดับประถมศึกษาหรือระดับการศึกษาที่สูงขึ้นไป หากต้องการมาประกอบอาชีพนวดแผนไทยก็ต้องผ่านการฝึกอบรมทักษะฝีมือนวดเช่นเดียวกัน ซึ่งรวมไปถึงการทำงานนวดแผนไทยในต่างประเทศด้วย ยกเว้นผู้ที่จบการศึกษาหลักสูตรเกี่ยวกับการนวดทางแพทย์แผนไทย เนื่องจากปัจจุบันมีสถาบันการศึกษาเปิดหลักสูตรระดับปริญญาตรีเกี่ยวกับการนวดแผนไทยเพิ่มขึ้น ดังนั้น ขั้นตอนในการฝึกอบรมนวดแผนไทยจึงเป็นขั้นตอนสำคัญอย่างยิ่งในกระบวนการย้ายถิ่นไปประกอบอาชีพนวดแผนไทยในชนบทอีสาน

5.2 ผลกระทบที่เกิดจากการย้ายถิ่นของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยในชนบทอีสาน

ผลกระทบที่เกิดจากการย้ายถิ่นของผู้ทั้งต่อตัวผู้หญิง ครอบครัว และชุมชน มีทั้งผลกระทบที่เป็นบวกและลบ โดยผลกระทบต่อตัวผู้หญิงด้านบวก รายได้ดี สามารถเลี้ยงดูครอบครัวได้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ อาทิตย์ ท่าไกรกลาง (2546) ได้ศึกษากระบวนการไปประกอบอาชีพด้านการบริการ และการย้ายถิ่นของผู้หญิงในหมู่บ้านได้รับการยอมรับเป็นอย่างดี เพราะทำให้ชุมชนมีเศรษฐกิจดี เมื่อผู้หญิงส่งเงินกลับมาให้ครอบครัวก็ได้รับการยอมรับและยกย่องจากคนในชุมชนว่าเป็นคนดีมีความกตัญญูต่อครอบครัวทันที ไม่สนใจว่าผู้หญิงไปทำงานอะไร

ส่วนผลกระทบด้านลบจะเป็นเรื่องของความเสี่ยงในการถูกละเมิดทางเพศ เพราะลูกค้านึกว่าค่าประเมินแบบแฟง สอดคล้องกับการศึกษาของศุศฎี วาغلอน(2550) ได้ศึกษาเรื่อง “การส่งเสริมและคุ้มครองผู้ประกอบการอาชีพนวดแผนไทย” พบว่าพนักงานนวดแผนไทยในร้านลูกค้าน้อยและการถูกเหยียดหยามจากลูกค้าที่มองว่าอาชีพนวดแผนไทยเป็นอาชีพค้าประเวณีแบบแบบแฟง พนักงานนวดแผนไทยมีความต้องการสวัสดิการด้านประกันสังคม

ส่วนผลกระทบต่อครอบครัวด้านบวก ช่วยยกฐานะทางเศรษฐกิจให้กับครอบครัว ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ อาทิตย์ ท่าไกรกลาง(2546) ด้านลบในเรื่องของความสัมพันธ์ภายในครอบครัวคูหา่งเหิน บางรายเลิกกับสามีไปเพราะได้พบปะลูกค้าที่หลากหลายและเปลี่ยนใจ ทำให้ไม่ได้อยู่กับลูกและลูกขาดความอบอุ่นต้องอาศัยอยู่กับปู่ย่าตายาย ผลกระทบการย้ายถิ่นของผู้หญิงต่อชุมชน ด้านบวก ได้แก่ ชุมชนภาพรวมประชากรมีความสุข ลดความยากจน ด้านลบ ได้แก่ ขาดคนที่มีความรู้ความสามารถช่วยเหลืองานและพัฒนาชุมชน รวมทั้งเกิดปัญหาเด็กเยาวชนที่พ่อแม่ย้ายถิ่นไปทำงานสร้างปัญหาทะเลาะวิวาทเป็นประจำ

ข้อค้นพบ ในส่วนของผลกระทบที่เกิดจากการย้ายถิ่นทำอาชีพนวดแผนไทยในครั้งนี้พบว่า ปัจจุบันภาพพจน์ของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยดีขึ้นมาเรื่อยๆ ทั้งในแง่ของธุรกิจรายได้ การมีชื่อเสียงดังไปทั่วโลก ส่งผลทำให้ผู้หญิงมีโอกาสพัฒนาตนเองได้ไปทำงานถึงต่างประเทศ และการมีโอกาสดำรงงานกับชาวต่างชาติ จึงมีผู้หญิงที่แสวงหาโอกาสแต่งงานกับชายต่างชาติหันมาทำอาชีพนวดแผนไทยกันมาก ด้วยเหตุนี้จึงมีกลุ่มฉวยโอกาสจากผู้หญิงทำอาชีพนวดแผนไทย เช่น เกิดธุรกิจการเป็นนายหน้าพาพนักงานนวดแผนไทยไปทำงานต่างประเทศและเรียกเก็บเงินค่าใช้จ่ายที่สูงกว่าปกติ หรือผู้หญิงบางคนโดนล่อลวงให้ไปค้าประเวณีได้ง่ายดังที่เป็นข่าวออกมาเรื่อยๆ และผู้หญิงในชุมชนเริ่มมีการตื่นตัวกับกระแสการไปทำงานอาชีพนวดแผนไทยในต่างประเทศเพิ่มขึ้น จากการที่มีผู้หญิงในชุมชนที่เคยย้ายถิ่นทำงานอาชีพนวดแผนไทยในต่างประเทศได้เข้ามาชักชวนหาคนในชุมชนไปทำงานอาชีพนวดแผนไทยด้วย จึงทำให้ผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยมีความต้องการไปทำงานต่างประเทศเพื่อหารายได้เพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้บทบาทหน้าที่ของผู้หญิงอาชีพนวดแผนไทยต้องรับผิดชอบหารายได้ฝ่ายเดียวของครอบครัวสามีอยู่บ้านส่งผลต่อสุขภาพของผู้หญิงด้วยเช่นกัน